

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

24. ISTUNGJÄRK

3.–6. detsember 1990

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 24. ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

3. detsember 1990.....	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	3
Töökomisjoni moodustamine Balti ülemnõukogude koostöö põhimõtete väljatöötamiseks	28

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 24. ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

4. detsember 1990.....	33
Päevakorralised avaldused.....	33
Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund.....	38

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 24. ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

5. detsember 1990.....	65
Eesti Vabariigi Riigikontrolli peakontrolöride nimetamine	66
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Alusetult represserituile elamute tagastamise ja neile juba tagastatud elamutest elanike väljatõstmise peatamise kohta"	71
Eesti Vabariigi seaduseelnõu omandireformi alustest teine lugemine	74
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjoni informatsioon	84

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 24. ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

6. detsember 1990.....	86
Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Eesti Vabariigi 1991. aasta riigieelarve kohta" esimene lugemine.....	86
Eesti Vabariigi seaduseelnõu omandireformi alustest teise lugemise jätkamine	114

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

24. ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

3. detsember 1990

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (M. Lauristin)

Lugupeetud saadikud! Palun istuge kohtadele! Tere õhtust! Alustame 24. istungjärku. Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 saadikut, puudub 26. Võime tööd alustada.

Lugupeetud saadikud! Teile on laiali jagatud päevakorra projekt ja asumegi kõigepealt seda arutama. Nädal tuleb mõnevõrra erakordne, sest võtame ette 1991. aasta riigieelarve. Seoses sellega peaksime veidi mõtteid vahetama ka oma töökorralduse üle sellel nädalal. Nagu te näete, on päevakorra projektis teile esitatud lisaks traditsioonilisele valitsuse ja Eesti Panga infotunnile ning riigieelarvele, mis on valminud esimeseks lugemiseks, veel ka omandireformi aluste teine lugemine. Nagu teada, selle projekti üle oli vaidlusi ja see tegevus jäi pooleli. Enne kui me saame langetada otsuse selle uuesti päevakorda võtmise kohta, oleks tarvis vist teada vastava komisjoni arvamust, kas me ikka saame sellel nädalal tolle küsimuse juurde tulla. Kas hr. Junti ei ütleks meile seda?

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Täna oli omandireformi komisjon koos, küll kahjuks mitte vajalikus koosseisus. Kohalolnud arutasid siiski ühiselt väljatöötatud projekti ja komisjoni liikmed pidasid selle arutelu Ülemnõukogus ja selle vastuvõtmist täiesti võimalikuks ning vajalikuks. Ühtlasi jõuti otsusele, et omandireformikomisjon peaks kokku tulema veel homme hommikul kell 9, et ka teised komisjoni liikmed saaksid oma sõna öelda. Asja võiks omavahel arutada ka õiguskomisjon ning kui seal leitakse, et põhimõtteliselt peaks projekt vastuvõetav olema, siis oleme valmis kolmapäeval seda sisuliselt arutama.

Juhataja

Aitäh! Järelikult on ettepanek jätta see asi päevakorda. Neljas punkt päevakorra projektis on

maareformi läbiviimise ja maaseadusandluse aluste kohta. Kas maaelukomisjon on valmis seda päevakorda jätma? Hr. Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Selle 4. päevakorrapunkti kohta on alljärgnev ettepanek.

Need projektid või eelnõud, mis on siin nimetatud, on muutunud mingiks ühtseks projektiks. Seda on teinud maaelukomisjon koos mõningate abijõududega. Ja üks põhijäreldus, milleni on jõutud, on see, et maareformi ei peaks käsitlema eraldi üldisest omandireformist, vaid ta peaks olema viimase lahutamatu osa. Seetõttu me pakume teile välja, et me esineksime sellesamas punktis 3, millest hr. Junti juttu tegi, kaasaruandega. Selle käigus tutvustaksime siis põhimõtteid, millest meie arvates omandireform maareformi läbiviimiseks lähtuma peaks.

Juhataja

Nii et teie komisjoni ettepanek on päevakorrapunktid 3 ja 4 ühendada?

J. Telgmaa

Just nii.

Juhataja

Nii. Jätame selle meelde. Läheme 5. punkti juurde.

Viiendana on meil juba pikemat aega päevakorras olnud probleemid seoses eluasemeõiguse tagamisega. Kas hr. Kama ja hr. Raidla on valmis seda selle istungjärgu päevakorda jätma? Hr. Anton, palun!

T. Anton

Õiguskomisjon andis nimetatud projekti valmis variandi möödunud nädala neljapäeval presiidiumi sekretärile Arno Almannile üle. Ma ei ole kursis, mis põhjustel ei ole seda varianti välja jagatud. Sellises olukorras ma ei pea võimalikuks otsustada, kas saab antud seaduseelnõu päevakorda võtta või mitte, ta on ju välja jagamata.

Juhataja

Me saaksime võib-olla selgitust hr. Propstilt? Hr. Almanni ja hr. Propsti vaheline ühendus on

ilmselt katkenud. Kui see projekt on üle antud ja kui see on valmis, siis mul on ettepanek jätta asi päevakorda ja homseks see paber välja jagada. Hr. Allik.

J. Allik

Lugupeetud pr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahaks seoses meie poolt vastuvõetud reglemendiga öelda mõningad mõtted päevakorra üldise formeerimise korra kohta. Ilmselt on Ülemnõukogu Presiidiumi aparaadi ja reglemendikomisjoni arusaamad selles osas erinevad. Nimelt näeb reglemendi § 7 ette, et enne päevakorra projekti arutamist võetakse Ülemnõukogus seisukoht seaduslike algatuste suhtes, mille kohta materjalide esitamisest presiidiumile on möödunud kaks nädalat, ning otsustatakse nende lülitamine päevakorda. Need punktid ongi nüüd edasi 6–9. Kui me reglementi tegime, nägime ette sellist korda, et neid ei lülitata antud istungjärgu päevakorda sugugi niimoodi 6, 7, 8, 9. Ja need ei ole selle istungjärgu päevakorra punktid ka projektis mitte. Nendega peaks meie arutamine küll algama, aga kõik need 4 peaksid olema ühes nimekirjas. Sealjuures peaks algataja ja Ülemnõukogu Presiidium tegema ettepaneku, kas asja kohe arutada või näiteks 2 nädala pärast või 3 aasta pärast. Ja isegi kui me käsitame seda probleemi nii nagu praegu, jääb täiesti ära võimalus, ütleme, 9. punkti käsitleda neljapäeval. Muidugi võime otsustada lülitada ta selle istungjärgu päevakorda ja asja juba käsitlema hakata. Otsuse projekt aga näeb vist ette teda arutada 27. istungjärgul. See on üks probleem. Edasi, kui me sellega oleme hakkama saanud, on mul ettepanek 6, 7, 8, 9 kohe praegu läbi arutada, võtta vastu otsused. Edasi peaks meil päevakorda tulema need punktid, mille tähtaeg on kätte jõudnud. Selle kohta peaks olema eraldi paber kõigil saadikutel. Ma ei tea, kui palju neid punkte on, kuid ühte asja, mida see päevakord üldse ei kajasta, ma tean kindlasti. Nimelt, 27. november oli meie poolt määratud tähtaeg, mil õiguskomisjon ja reglemendikomisjon pidid tegema ettekande Ülemnõukogu Presiidiumi moodustamise korra kohta. Reglemendi alusel peab see punkt automaatselt päevakorda lülituma. Me peame ära kuulama hr. Antoni – kas tal on ettepanekuid või palub ta asja edasi lükata või mida õiguskomisjon üldse arvab. Nüüd sellest, mis puutub juba räägitud seaduseelnõusse omandireformi ja ka maareformi kohta. Vastavalt reglemendile ei saa neid punkte päevakorda lülitada, kuna puudub ettevalmistatud otsuse projekt. Tähendab, me saame omandireformi 2. lugemise teha ainult juhul, kui hr. Junti kinnitab meile, et 1. ja 2. lugemise vahel ei ole mitte midagi muutunud. Seega me arutaksime sama projekti, mis oli 1. lugemisel. Kui aga midagi on teisiti, siis reglemendi järgi peaks see olema Ülemnõukogu saadikutele enne istungjärku kätte jagatud. Ja viimaseks. Meil oli kokkulepe, et selline punkt nagu reglemendi enda muutmine on pidevalt menetluses. Kuna see

nii on, siis on mul reglemendikomisjoni poolt ettepanek võtta see punkt ka käesoleva istungjärgu päevakorda – materjalid on laiali jagatud – ja arutada seda küsimust juba täna. Sel juhul võiksid kaks punkti, mis puudutavad valitsuse infotundi, meil homme juba uue reglemendi järgi töös olla. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, hr. Allik, selgituse eest! Me saame tõesti neid punkte 6, 7, 8 ja 9 ka sel viisil käsitleda. Mis puutub reglemendipunkti, siis see on meil tõesti permanentselt päevakorras, kuid ma tahaksin teid informeerida, et selle projekti suhtes, mis meile on jagatud, puudub valitsuse seisukoht. Asi puudutab aga otse valitsuse ja Ülemnõukogu koostööd. Ja valitsus palub seda mitte arutada enne, kui ka tema on projektiga tutvunud ja oma seisukoha võtnud. Kas hr. Mets tahab midagi öelda juba nende arutlusel olevate punktide kohta? Härra Mets, palun!

T. Mets

Nende punktide kohta ma midagi ei ütle, aga ma paluksin ühe punkti juurde panna. Nimelt võiks lülitada päevakorda küsimuse Eesti ehitusprogrammi lõpetamisest Armeenias. See on väga vana probleem, kõigub juba ammu õhus ja see on vaja kindlasti ära lahendada.

Juhataja

Nagu ma aru saan, ei kuulu see siiski kiireloomuliste küsimuste hulka, järelikult ta on vaja ette valmistada nii, nagu reglement ette näeb. Siis saame ta päevakorda võtta. Härra Petinov.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja asetäitja! Austatud kolleegid! Ma tahaksin väga enne päevakorrapunktide arutamist enda jaoks selgeks teha ühe asja. Ma nimelt ei mõista päriselt järgmist. Peale küsimuste, mis on otsustatud 24. istungjärgu päevakorda esitada presiidiumi nimel, on veel hulk küsimusi, mis on samuti päevakorras. Nad olid sinna lülitatud varem, seejuures pole me kordagi kuulnud kommentaari selle kohta, mis põhjusel üks või teine varem päevakorda lülitatud seaduseelnõu on sellest välja jäänud. Praegu on järjekordselt selline olukord.

Ma tahaksin teada saada, miks terve rida üleantud dokumente, kas või seesama referendumiseaduse eelnõu, mis kaks kuud tagasi Ülemnõukogu Presiidiumile üle anti, pole tänini läbi arutatud. See küsimus huvitab meid väga.

Ja lõpuks, et rohkem sõna mitte paluda: mind hämmastab Ülemnõukogu Presiidiumi suhtumine saadikurühmade arvamusse. Nimelt on fraktsioon "Võrdsete õiguste eest", samuti teised sama suunitlusega saadikurühmad kahel korral protesti esitanud. Esimene protest esitati immigratsiooniseaduse vastuvõtmisel, teine seoses valitsuse viimase infotunniga. Kumbagi neist protestidest pole siiani läbi arutatud ning neile pole ka vastatud. Enne päevakorra arutamist tahaksingi neile küsimustele vastuse saada. Tänan!

Juhataja

Härra Petinov! Mis puutub konkreetselt referendumiseaduse projekti, siis enamik saadikuid teab, et presiidium on oma seisukoha juba võtnud ja me oleme selles küsimuses oma arutelu ära pidanud. Nüüd ootame uut projekti või projekti täiendust. Mis puutub teie teistesse ettepanekutesse, siis ma paluksin kirjalikult, milliste algatuste kohta teil pretensioon on, üldsõnaliselt on nendele väga raske vastata. Nii, nüüd on meil vastavalt härra Alliku kommentaarile ja uuele reglemendile tõepoolest vaja võtta seisukoht punktide 6, 7, 8, 9 suhtes. Punkt 6 on siis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduse eelnõu kohta" projekt. Presiidium on pakkunud välja anda see õiguskomisjoni ja võtta Ülemnõukogul arutlusele 27. istungjärgul. Kas õiguskomisjon on selle ettepanekuga nõus? Härra Anton.

T. Anton

Jaa, kindlasti. Õiguskomisjon on juba alustatud tolle seaduseelnõu arutamist ja usun, et sellel nädalal suudame töö lõpuni viia.

Juhataja

Tänan! Kas eelnõu esitaja hr. Kask tahab ka öelda oma seisukoha selle ettepaneku suhtes? Hr. Kask.

P. Kask

Aitäh! Ma olen nõus presiidiumi ettepanekuga.

Juhataja

Seega on ettepanek, et õiguskomisjon arutaks eelnõud 14. detsembrini, 27. istungjärgul käsitleksime seda siis juba siin. Kas me hääletame kohe selle asja läbi? Kes on sellise lahenduse poolt? Palun hääletada! Härra Menšikov ei ole nõus?

V. Menšikov

Proua eesistuja, palun vabandust! Mul on küsimus nende seaduseelnõude kohta. Kas antud seaduseelnõu arutelu lülitamine 27. istungjärgu päevakorda on üldse vastavuses reglemendiga?

Juhataja

Me arutame küsimust selle seadusandliku algatuse saatusest, teisisõnu otsustame, mis me selle eelnõuga peale hakkame: kas me arutame seda kohe, järgmisel või ülejäämisel istungjärgul jne. Ja meil on olemas ka projekt, mille presiidium on selle toiminguga koostanud. Nii et me hääletame seda projekti. Kas me nõustume, et õiguskomisjon arutab asja 14. detsembrini ja et me võtame selle küsimuse uue aasta 1. istungjärgu päevakorda? Nagu selgus, toimuks 27. istungjärg jaanuaris ja siis on seda ehk õigem nimetada meie kolmanda sessiooni 1. istungjärguks.

V. Menšikov

Otsuse projekti suhtes mul vastuväiteid ei ole, mind teeb nõutuks teine küsimus. Selle otsusega, mida me nüüd asume vastu võtma, me määrame juba kindlaks, mida arutada 27. istungjärgul. Kuid enne komisjoni arvamuse kättesaamist oleks see minu meelest mõneti ennatlik. Alles pärast seda, kui komisjon on oma arvamuse esitanud, võiks otsustada, millisel istungjärgul seda eelnõu arutada.

Juhataja

Igal juhul me peame komisjoni arvamuse ära kuulama ja selleks on tarvis, et see küsimus oleks päevakorras. Vahepeal hr. Propst siiski selgitas meile, et istungjärgud numereeritakse kogu meie Ülemnõukogu töö ajaks esimesest kuni viimaseni, mitte nii, et iga sessioon algab jälle ühest peale.

Niisiis, hr. Menšikov, jutt on sellest, et me kuulame õiguskomisjoni poolt juba läbitöötatud eelnõu ära nimetatud istungjärgul. Hr. Ristkok.

A. Ristkok

Lugupeetud eesistuja! Ma tegin ka presiidiumi istungil ettepaneku anda selle seaduseelnõu saatus arutada ka haldusreformi komisjoni, kuna Ülemnõukogu on osa haldussüsteemist. Aga see on millegipärast jäänud fikseerimata. Äkki me võiksime seda praegu siin teha? Aitäh!

Juhataja

Niisiis, hr. Ristkok paneb ette täiendada seda otsust veel haldusreformi komisjoni töösse lülitamisega. Kas haldusreformi komisjon tahab koos õiguskomisjoniga juhtivkomisjon olla? Sest üldise korra järgi võivad kõik komisjonid arutada mis tahes projekti. Kas te tahate olla juhtivkomisjon?

A. Ristkok

Just nimelt.

Juhataja

Selge. Palun, hr. Panfilov!

P. Panfilov

Lugupeetud juhataja! Tekib selline mulje, et te püüate oma võimule toetudes suruda istungjärgu raamidesse ka asju, mis ei vasta reglemendile. Meil pole reglemendis istungjärkude tööplaanide koostamist kvartaliks, poolaastaks või aastaks. Mulle tundub, et seda küsimust peaks arutama presiidium ja kui seal on vastu võetud otsus seaduseelnõu komisjonile üle anda, las siis komisjon töötab terviseks. Kui kõik on paika pandud ning nagu kord ja kohus esitatud, siis ei tule mingeid vastuolusid. Milleks võtta vastu spetsiaalne otsus ning veel ka täpne tähtaeg määrata?

Aga kui eelnõu ei saa selleks ajaks valmis või juhtub midagi muud? Meil ei ole, ma toonitan veel kord, perspektiivset tööplaani, et reastada küsimused istungjärkude kaupa. Kui te arvate teisiti, peame tänasel istungjärgul koostama arutusele tulevate küsimuste tähtajalise kava kuni 1991. aasta lõpuni.

Juhataja

Hr. Panfilov! Just nimelt sellist lähenemist hr. Allik ka seletas. Me tegime ju ise reglementi paranduse, et kõik seadusandlikud algatused arutatakse enne komisjoni või mingit muud organit läbi Ülemnõukogus ja tehakse otsus nende edasise käekäigu kohta. See on Ülemnõukogu otsus. Hr. Kuznetsov.

V. Kuznetsov

Lugupeetud eesistuja! Austatud saadikud! Mulle tundub, et me teadlikult hoidume eelmistes päevakordades juba olnud küsimuste lahendamisest. Lugupeetud eesistuja väidab, et saadik

Lebedev peab nende küsimuste kohta, mis juba olid päevakorras, oma arvamuse kirjalikult esitama. Mina vaidlen sellele vastu ja minu poolt on ka reglement. See nimelt sätestab: "... Seejuures kolmandat korda päevakorras olevad, kuid käsitlemata küsimused kuuluvad arutamisele eelisjärjekorras." Sel põhjusel jääb mulle arusaamatuks, miks oli vaja lülitada päevakorda veel tervet rida küsimusi, kui seal juba on täna olemas sellised tõsised punktid nagu keskkonna kriisiolukorrast Kirde-Eestis ja mõningad teised. Tänan!

V. Lebedev

Lugupeetud pr. eesistuja! Austatud kolleegid! Ma tahan korrata mõtet, mida väljendas minu kolleeg ja seltsimees Pavel Panfilov. Meie ees on kolme Ülemnõukogu otsuse eelnõud. Nagu ma mõistan, on kõik need kolm eelnõu koostanud ja esitanud Ülemnõukogu Presiidium. Seoses sellega on mul küsimus lugupeetud eesistujale, samuti juhataja teisele asetäitjale ning minu kolleegidele, Ülemnõukogu Presiidiumi liikmetele. Mis alusel on neis kolmes eelnõus sees punkt 2 – lülitada küsimus selle või teise seaduse eelnõust 27. istungjärgu päevakorda? See on just seesama probleem, millest rääkis Pavel Panfilov. Aga ehk me tõepoolest hakkaksime teiega arutama kvartali- ja aastaplaani, võtaksime omapoolsed poliitilised kohustused – nii nagu vanal heal ajal? Arvan, et presiidium tegi siin suure vea, püüdes oma tingimusi dikteerida. Tänan!

Juhataja

Hr. Lebedev! Presiidium saab ikkagi esitada ainult päevakorra projekti ja kui me jõuame selle 27. istungjärgu juurde, siis on see meil projektis olemas ja me langetame siis konkreetse otsuse. Härra Allik, palun!

J. Allik

Lugupeetud proua juhataja! Praeguses vaidluses on vist tõesti kirik keset küla. See presiidiumi tehtud projekt ei ole tõepoolest päris õige ja vene saadikutel on õigus. Loogiline ja reglemendist tulenev lahendus oleks, et 14. detsembri asemel peaks seal olema 15. jaanuar. 15. jaanuaril on hr. Anton vastavalt meie otsusele kohustatud esitama selle punkti päevakorda. Meie aga oleme 15. jaanuaril kohustatud hr. Antoni informatsiooni ära kuulama. Praegu tuleb välja nii, et me peaksime hr. Antoni ära kuulama 14. detsembril. Ent peaksime siiski arvestama märkusi, et me tõesti praegu ei tohiks komisjoni eest otsustada järgmiste istungite päevakorda. Võib ju juhtuda nii, et komisjon otsustab mõnda eelnõu Ülemnõukogus üldse mitte arutada. Nii et mul on ettepanek muuta 14. detsember 15. jaanuariks.

Juhataja

Reglemendi tõlgenduse prioriteet kuulub reglemendi töörühmale ja kuna viimane on hr. Alliku eesistumisel sellest asjast niiviisi aru saanud, siis jääb üle vastav parandus ära teha. Meil on seega ettepanek jätta projektis ära 2. punkt ja esimese punkti puhul otsustada, et komisjon esitaks oma seisukoha Ülemnõukogule 1991. aasta 15. jaanuariks. Kes on selle poolt? 14-ndaks? Palun, hr. Kask!

P. Kask

Minu kalendri järgi on tuleva aasta 14. jaanuar esmaspäev. Mul on ettepanek panna tähtajaks 14. jaanuar. Tänan!

Juhataja

Tänan, hr. Kask! Vahepeal on hr. Ristkok teatanud, et loobutakse taotlusest olla õiguskomisjoniga pariteetsetel alustel juhtivkomisjon. Seega jääb siiski üks juhtivkomisjon. Järelikult näeks projekt välja nii: "Määrata Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduse eelnõu arutamisel juhtivkomisjoniks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjon, kellel esitada oma seisukoht Ülemnõukogule 1991. aasta 14. jaanuariks." Hr. Kuznetsov.

V. Kuznetsov

Lugupeetud eesistuja! Ma olen sunnitud oma küsimust kordama, kuna te ei ole sellele vastust andnud. Ma nõuan, et teie kui tänase istungi juhataja selgitaksite, miks eelmistel istungjärgudel esitatud küsimused ei kandu automaatselt edasi tänasele. On ju reglemendis kirjas, et kui küsimus on juba kolm või enam korda päevakorras olnud, siis peab see automaatselt, ilma arutamiseta olema lülitatud uue istungjärgu päevakorda.

Juhataja

Hr. Kuznetsov! Ma talitan täiesti reglemendi järgi. Vastavalt hr. Alliku seletusele võetakse enne päevakorra arutamist ja kinnitamist seisukoht nende eelnõude kohta, mis on vahepeal esitatud. Me praegu veel ei arutagi lõplikult päevakorda, seda enam neid küsimusi, mis automaatselt sinna lähevad. Me arutame esialgu enne päevakorda neid küsimusi, mis on vahepeal laekunud. Te ei kuulanud vist hr. Alliku seletust, et presiidiumi aparaat või presiidium on ekslikult pannud punktideks 6, 7, 8, 9 need punktid, mis oleksid pidanud olema n.-ö. enne esimest. Vahepeal on hr. Panfilovilt laekunud ettepanek, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduse projekti arutamisel oleks ikkagi kaks juhtivat komisjoni – teine neist

oleks rahvussuhete komisjon. Kas hr. Sovetnikov on ettepanekuga kursis ja mida tema sellest arwab – ettepanek ei ole ju tulnud rahvussuhete komisjonilt?

S. Sovetnikov

Praegu ma vist nõustun.

Juhataja

Kas see, et te vist nõustute, tähendab seda, et te teete vastava ettepaneku?

S. Sovetnikov

Kuidas seal täpselt kirjutatud on, ma ei ole lugenud?

Juhataja

Siin on välja pakutud, et selle seaduseelnõu arutamisel oleks kaks juhtivat komisjoni: õiguskomisjon ja rahvussuhete komisjon.

S. Sovetnikov

Koos võime küll arutada, jah.

Juhataja

Ei, see on natukene teine probleem. Koos võivad asju arutada kõik komisjonid. Nagu ma aru saan, rahvussuhete komisjonil ei ole tungivat soovi olla juhtivkomisjon. Hr. Israeljan veel samas küsimuses.

G. Israeljan

Lugupeetud kolleegid! Mulle tundub, et me praegu püüame ise endid nurka ajada ning sealt kenasti ka välja tulla. On olemas ettepanek antud küsimus päevakorda võtta. Samas pandi ette muuta selle esitamise tähtaega. Kuid kuna see on juba otsuseprojektis endas kirjas, siis järelikult seda küsimust päevakorda mitte võttes otsustame kohe ka otsuse enese muutmise. Teen ettepaneku arvestada siiski meie reglementi, milles on selgelt kirjas, et Ülemnõukogu Presiidium esitab küsimused täpselt samuti, nagu neid esitavad komisjonid. Kui see küsimus on ette valmistatud – arutame teda siis käesoleval istungjärgul, kui aga asi pole veel küps – paneme ta kõrvale, kuni ta saab valmis. Kuid ma protesteerin kategooriliselt selle vastu, et me täna määraksime kindlaks asjade arutamise tähtajad. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Härra Israeljan! Ma pean kahjuks uuesti seletama selle § 7 lõige 2 sisu. Või tahab seda teha hr. Allik minu eest? Härra Allik, palun!

J. Allik

Lugupeetud proua juhataja! Ma tahtsin kõigepealt öelda, et reglemendi § 6 lõige 4 alusel võib Ülemnõukogu projektide arutamiseks määrata ühe komisjoni juhtivaks komisjoniks. Seega hr. Ristkoki ja hr. Sovetnikovi pretensioonid ei ole reglemendikohased. Ning ka hr. Israeljan pole reglemendist päris täpselt aru saanud. Me praegu talitasime absoluutselt õigesti, sest reglemendi kohaselt me peame komisjonile andma tähtaja. Seda me ka tegime. Kui komisjon leiab, et seaduseelnõu esimese lugemise võiks päevakorda võtta 14. jaanuaril, siis ta peab kindlustama, et eelnõu oleks õigel ajal saadikutele välja jagatud.

Juhataja

Aitäh! Ma arvan, et nüüd on meil see väike reglemendiharjutustik läbitud ja võime asuda hääletama järgmist otsust: määrata Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduse eelnõu arutamisel juhtivkomisjoniks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjon, kellel esitada oma seisukoht Ülemnõukogule 1991. aasta 14. jaanuariks. Kes on sellise otsuse poolt? Palun hääletada! Poolt on 57, vastu 1, erapooletud 9 saadikut. Otsus on vastu võetud.

Edasi on meie ees kohe järgmine, samalaadne küsimus. Meile on esitatud Eesti Vabariigi Riigikogu valimiste seaduse eelnõu. See on teile laiali jagatud ja me peame langetama selle kohta analoogilise otsuse. Kas õiguskomisjon ja projekti esitaja hr. Kask soovivad öelda oma seisukohta? Hr. Kask, palun!

P. Kask

Ma olen nõus tolle eelnõu täpselt samasuguse saatusega nagu eelmise oma.

Juhataja

Aitäh! Ja õiguskomisjon on nõus olema juhtivkomisjon. Tänan! Ma usun, et reglemendi menetlus on saanud selgeks. Hr. Malkovski soovib veel midagi lisada. Palun!

V. Malkovski

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Ma esitan väga naiivse küsimuse, ent mul on vaja teada vastust sellele, et seisukohta võtta. Kas ei võiks punktid 6 ja 7 ühendada? Mulle nimelt

on arusaamatu, mille poolest Ülemnõukogu ja Riigikogu erinevad. Ei mõista seda põhimõttelist vahet.

Juhataja

Need on kaks erinevat eelnõu. Üks on eelnõu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu kohta, mitte valimiste kohta, vaid Ülemnõukogu kohta, ja teine on eelnõu Eesti Vabariigi Riigikogu valimiste kohta. Need on kaks täiesti erineva sisuga eelnõu ja need tuleb eraldi otsustada. Hr. Kuznetsov, palun!

V. Kuznetsov

Lugupeetud eesistujal Minul on küsimus seoses sellega, et number 7 all pakutakse välja valimised Eesti Vabariigi Riigikogusse. Kas meil on siis üleminekuperiood juba lõppenud?

Juhataja

Hr. Kuznetsov! Just selleks, et meie üleminekuperiood ükskord üldse kunagi lõppeda saaks, peab see Ülemnõukogu tarvilikud seadused läbi arutama ja vastu võtma, see on pikk protsess. Kas me saame asuda otsust vastu võtma? Kes on selle poolt, et Eesti Vabariigi Riigikogu valimise seaduse eelnõu puhul määrata juhtivkomisjoniks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjon, kes peab oma seisukoha Ülemnõukogule esitama 1991. aasta 14. jaanuariks? Palun hääletada! Otsus on vastu võetud 55 poolthääle, 7 vastuhääle ja 3 erapooletuga. Aitäh! Järgmine otsus on vaja vastu võtta küsimustes, mis on seotud Eesti Vabariigi valijate registri koostamise seaduse eelnõuga. Viimase on esitanud Ülemnõukogu kodakondsuse töörühm, kes on tunnistanud projekti vastuvõtmisküpseks. Nüüd ongi ettepanek anda see samuti üle juhtivkomisjonile, s.o. õiguskomisjonile ja arutada seda samuti samal istungjärgul. Kas on selle kohta arvamusi? Näib, et ei ole. Võime kohe otsuse vastu võtta. Kes on selle otsuse poolt? Palun hääletada! Poolt on 60, vastu 10 ja 2 erapooletut. Otsus on vastu võetud. Meil on veel üks seaduseelnõu: Eesti Vabariigi territooriumil tegutsevatele riiklikele pankadele üleläänud vara suhtes Eesti Vabariigi omandiõiguse taastamisest. On ettepanek anda siin juhtiva komisjoni roll eelarve-majanduskomisjonile ja palutakse viimast esitada oma seisukoht Ülemnõukogu Presiidiumile 10. detsembriks. Ma paluksin majanduskomisjoni kommentaari ning ka arvamust, millal võiks see küsimus Ülemnõukogus arutamisele tulla. Hr. Mölder, palun!

A. Mölder

Austatud spiiker! Paar nädalat tagasi oli saalil kindlasti arvamused, et see küsimus on majanduskomisjoni seisma jäänud. Komisjon siiski 24. oktoobril asja arutas. Juures olid kõikide pankade juhatajad, oli Eesti Panga esindaja, olid ka valitsuse esindajad. Seekord otsustas komisjon projekti pangale täiendamiseks tagastada, kuna esitatud projekti puhul ei oleks vastuvõetav otsus täidetav. Täiendavalt märgiti, et on vaja veel läbi töötada pankade aktive ja passivate ülevõtmise võimalused ja tingimused, raharingluse korraldamine otsuse rakendamise korral, samuti Eesti Panga organisatsiooniline struktuur. Samuti peeti vajalikuks, et täiendatud projekti arutaks enne selle esitamist Ülemnõukogule läbi umbes sama foorum. Eesti Pank esitas otsuse projekti teist korda 20. novembril. Kaaskirjas märgitakse, et on arvesse võetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu majanduskomisjoni poolt soovitatud täpsustusi. Kahjuks arvab komisjon, et teistkordselt esitatud projektis ei ole sisulisi täiendusi tehtud, ka ei ole seda kooskõlastatud ühegi pangaga. Oma 21. novembri koosolekul tegi majanduskomisjon otsuse, et palume projekti kohta seisukohta ka meie uult, valitud Eesti Panga nõukogult. Teatavasti too nõukogu ei ole veel koos käinud, minu andmete järgi peaks ta seda tegema järgmisel nädalal. Otsuse projekt, mis on saadikutele välja jagatud, nõuab, et majanduskomisjoni seisukoht tuleb esitada Ülemnõukogu Presiidiumile 10. detsembriks. See läheb küll natuke kiireks, aga kui te selle poolt hääletate, ehk see siis nii ka läheb.

Juhataja

Mina nagu ka vist saadikud ei saanud nüüd asjast aru. Kui teie ise väidate, et panga uus nõukogu, kes peab teatama majanduskomisjonile oma seisukoha, ei tule enne 10-ndat kokku, kuidas te siis saate olla valmis 10. detsembril meile seda arutamiseks esitama?

A. Mölder

10. detsembriks võime presiidiumile informatsiooni anda. Ja võib-olla saab panga nõukogu ka sel nädalal kokku tulla, neile ei ole seda ettepanekut senini lihtsalt tehtud. Proovime seda teha. Aga kui on võimalik, siis paluks otsuse projekti esitamine presiidiumile vähemalt üks nädal edasi lükata.

Juhataja

Nagu ma eelnevatelt aruteludelt juba õppinud olen, tuleb kogu see projekt esitada Ülemnõukogule, mitte presiidiumile, presiidium võib seda küll vahepeal töö korras arutada. Nii et millal te oleksite valmis sellega Ülemnõukogu ette tulema?

A. Mölder

Mitte enne kahte nädalat. 20-ndal.

Juhataja

20. on meie selle istungjärgu viimane päev.

A. Mölder

Paneme siis 17. detsember.

Juhataja

Kas Ülemnõukogu on nõus sellega, et nimetatud seaduseelnõu jääb eelarve-majanduskomisjoni kui juhtivkomisjoni kätte ja et me ootame temalt selle kohta informatsiooni 17. detsembriks? Kes on selle poolt? Palun hääletada! Otsuse poolt on 60, vastu 1, erapooletuid 13. Otsus on vastu võetud.

Sellega oleme esitatud ja arutamata eelnõude paketi laiali jaganud ning läheme päevakorra juurde. Nüüd nendest kolm ja rohkem korda päevakorras olnud küsimustest. Tõepoolest, meil on katkestatud maamaksuseaduse eelnõu arutamine ja see on meil päevakorras olnud juba üle kolme korra. Kuidas sellega lood on? Ma tahaks kõigepealt seletust kas hr. Allikult või hr. Kaselt: mis tähendab automaatselt päevakorda lülitamine, kui küsimus ei ole arutamiseks küps? Härra Allik, palun!

J. Allik

Lugupeetud proua juhataja! Automaatselt tulevad päevakorda need küsimused, mille kohta Ülemnõukogu täiskogu on langetanud tähtajalise otsuse. Juhul, kui vastav komisjon, isik või valitsus ei ole suutnud asjaga selleks ajaks hakkama saada, on ta päevakorras ikka. Lihtsalt selle komisjoni esimees tuleb meie ette ning ütleb, mis on juhtunud, miks ta oma tööd teinud ei ole, ja palub ajapikendust.

Juhataja

Selge. Mis puutub maamaksu, siis meil on võimalus ta üldse praegu päevakorrast maha võtta. Nagu ma aru saan, võib valitsus aasta aega töötada ka vana seadusega ja me hakkame uut arutama alles järgmise aasta x istungjärgul. Tähendab, me võiksime võtta vastu otsuse, et asi oleks menetluses, töö temaga käib ju niikuinii. Võtta menetlusest praegu maha? Kes on selle

poolt, et maamaksuseadus praegu menetlusest maha võtta? Selle poolt on 43, vastu 5, 13 erapooletud. Otsus on sellisena vastu võetud.

Mis puutub kohaloleku kontrolli enne iga hääletamist, siis kuna meil on praegu tegemist päevakorra arutamisega ja see on nagu üks probleem, siis minu meelest ei ole vaja iga kord eraldi kohaloleku kontrolli.

Nüüd Kirde-Eesti kriisiolukorrast. Tõesti küsimus, mis on meil kaua menetluses olnud ja mille puhul juhtivkomisjon oli keskkonnakaitse komisjon. Kas me võtame selle siis automaatselt päevakorda ning kuulame ära keskkonnakaitse komisjoni informatsiooni olukorrast? Hr. Tarand.

A. Tarand

Eelmisel istungil sai korra lühidalt juba mainitud, et seni, kuni puudub valitsuse energiaprogramm, ei ole mõtet Kirde-Eestit siin saalis käsitleda. Antud juhul hakkab kõik sellest programmist peale ja sellega on seotud nii sotsiaal- kui rahvusküsimused.

Juhataja

Sellisel juhul ei ole ka vajadust praegu seda asja päevakorda lülitada, automatism antud juhul ei toimi.

A. Tarand

Noh, see automatism on puht reglemendi nõue ja minul on nüüd küll isiklikult ükskõik, kas see punkt päevakorras on või ei. Aga arutama seda ei saa hakata enne, kui on valitsuse programm olemas.

V. Kuznetsov

Lugupeetud saadikud! Lugupeetud eesistuja! Kui küsimus Kirde-Eesti keskkonna kriisiseisundist ei tundu hr. Tarandile siit Tallinnast vaadatuna ehk nii tähtis, siis uskuge, et Kirde-Eesti elanike jaoks on see vägagi tähtis. Seepärast palun teid, lugupeetud eesistuja, lülitada see päevakorda ning määrata selle arutamise konkreetne tähtaeg. Sama kehtib teisegi küsimuse – referendumiseaduse kohta.

Juhataja

Kas hr. Tarand võib ütelda, milline on tema komisjoni arvates reaalne tähtaeg selle küsimuse lahendamiseks?

A. Tarand

Reaalne tähtaeg oli detsembri esimene pool, aga materjal peab laekuma valitsusest. Järelikult, kui eelarve arutamine võimaldab, võtame selle ette detsembri teises pooles või lükkub see siis jaanuari.

Juhataja

Aitäh! Hr. Allik! Ma paluksin nüüd ikkagi jälle teie seisukohta tollesama automaatse küsimuse kohta. Nagu äsja selgus, ei saa iga punkt sugugi automaatselt päevakorras olla. See on reglemendis siiski nõrk koht. Me ei saa võtta automaatselt vastu mõttetu otsuseid. Hr. Tarand teatab, et komisjoni arvates saab Kirde-Eesti asju arutada kõige varem kahe istungjärgu pärast.

J. Allik

See asi katkestati vist enne, kui meil see reglement kehtis. Nii et peame nüüd ette võtma kõik, mis on kevadest peale kuni sügiseni Ülemnõukogu Presiidiumile esitatud ja püüdma 2 nädala jooksul nende kohta otsuse langetada. Ilmselt antud juhul peame langetama tähtajalise otsuse, millal see asi arutusele tuleb, ja kõik.

Juhataja

Siis otsustame, et ta tuleb jaanuaris, sellelsamal 27. istungjärgul. Hr. Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Ma arvan, et selle küsimuse arutuselt mahavõtmise põhjendus on alusetu. Mulle tundub, et hr. Tarandi avaldus Kirde-Eesti olukorra kohta tuletab meile meelde, et valitsus seisab meil Ülemnõukogust mõneti kõrgemal. Meil on vaja tõstatada küsimus sealsest ökoloogilisest seisundist ja vastu võtta asjakohane otsus. Pärast seda saab vastu võtta energeetika- ja muud programmid. Nagu ma aru sain, on juba määratud vastav komisjon ja mulle tundub, et talle tuleks teha märkus selle eest, et vajalikud dokumendid pole veel valmis. Teiseks ma mõistan, et ka olukord pole päris tavaline, ja kui me täna pole valmis otsustama, siis pole mõtet seda küsimust automaatselt ette võtta. Kuid mulle tundub, et keegi peaks selle eest vastutust kandma. Veel eelmisel istungjärgul ju rääkisime, et seda küsimust on tarvis arutada.

A. Novohatski

Lugupeetud pr. Lauristin! Austatud kolleegid! Ida-Virumaa küsimuses ettekandjana juhin teie tähelepanu sellele, et tolle küsimuse sõnastus tänases päevakorras meie laual on mingil arusaamatul viisil muutunud ja kaotanud oma esialgse tähenduse.

Olen üks selle otsuse projekti autoreid ning tahan seetõttu meelde tuletada, et küsimus kandis järgmist nimetust: "Praktilise abi osutamisest ökoloogilises hädapiirkonnas elavale Ida-Virumaa elanikkonnale". Nagu ma mõistan, võib praktilist abi Ida-Virumaa elanikkonnale anda mitmel viisil. Esiteks: majandusabi (sh. ökoloogiliselt puhtad toiduained ja kõik muu selline) osutamine. Teiseks: Ida-Virumaa keskkonna kaitse abinõud, mis võib jagada esma-, teise-, kolmanda- jne. järgulisteks. Need võivad olla seotud terve energeetikakompleksiga, aga ka üksikettevõtete tööga jne. Kolmandaks: otsustada Ida-Virumaa tööstuse areng, s.t. mida seal ehitada, mida mitte, mida avada ja mida sulgeda. Või ehk muuta see täielikult kütuse-energeetikakompleksiks? Seepärast on mul väga kahju kuulda, et üks minu kolleegi, hr. Tarand, suhtub sellesse kõigesse nii ükskõikselt. Mind hämmastab teie väide, proua eesistuja, et te ei taha vastu võtta mõttetu otsuseid. Oleme ju selles küsimuses maikuust alates tühja tuult tallanud ega ole suutnud kuidagi mingile otsusele jõuda. Kas tõesti peame Ida-Virumaa elanikkonnale teatama, et mingit ökoloogilist kriisi seal pole ja et juuksed kaotanud laste eest ei taha keegi täna vastutust kanda?

N. Aksinin

Lugupeetud pr. Lauristin! Mul on selline mulje, et lihtrahva silme all käib avalik manipuleerimine. Päevakorda pannakse kokku vastavalt teie isiklikele soovidele või siis olukorrale. Veelgi enam, te olete isegi muretsenud endale reglemendi nõuniku ja palute ühtelugu temalt nõu. Aga registreerimise enne hääletamist ja veel mõningad reglemendinõuded unustate. Teen ettepaneku lülitada ökoloogiaküsimus päevakorda kui eelmistelt istungjärgudelt käesolevasse automaatselt ületulnud punkt. Selle arutamistest me ei tohi kõrvale puigelda. Kogu rahvale tuleb öelda täit tõde. Täna tähelepanu eest!

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin juhtida teie tähelepanu sellele, et juba ainuüksi selle arutamisel, kas võtta too küsimus päevakorda või mitte, kaldume liigselt emotsioonidesse. Paistab, et mõistlikust ja kainest arutelust ei tule meil praegu midagi välja. See küsimus aga on nii tõsine, et seda emotsioonidele või mingitele poliitilistele motiividele toetudes lahendada pole võimalik. Kui me ta täna päevakorda lülitame, saame siin maha vaid

väikese poliitilise miitinguga ja kõik. Mingit kasu Ida-Virumaa elanikud sellest ei saa. Asi takerdub eelkõige selle taha, et me ei tea, milliseks siiski kujuneb energeetika perspektiiv Eestis tervikuna ja konkreetselt meie regioonis. Ainult sellest energeetika sõlmküsimumusest saame otsustamisel mingil moel lähtuda. Oodakem veel pisut. Selles mõttes ma toetan härra Tarandi ettepanekut. Tänan!

A. Tarand

Mul vist ei oleks mõtet oma eelmist sõnavõttu korrata, aga rõhutan, et keskkonnakomisjon on jõudnud sellele järeldusele pärast küllalt pikka ja põhjalikku tööd. Mul oleks võimalik teile anda igal päeval, kas või täna, informatsiooni, milline seal siis tegelik olukord on. Aga me ei saa hakata paika panema neid kõige olulisemaid aluseid, mis seotud nimelt valitsuse energiaprogrammiga. Kui nõutakse informatsiooni, siis me võime väljaspool istungisaali seda anda. Võime teha kokkuvõtte meie Kirde-Eesti-temaatilistest istungitest, informeerida, kui palju me asjadest teame ja mida meie arvates on vaja teha. Ma arvan, et võeti see asi päevakorda ka veidi poliitilise konjunktuuri kaalutlustel ja kuna komisjon on siiani temaga põhjalikult tegelnud, oleks mõtet asi siin saalis jutuks võtta vaid juhul, kui on võimalik teha otsus.

V. Malkovski

Lugupeetud kolleegid! Ma tunnen, et arutelu omandab tõepoolest miitingulise iseloomu. Ent tahaksin teile meelde tuletada, et kuigi see küsimus püstitati esmakordselt ilmselt tõesti poliitilistel kaalutlustel ja selline varjund on tal praegugi, pole meie, Virumaa saadikud, probleemi sel põhjusel tõstatanud. Arst Novohatski määratles täpselt ja selgelt, et vaja on Ülemnõukogu konkreetseid otsuseid selle kohta, kas Virumaa vajab abi, ja kui, siis mis näol nimelt. Arvamused, et enne peab lahendama Põhja-Virumaa energeetilised probleemid, ei pea paika, kuna juba seniste uuringute põhjal on selge, et peamiseks saasteallikaks ei ole teips mitte energeetika, vaid teised tootmisharud. Ma ei hakka teile siin pikalt kogu Virumaast rääkima. Tahan vaid teha ettepaneku võtta see küsimus automaatselt sellel istungjärgul arutusele. Tuleb otsustada, kas Ülemnõukogu kavatseb Virumaa elanikele meditsiinilist, sotsiaalset ja muud abi osutada või mitte.

V. Kuznetsov

Lugupeetud kolleegid! Austatud eesistuja! Kallid saadikud! Ma ei mõista, mis konjunktuurist siin üks saadikuist rääkis. Meie lapsed pole oma elus kordagi näinud valget lund, see on meil

halli värvi. Siin on tegu hiilgava näitega sellest, kuidas on segi aetud põhjus ja tagajärjed. Me ei pea praegu rääkima, sellest, mis on selle põhjustanud. Me peame ravima tagajärge. Tänan!

Juhataja

Mulle tundub, et me oleme juba praegu asunud selle veel päevakorda kinnitamata punkti sisulisele arutamisele. Tegelikult peame vaid otsustama, millal oleme küpsed vastu võtma otsust, mis Virumaa elanikke tõesti aitab. Niisama südant kergendada saame tõesti mis tahes ajal. Hr. Kork, palun!

J. Kork

Oleks ettepanek tõesti siin saalis seda teemat praegu mitte arutada. Ent võib-olla saab keskkonnakaitsekomisjon selle nädala jooksul meile ettepaneku esitanud saadikurühmadele informatsiooni anda. Või siis peavad nad järgmine nädal juba konkreetse ettepanekuga välja tulema.

Juhataja

Kas me oleme siis nõus lahendusega, et keskkonnakomisjon töötab koos asjasthuvitatud saadikurühmade ja komisjonidega selle küsimuse kallal väljaspool plenaaristungit? Meie jõuame selle küsimuseni ilmselt kas detsembri viimasel või jaanuari 1. istungil, seda peame eraldi otsustama. Sel nädalal me plenaaristungil selget otsust vastu võtma veel valmis ei ole. Asi jääb menetlusse. Veel on meil menetluses selle pika nimega niinimetatud väikeprivatiseerimise eelnõu teine lugemine, mis on katkestatud. Ja ta katkestati seoses omandiseaduse või omandireformi otsuse mittevastuvõtmisega. Kui me nüüd lülitame päevakorda omandireformi, kas siis koos sellega uuesti ka väikeprivatiseerimise? Kui me omandireformiga äkki ühele poole saame, võiksime otsustada ta päevakorda panna. Edasi on meil menetluses veel alatiste komisjonide küsimus. Selle kohta aga on otsustatud, et ta on esialgu õiguskomisjonis, kes ei ole veel oma tööd lõpetanud. Sideseaduse eelnõu esimene lugemine on lõppenud, teiseks lugemiseks autorid seda veel praegu esitanud ei ole. Nüüd on veel võimalik tänase istungjärgu päevakorda esitada kiireloomulisi küsimusi. Palun, hr. Made!

T. Made

Lugupeetud pr. eesistuja! Mul on üks küsimus eriti seoses punktidega 6, 7, 8, 9. Mul on jäänud mulje, et kas presiidium või mingi teine institutsioon on otsustanud, et ükskõik kes

seaduseelnõu ka ei esita, siin puldis kannab selle ette Marju Lauristin. Kas nendes küsimustes, mis menetluses on, ikka jäävad ettekandjateks needsamad inimesed, kes varem olid? Ja uued asjad siis kannab ette Marju Lauristin? Viimase asja vastu mul muidugi mitte midagi ei ole, see on isegi äärmiselt kena. Aitäh!

Juhataja

Ka mina küsin seda, sest ka mina nägin seda esimest korda siin päevakorras trükituna. Ma ei võtnud ise sellest presiidiumi istungist osa ja mulle selgitati pärast, et kuna tegu on sisuliselt mitte ettekandega, vaid uute eelnõude arutamisele esitamise, siis kuulub see eesistuja funktsioonide hulka. Aitäh! Hr. Menšikov.

V. Menšikov

Proua eesistuja! Mul on küsimus täiendava loetelu 5. punkti kohta – vabariigi sideseaduse kohta. Nagu ma mäletan, lõppes selle esimene lugemine edukalt, küsimusi jäi alles vähe. Seepärast tahaks saada juba konkreetse vastuse, kes ei valmistanud seda punkti ette ja kes venitab. On see asi meil ju töös olnud lubamata kaua.

Juhataja

Aitäh! Siin on kohal juhtivkomisjoni esindaja. Ma palun hr. Ristkokil vastata!

A. Ristkok

Kui lugupeetud saadikud mäletavad, siis selle eelnõu esimesel lugemisel arvustajad leidsid, et seaduses on terve rida punkte, mille otstarbekuse üle saab otsustada pärast seda, kui on vastu võetud sidemäärustik. Peeti soovitavaks, et valitsus võtaks selle vastu veel selle aasta sees. Täna seda veel tehtud pole. Kuigi see pole võib-olla otsustav küsimus, aga sideministeerium leiab siiski, et mitmel majanduslikul põhjusel oleks hea, kui seaduse saaks vastu võtta veel selle aasta sees. Möödunud nädalal saatis ministeerium eelnõu parandustega komisjoni tagasi, me teeme selle kallal tööd, ent kardan, et tehnilistel põhjustel me järgmiseks nädalaks istungjärgule teda veel esitada ei saa. Me ei jõua teda ümber trükkida, paljundada ja oma parandusi lisada, see aga peaks olema enne 2. lugemist tehtud. Aga selle kuu viimaseks istungjärguks oleks ta valmis.

Juhataja

Aitäh! See informatsioon, ma loodan, rahuldab. Kiireloomulistest küsimustest on ettepanek

lülitada istungjärgu päevakorda Eesti, Läti ja Leedu ülemnõukogu koostöökomisjoni moodustamine. Mäletatavasti otsus sellise komisjoni kohta võeti vastu Vilniuses ühisistungil. Ette oli nähtud, et sinna peaks igast ülemnõukogust delegeerima 5 ülemnõukogu liiget. Kuna komisjon töötab õigusliku, majandusliku, sotsiaal-kultuurilise ja ökoloogilise koostöö valdkondades, oli ka juttu, et saadikud võiksid esindada iga ülemnõukogu vastavaid komisjone, et koostöö oleks ka komisjonide tasemel koordineeritud. On ettepanek võtta meie praeguse istungijärgu päevakorda selle koostöökomisjoni Eesti delegatsiooni moodustamine. Miks sellega on kiire? Sellepärast, et komisjon tahaks kokku tulla võib-olla juba selle nädala lõpul. Kas ollakse valmis selle istungjärgu päevakorda kiireloomulise küsimusena võtma Balti vabariikide ülemnõukogude koostöökomisjoni moodustamine?

J. Allik

Lugupeetud proua juhataja! Reglement näeb ette kiireloomulise küsimuse kohest arutamist. Tähendab, kui Ülemnõukogu juhatus on valmis teda kohe arutama hakkama, siis ta tuleks päevakorda tõesti kiireloomulisena. Kui teda lihtsalt päevakorras arutada, siis võib ta ette võtta ka homme-ülehomme.

Juhataja

Kui me selle asja praegu päevakorda võtame, võime selle veel täna õhtul ära teha. Ma ei näe selleks takistusi. Teeme vaid ühe väikese vaheaja, mil komisjonid arutavad, keda nad volitavad, ja me võtame otsuse vastu.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 72 saadikut. Ja nüüd asume siis hääletama. Kes on selle poolt, et küsimus Balti vabariikide ülemnõukogude koostöökomisjonist võtta selle istungjärgu päevakorda? Palun hääletada!

Poolt on 60, vastu 1, erapooletuid 7. See küsimus on päevakorda lülitatud.

Veel oli hr. Alliku poolt ettepanek võtta päevakorda reglemendi täiendused. Aga nagu ma teid enne istungi algust informeerisin, palus riigiminister hr. Vare valitsuse nimel neid täiendusi mitte arutada enne, kui valitsus on nendega tutvunud. Puudutavad need ju valitsuse infotundi, selle korraldust. Härra Allik.

J. Allik

Lugupeetud kolleegid! Ehk te mäletate, et eelmisel istungjärgul, kui valitsuse juht tegi ettepaneku küsimus katkestada, et me saaksime teada valitsuse seisukoha, olin mina see, kes ettepanekut toetas. Kuid tänane küsimus – ma loodan, et kõik on reglemendi parandustega

tutvunud – on minu arvates just nimelt selline, kus meil ei ole vaja valitsuse seisukohta. On ju kõne all infotunni läbiviimine ja selles osas peaks Ülemnõukogu saama valitsusele oma taht mõttes dikteerida. Reglemendikomisjon – hr. Kask, hr. Menšikov ja mina – on selles osas üksmeelsel seisukohal. Seega on mul ettepanek küsimus päevakorda lülitada. Ja kui valitsuse esimees või valitsuse esindajad tahavad aruteluks osaleda, siis on nad lahkesti saali palutud.

Juhataja

Härra Allik! Ma tuletan meelde, et valitsuse esindaja on ühtlasi Ülemnõukogu saadik ning ta ei vaja teie eraldi palumist või luba. Aga meil on võimalik oma seisukohta väljendada hääletamise teel – kas me oleme nõus kuulda võtma valitsuse palvet võimaldada ka temal infotunni küsimuses oma seisukoht kujundada. Või võtta see kohe päevakorda, mitte hoolida valitsuse palvest. Härra Menšikov.

V. Menšikov

Austatud kolleegid! Ma tahaksin täiendada, härra Allikut. Kui asjale sisuliselt läheneda, on tegu ju valitsuse infotunniga Ülemnõukogus. Küsimusel, kas reglemendiparandusi sobib või ei sobi arutada ilma valitsuse seisukohta teadmata, ei ole minu sügava veendumuse kohaselt tähtsust. Tähtis on töö tulemus. Meile on tähtis valitsuse informatsioon jooksvatest asjadest. Kavandatav reglemendimuudatus on mõeldud selleks, et saavutada siin maksimaalne tulemus. Täna!

Juhataja

Me võime nüüd ka seda küsimust hääletada. Kes on selle poolt, et võtta istungjärgu päevakorda reglemendi täiendused, mis puudutavad valitsuse infotunni korraldamist? Palun hääletada! Selle päevakorda võtmise poolt on 37, vastu 7, erapooletuid 10. Otsus on vastu võetud.

Nüüd me saame võtta vastu otsuse päevakorra kohta tervikuna. Kõigepealt hääletaksime siis 3. ja 4. küsimuse ühendamise. Kes on selle poolt, et ühendada päevakorras küsimused 3 ja 4, käsitleda omandireformi ja maareformi küsimust ühe päevakorrapunktina? Palun hääletada! Hr. Allik, mille eelnõud? Palun, katkestame hääletamise! Nagu juhtivad komisjonid teatasid, on eelnõud olemas, homseks on need paljundatult saadikutel käes. Hr. Sirendi.

A. Sirendi

Mulle on mõnevõrra segaseks jäänud, kas maareform läheb omandireformi teisele lugemisele automaatselt juurde ning arutelu sellel teemal ei saagi toimuda?

Juhataja

Härra Sirendi, kas te olete härra Telgmaa ettepaneku vastu?

A. Sirendi

Ei, kaugeltki mitte, ma vaid küsin, kuidas asi on.

Juhataja

Meil on siin kaks eraldi punkti. Härra Telgmaa tegi ettepaneku need ühendada. Ma saan siiski aru, et härra Sirendi küsimuses sisaldub tegelikult mittenõustumine ja soov jätta nad eraldi punktidenä?

A. Sirendi

Ei sisalda see küsimus mingisugust ettepanekut, tahaksin vaid teada, kas tuleb maareformi teine lugemine – on ju esimese ja teise lugemise protseduurid sootuks erinevad.

Juhataja

Jah, härra Sirendil on õigus. Kas härra Telgmaal kui ettepaneku autoril on selles küsimuses oma seisukoht?

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Küsimus on selles, et me ei tegele praegu maareformiga ja omandireformiga, me ei anna välja vastavat seadust. Me tegeleme otsusega, mis märgib maha nende kahe asja põhialused. Eelneva töö käigus me leidsime, et maareformi alused peaksid lahutamatu, kuid spetsiifilise osana kuuluma kogu omandireformi aluste hulka. Sellel kaalutlusel olekski targem neid koos käsitleda. Me ei võta vastu seadust, me lihtsalt paneme paika need alused ja võtame vastu otsuse. Me ei näe võimalust neid asju lahutada.

Juhataja

Olukord on veidi kurioosne selles mõttes, et algselt nad just olid koos, siis aga, kui ma õigesti mäletan, nõudsid maasaadikud, et nad oleksid lahus. Nüüd on nad meil lahus ja on taas

selgunud, et neid tuleb vaadata koos. Omandireform on ühe lugemisega ette jõudnud. Kas peaksime ära tegema ka maareformi esimese lugemise, et saaksime asjad uuesti kokku viia? Nagu selgus härra Sirendi küsimusest, on ehk siiski parem, kui nad jäävad lahku. Kas hr. Telgmaa on nõus oma ettepaneku tagasi võtma?

J. Telgmaa

Siis võib juhtuda niimoodi, et pärast omandireformi ärakuulamist selgub, et on lähtunud hoopis teistest asjadest. Häda on ju selles, et omandireformi komisjon pidi oma töö tulemused juba kaks nädalat tagasi lauale panema, aga minule teadmata põhjusel nad ei ole sinnani jõudnud. Meie tähtaeg oli täna, meil on asi valmis. Sellepärast ongi olukord selliseks kujunenud.

Juhataja

Me saame ju mõlemad asjad ära kuulata ja siis otsustada, kas nad sisuliselt klapivad või mitte. Meie otsustamise kord tuleb siis kätte, kui küsimus on juba päevakorras.

J. Telgmaa

Võib-olla lepime nii kokku, et jätame selles küsimuses otsuse langetamise juhataja kompetentsi.

Juhataja

Me peame päevakorra ära hääletama. Härra Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Mina sain täna omandireformi komisjonis nõndamoodi asjast aru, et lauale tuleb üldomandireformi aluste poliitiline projekt. See koosneb ainult ühest leheküljest. Sellele järgnevad omandireformi ja maareformi aluste seaduse projektid. Omandireformi ja maareformi alused on kaks eri asja küll, aga üldpoliitiline omandireformi projekt on homme hommikul laual.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Ma sain hr. Telgmaa informatsioonist nii aru, et see dokument, mis Ülemnõukogu neile kahe nädala eest ülesandeks tegi, on valmis. Ainult miks teda siis meil laual ei ole? Aitäh!

Juhataja

Vastus on see, et ta on antud paljundusse ja saab valmis homme. Niisiis, jääme ikkagi esialgse projekti juurde, 3. ja 4. punkt jäävad lahku. Tähendab, päevakord oleks järgmine.

1. Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund.
2. Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi 1991. aasta riigieelarve" eelnõu.
3. Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduse eelnõu teine lugemine.
4. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9. oktoobri otsus "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eluaseme õiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseeritud isikutele" projekti kohta. Pluss veel juurde tulnud kaks punkti. Need on "Balti riikide ülemnõukogude koostöökomisjoni moodustamine" ja "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi täiendamine". Kes on sellise päevakorra poolt? Palun hääletada! Poolt on 57, vastu 1, erapooletuid 5. Päevakord on vastu võetud.

Lugupeetud saadikud! Meil oleks nüüd tõesti võimalik kohe moodustada see koostöökomisjon. Informeerin teid siiski veidi ka järgnevate punktide arutusele võtmise järjekorra võimalustest. Eelarve tuleb arutusele sellel nädalal komisjonides. See graafik on tehtud ja ma panen selle teise korruse teadetetahvlile ka välja, et kõik saadikud teaksid, millal komisjonid arutavad koos hr. Milleriga eelarvet. Ja kes ei saa oma komisjonis sõna võtta või tahab oma arvamust avaldada mitu korda ja mitmest aspektist, see saab siis osaleda nende komisjonide töös. Riigieelarve esimene lugemine oleks siis neljapäeva hommikul. Kui me homme saame kätte selle paljundatud projekti, siis oleks võimalik kohe asuda tegelema omandireformiga. Kui meil peale valitsuse infotundi ikka selleks aega jääb. Kuigi homme aega väga palju ei ole, võib-olla siiski asume ka juba ammu päevakorras olnud eluasemeõiguse probleemi juurde. Omandiprobleemid jätame siis kolmapäevaks. Seega tuleb sellel nädalal töötada küllaltki intensiivselt. Neljapäeval, nagu ütlesin, on eelarve esimene lugemine. Nagu te mäletate, näeb reglement ette, et esimese ja teise lugemise vahe on kaks nädalat. Mõelge järele. Teiste maade kogemus on selline: kui parlament arutab eelarvet, siis tehakse seda tihedama graafiku järgi, kui reglement tavaliste küsimuste puhul nõuab. Olen meiegi kuluaarides kuulnud mõtteid, et peaksime samuti eelarvega tihedamalt töötama ja seetõttu reglementi just eelarve arutamise ajaks täiendama.

Praegu on ettepanek teha väike vaheaeg, et komisjonid saaksid kiiresti leida inimese, kes esindaks ühte või teist tegevussuunda koostöös Läti ja Leedu ülemnõukoguga. Ma usun, et see on võimalik 10 minuti jooksul. Õiguskomisjonilt peaks olema üks inimene, majanduskomisjonilt 1 inimene, 1 inimene keskkonnavalalt ja 2 inimest peaksid esindama humanitaarvaldkonda, ma mõtlen siin kultuuri, sotsiaalelu, rahvussuhteid. Võib-olla

rahvussuhete komisjon võiks esitada ka 1 inimese, nii et ülejäänud kokku võiksid vaadata 1 inimese. Siiski väliskomisjon peaks olema ka esindatud. Vaheaeg 10 minutit.

V a h e a e g

Töökomisjoni moodustamine Balti ülemnõukogude koostöö põhimõtete väljatöötamiseks

Juhataja

Palun, kas on veel komisjone, kes tahavad esitada oma kandidaate Balti ülemnõukogude koostöökomisjoni? Palun tooge ettepanekud kirjalikult siia! Nii, nüüd ma teatan, kes on kandidaadid. Riigikaitsekomisjon pakub Toomas Korki, kusjuures on toonitatud, et Läti ja Leedu vastavate komisjonide arvates peavad kaitsekomisjonid kindlasti esindatud olema. Tehaksegi ettepanek koostöökomisjoni koosseisu vastavalt suurendada. Väliskomisjon pakub Vello Pohlat, keskkonnakomisjon ütleb, et kui on vaja n.-ö. ühineda, siis nemad toetavad ka Pohlat. Rahvussuhete komisjoni ettepanek on Pavel Grigorjev, õiguskomisjoni oma Hillar Eller. Sotsiaalkomisjon teeb ettepaneku valida Mai Kolossova, kultuuri- ning ajakirjanduskomisjon pakuvad välja Küllö Arjakase. Nii et meil on 6 kandidaati. Kuidas? Reinson majanduskomisjoni poolt jäi lugemata. Nii et 7 kandidaati peaks olema: Reinson, Eller, Kolossova, Arjakas, Pohla, Kork, Grigorjev.

On kaks võimalust. Kas teha valimised konkursi korras või arutavad komisjonid asja veel kord läbi ja otsustavad ühise kandidaadi kasuks. Äkki mõni inimene sobib esindama mitut komisjoni. Ja on veel üks võimalus, mida me seni ei ole kasutanud, ent paljud teised parlamendid küll. Võime nimelt valida seitse inimest, kusjuures 5 on n.-ö. põhiliikmed ja 2 asendusliikmed. Kui keegi viiest ei ole kohal, siis saab teda asendada. Paneme nüüd iga võimaluse eraldi hääletusele. Hr. Novohatski.

A. Novohatski

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek veel kord läbi arutada meie 5-liikmeline koosseis. Suurendagem seda 7-ni ja ärgem hakakem piike murdma.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ma palun veel kord järele mõelda, mis alusel me nimetatud koostöökomisjoni viit inimest soovitame. Mul on ettepanek leppida kokku komisjonid, mille esindajad peaksid koostöökomisjonis tingimata olema. Ma sain ka aru, et üheks selliseks peeti õiguskomisjoni. Mul oleks hea meel, kui kolleegid toetaksid seda mõtet.

Juhataja

Nagu ma ütlesin, on tõesti võimalik, et komisjonid sisuliselt arutavad asja läbi ja koaleeruvad. Hr. Telgmaa.

J. Telgmaa

Kas tohib pakkuda niisuguse praktiliselt otstarbeka ettepaneku, et valiksime 7-liikmelise esinduse, kes siis alati ise otsustab, kes parajasti kohale lähevad.

Juhataja

See oli ka üks minu variant. Hr. Koha.

K. Koha

Lugupeetud kolleegid! Sellest koostöökomisjonist sain ma niimoodi aru, et riigid delegeerivad sinna omalt poolt 5 liiget. Neil on ülemnõukogu kindlad volitused. Sain ka jutust nii aru, et asi käiks põhimõtteliselt komisjonide tasemel, sest see koostöö nõuab ju teatud teemade kooskõlastamist, ja selles osas toetan Tõnu Antoni ettepanekut. Aitäh!

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Me peame siiski ära määrama vaid viis inimest, ja kogu lugu. Toetan samuti hr. Antoni täiesti mõistlikku ettepanekut, et peame otsustama, mis komisjonid on antud juhul need kõige tähtsamad. Minu meelest on üks neist tõesti õiguskomisjon, samuti riigikaitsekomisjon, majanduskomisjon, keskkonnakomisjon ja, pole midagi parata, ma pean ütleva, et ka väliskomisjonil on oma oluline osa Baltimaade koostöös ja suhtlemisel Nõukogude Liiduga, suhtlemisel nii ida kui ka läänega. Niisiis, viiendana pakuksin välja väliskomisjoni. Aitäh!

J. Jõerüüt

Lugupeetud eesistuja ja kallid kolleegid! Tuginedes sellelesamale printsiibile, mille õigustatud kaitsmist juba Tõnu Anton alustas, julgen teile meelde tuletada, et komisjonide sisuline kate on ju tegelikult elu, ja komisjonid täpselt meie elu ei peegelda, kui me seda tähelepanelikult ei uuri. Nimelt julgen väita, et lõputu kultuuri taandamine sotsiaalküsimuste alapunktiks või tema üldine unustamine on natukene kurvavõitu ja ma soovin, et siin parlamendis see taktika hakkaks pikkamööda lõppema. Samuti juhin tähelepanu, et lähtudes väikesest kohtade arvust kultuuri- ja ajakirjanduskomisjon juba ühendasid oma jõud ja pakuvad ühte inimest kahe komisjoni peale. Julgen teile ka meelde tuletada, et kõigesõoja kultuurikomisjon peab esindama ja katma praegu kolme tähtsat Eesti elusfääri – kultuuri, teadust ja haridust. Nii et otsust langetades palun selle üle mõelda.

L. Sööt (Hainsalu)

Kallid kolleegid! Julgen küsida, et kui me jälle jätame sotsiaalküsimused kõrvale, siis millega me üldse tegeleme. Aitäh!

L. Hänni

Austatud kolleegid! Kui nüüd lugeda seda otsust, mis me ühisistungil vastu võtsime, siis me praegu ju loome koostöökomisjoni, et välja töötada koostöö printsiibid, aga mitte teha seda koostööd ennast. Sellepärast printsiip minna välja ainult komisjonide esinduse peale ongi meid praegu ummikusse viinud. Me ei saa oma komisjonidest pingerida teha. Me peame ikkagi valima need inimesed, kes koostööprintsiibid suudavad välja töötada. Aitäh!

H. Kostabi

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahaks jätkata eelkõneleja mõtet. Kõik oleneb ju sellest, missuguste probleemide alal me Balti vabariikide ülemnõukogude komisjonidega kontakti otsime. Näiteks konkreetselt maaelukomisjonil on nende komisjonidega kontakt juba loodud. Nii et kui läheb kindlate probleemide arutamiseks, siis loomulikult peame laskuma komisjonide tasemele. Aga momendil on meil tarvis üldprintsiipe, üldkoostööd planeerida. Ja seepärast peaksime mitte niivõrd esile tõstma mõne komisjoni osatähtsuse, vaid need isiksused, need saadikud, kes on võimelised probleeme laiemalt haarama ja koostööd laiemal tasemel tegema. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Aga ma tuletan samal ajal meelde, et ülemnõukogu esimeeste tasemel on olemas Balti Nõukogu, kes koostööstrateegiat niikuinii juba arutab. Parlamentidevaheline koostöö seisneb just konkreetsete seadusandlike aktide ühtlustamises ja need aktid puudutavad paratamatult konkreetseid valdkondi ja käivad läbi meie komisjonidest. Sellepärast komisjonide printsiip välja pakutud ongi. Nii, nüüd ikka peame hääletama hakkama. Ja ma jääksin siiski ettepaneku juurde, et need 5, kes valitakse üldkoordineerivasse komisjoni, oleksid kogu Ülemnõukogu esindajad, kuid et me neid kahte, kes ei satu 5 hulka, peaksime varumeesteks. Koostöö peab ju igal juhul toimuma. Vaatame ikkagi asja sisuliselt, sest on ju oluline, et tõesti kõik komisjonid, kõik suunad oleksid meil selleks koostööks valmis. Läheme siis hääletamise juurde, see on, nagu alati nimelise hääletamise puhul, salajane. Igähel on 5 poolthäält. Palun, kes on selle poolt, et koostöökomisjoni valida Küllö Arjakas? Esitanud on kultuuri- ja ajakirjanduskomisjon? Poolt 45, vastu 16, erapooletuid 8.

Järgmine kandidaat on Hillar Eller, esitanud õiguskomisjon. Palun hääletame! Poolt 56, vastu 9, 4 erapooletut.

Järgmine kandidaat on Pavel Grigorjev, esitanud rahvussuhete komisjon. Palun hääletame! Poolt 36, vastu 26, erapooletuid 7.

Järgmine kandidaat on Mai Kolossova, esitanud sotsiaalkomisjon. Palun hääletame! Poolt 15, vastu 45, 7 erapooletut.

Järgmine kandidaat on Toomas Kork, esitanud riigikaitsekomisjon. Palun hääletame! Poolt 47, vastu 17, erapooletuid 6.

Järgmine kandidaat on Vello Pohla, esitanud keskkonnakaitse komisjon ja väliskomisjon. Poolt 39, vastu 23, erapooletuid 6.

Viimane kandidaat on Jüri Reinson, esitanud eelarve-majanduskomisjon. Palun hääletada! Poolt 45, vastu 18, erapooletuid 7.

Lugupeetud saadikud! Meie tööajast on juba 3 minutit üle. Kas te olete nõus pikendama tööaega mõne minuti võrra, kuni me lahendame selle küsimuse? Usun, et kõik on nõus? Vastu ei ole keegi? Ei ole.

Hääletamise tulemused on siis järgmised: koostöökomisjoni on valitud Hillar Eller, Toomas Kork, Küllö Arjakas, Jüri Reinson ja Vello Pohla. Varumeesteks jäävad Pavel Grigorjev ja Mai Kolossova. Ma arvan, et kellelgi ei ole midagi selle vastu, et me anname ka varumeestele volitused sotsiaal- ja rahvussuhteid puudutavates küsimustes koosolekutest osa võtta, kui need seal arutusel on. Sellega me võime teatada, et Eesti Vabariiki, tema Ülemnõukogu esindavad

koostöökomisjonis nimetatud kolleegid. Kinnitame otsuse nimekirjaliselt. Kes on selle otsuse poolt, et nimetatud koosseis esindab meid Balti ühistegevuses? Härra Priks.

P. Priks

Lugupeetud juhataja! Mulle torkab silma, et Mai Kolossova juhul on vastu 45 inimest ja poolt 15. Võrreldes teistega on see niisugune ebamäärane suhe, miinuseid on rohkem kui plusse. Kuidas sellesse suhtuda?

Juhataja

Jah, see küsimus hääletamistulemusi vaadates tõepoolest kerkib, kuna Pavel Grigorjevil on ka poolt- ja vastuhäälte suhe selgesti positiivne, aga proua Kolossova puhul seda öelda ei saa. Härra Anton, palun!

T. Anton

Me leppisime kokku, et komisjonid esitavad koostöökomisjoni koosseisu oma kandidatuuri ja et hääletamise teel tehakse selgeks, kes enam hääli kogub ja koostöökomisjoni kuuluma hakkab ning et teised jäävad varumeesteks. Mina sain aru nii, et pole oluline, kui palju keegi poolthääli kogub.

Juhataja

Ka mina sain asjast niimoodi aru ning sellepärast ütlesingi, et varumehed jäävad oma komisjoni töömail igal juhul kontaktisikuteks, ent neil ei ole sedalaadi volitust nagu komisjoni liikmetel.

Niisiis, komisjoni liikmetena kinnitame juba nimetatud viis: Arjakas, Eller, Kork, Pohla, Reinson. Palun, kinnitame oma otsuse hääletamisega, seekord lahtisega! Poolt on 62, vastu 3 ja erapooletuks jääb 3.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

24. ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG

4. detsember 1990

Päevakorravälised avaldused

Juhataja

Tere hommikust, lugupeetud saadikud! Asume töökohtadele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 68 saadikut, puudub 37.

Meie tänase päeva põhiküsimus on Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund. Vastavalt uuele reglemendile aga on saadikutel veel enne seda võimalik kõnelda päevakorravälistes küsimustes. Ja ma palun siis enne selleks ennast registreerida! Palun, härra Tarand! Meenutan, et kõne aeg on 5 minutit ja küsimusi ei esitata.

A. Tarand

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Lugupeetud külalised! Sellel koosseisul hakkab siin saalis täis saama kaheksa kuud tööd. Seega on meil jäänud veel üks kuu n.-ö. looteas ja ühe kuu pärast peame sündima ilma. Teisiti võib öelda, et me peame ümber sündima. Ma ei saa praegu loetleda kõiki meie siinsamas saalis kas meelega või kogemata tehtud viltulööke. Nagu juhataja just märkis, ei anna kodukord nii pikka aega siin puldis seista. Ja mõnda sisulist puudust oleme siin kambapeale juba nimetanud. Ma peatun ühel, esmapilgul küll vormilisel, tegelikult siiski küllalt sügava sisuga küsimusel, see on eesti keelel, mida siin Ülemnõukogus kasutatakse. Et asi oleks kohe selge, mida ma silmas pean, siis nii palju, et nagu hingamine iga saadiku ihule, nii on keel meie rahva kehale vähemalt sama oluline. Vahel harva on viimasel ajal ajakirjanduses ja keelemeeste poolt mõningaid katseid tehtud sellele tähelepanu juhtida, aga üldiselt minu mulje on selline, et iseenda kompetentsust ülistav ja teiste asjatundlikkusele sülitav saadikkond ei saa aega selliseid asju tähele panna. Ma toonitaksin ka, et tegemist ei ole parteipoliitilise seisukohavõtuga, vaid üleüldise nähtusega. Ma piirdun siin ühe näitega. Sõna "täna", mis iseenesest kõlab väga hästi ja on ilus eestikeelne sõna, on saanud oma sisuks

sellesama, mis on vene keeles "segodnja". Seda kasutavad võrdse eduga eestikeelse sõna "praegu" või "hetkel" asemel "Vaba Eesti" liider Indrek Toome ja Rahvarinde-keskse rühma juht Ignar Fjuk. Nii et asi on ületanud parteide raamid. Väga palju teisi vene sõna- ja mõttelaene leiame igal siinsel istungil. Näiteks isegi üks kahest erilise autoriteedi saanud kodukorra tõlgendamise autoriteedist räägib meile pidevalt "reglamendist". Ja tema mõjul ligi pooled Ülemnõukogu saadikud. Ometi peaksime meie, Ülemnõukogu liikmed, jälgima keeleseaduse jõustumist ja head seisma ka eesti kultuuri eest laiemalt. See käib meile ilmselt praegu üle jõu, aga üle jõu ei tohiks käia iseenda keele harimine, nii saaksime anda eeskuju ajakirjanikele ja teistele rahvakeele mõjutajatele. Sellega seoses on minu ettepanek järgmine: võtta käesoleval istungjärgul vastu otsus, mille järgi kõiki eestlastest saadikuid karistatakse russitsismide kasutamise eest sõnavaras, lausestuses või grammatikas kolme järku karistusega. Esiteks, viimane tõsine hoiatus, teiseks, sõnavõtu- ja kõneõiguse äravõtmine üheks päevaks ja kolmandaks, sõnavõtu- ja kõneõiguse äravõtmine kogu istungjärguks. Häälletamine peaks olema nimeline, et kõik teaksid, mis keelse iseseisvuse eest keegi tegelikult võitleb. Ja iga Ülemnõukogu liikme keeletaset hindaks erapooletu komisjon magnetlintide või stenogrammide järgi. Komisjoni esimeheks on mul ettepanek nimetada filoloogiakandidaat Mart Mäger. See on kõik. Aitäh!

L. Annus

Lugupeetud spiiker! Austatud kolleegid! Siit kõnetoolist ajendas mind sõna võtma kaks asjaolu. Esiteks, eilsel päeval kõlanud fraas, et "ei saa automaatselt vastu võtta mõttetu otsuseid". Ma olen nõus, et ei saa automaatselt vastu võtta mõttetu otsuseid. Kuid küsimus oli ju Kirde-Eestis. Me kõik mäletame, kuidas kaks aastat tagasi möllasid kired Kirde-Eesti kuulutamise ümber ökoloogilise kriisi tsooniks. Ja mis on välja tulnud? Kaks aastat tagasi taotlesime seda, nüüd aga, vastupidi, eitame kõike. Minu meelest selline teguviis meile au ei tee, selles osas peaks end rohkem kontrollima. Viimasel Ülemnõukogu Presiidiumi istungil ühed saadikud – tuleb välja, et esinduslikud – võisid esineda, teised aga ilmselt ei kõlba kusagile. Minu meelest tuleb mõelda ka sellele, kuidas oma aega ratsionaalsemalt kasutada, sest eile kulus kaks tundi päevakorra kinnitamiseks. Tuleb välja, et rahval on tõesti õigus, kui ta nimetab Toompeal toimetavat poliitilise absurditeatriks. Seda esiteks.

Ja teiseks. Meeldib see kellelegi või mitte, aga ma olen alati harjunud välja ütleva oma seisukoha, mis võib-olla ei ühti nii mõnegi teise omaga. Tahan nimelt öelda, mida ma arvan valijate registri koostamisest. Minu teada kaks aastat tagasi tehti Eesti NSV Ministrite Nõukogule peale 1989. aasta rahvaloendust ülesandeks koostada valijate register. Kus see on?

Mida on selleks tehtud? Minu meelest meil on õigus ka selle kohta infot saada. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu teatavasti moodustas kodakondsuskomisjoni. Kui mind sinna valiti, arvasin, et hakkame tegelema kodakondsusega. Kuid ühel heal päeval selgus, et kõik see tuleb panna kõrvale ja asuda registrit koostama. Sellega ka kohe tegelema hakati. Arvan, et kõik see ei ole kooskõlas komisjoni tegevusega, tema nimetusega. Ma ei soovi tegelda poliitilise donkihhotlusega ja teatan siit tribüünist, et kuulutan moratooriumi oma osalemisele selles komisjonis. Maakeeli öeldes, ma peatan oma osalemise kodakondsuskomisjonis seniks, kuni ta hakkab tegelema sellega, milleks ta moodustatud on. Aitäh!

T. Made

Lugupeetud spiiker! Austatud kolleegid! Kallid ajakirjanikud ja külalised! Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 59 saadikut võttis laupäeval osa Vilniuses toimunud kolme Baltimaa ülemnõukogu ühisistungist. See oli mitmeti meeldejääv ja kasulik üritus, mille dokumentaalne pool on teile teada. Kuid sellega seoses tekkis mul mõningaid mõtteid, mida ma tahaksin teiega jagada.

See ühisistung Vilniuses ei olnud üksnes poliitiline üritus. Sellest kujunes lõpuks traagiline, ma ütleksin verine ja inimohvritega üritus. Üks surnu, mitu vigastatud ja mõned verised inimesed. Tahaksin jagada neid mõtteid, mis mul sellega seoses tekkisid. Vilniusesse minek oli väga pidulik. Vilkuritega masinad ees, autod sõidavad keset teed, sundides teisi teepeenrale. Ma imestan, et surnuid ja haavatuid ei olnud rohkem. Etendus läks täie eest. Üleüldse tundub, et meie praegusele juhtkonnale meeldib sõita välkuvate tuledega. Minagi pidin kord jääma auväärt 001 või 1005 EAO numbrimärgiga masina alla. Kui keegi ei suuda Tallinnas õigel ajal teelt ära hüpata, kui mõni masin vilkurite sähvides tuleb, tähendab see talle lõppu.

Kuid see ei ole peamine, see ei ole see, mida ma tahaksin teile öelda. Hullem oli see häbi, mida Eesti delegatsioon ja tema kõrval rahvas üle elas Ülemnõukogu saalis Vilniuses. Seal mängiti hümne. Lätlased ja leedulased laulsid oma hümne kaasa, aga eestlased, Eesti delegatsiooni liikmed seisid nagu tummade klubi, need, kes õigusliku järjepidevuse eest võitlevad, kõik sini-must-valged saadikud seisid ja kuulasid. Seda oli ausalt öeldes häbi üle elada. Ja ka mina ise olen samasugune. Seepärast on mul teile ettepanek. Tuleb tõsiselt selle asja üle järele mõelda, et me tulevikus vähemalt selle pärast häbi tundma ei peaks, et me hümnid sõnu ei tea. Näiteks mida võiks teha? Iga esmaspäev istungjärku avades laulgem siin hümn läbi. Aitäh!

V. Jermolajev

Lugupeetud presiidium! Austatud kolleegid! Ma tahaksin rääkida mõningatest mõtetest, mis mul viimasel ajal parlamendi töö käigus tekkinud on. Me kõik mäletame seda aega, kui meid oli alles äsja valitud ning me ei suutnud terves reas küsimustes ühist keelt leida. Me mäletame, kuidas osa saadikuid oli sunnitud ühe või teise küsimuse arutamise ajal saalist lahkuma ning loomulikult ei mõjunud see olukorrale parlamendis ega ka tervikuna vabariigis kõige paremini. Siis tuli aeg, mil meie töö parlamendis oli suhteliselt stabiliseerunud, ja see mõjutas mõningal määral ka olukorra stabiliseerimist vabariigis. Praegu aga tundub mulle, et meie töö on jõudmas teatud järjekordsesse pinge üleskrüvimise etappi. Tahame me seda või ei taha, aga me peame mõistma, et ainult tagades kõigile siin elavatele inimestele võrdsed õigused, võime saavutada olukorra stabiliseerimise ning liikuda edasi. Võrdsed õigused ei tähenda ainult kõigi inimeste võrdsed õigusi, need peavad tähendama ka eri regioonide võrdsed õigusi. Ja selles osas oleme viimasel ajal hakanud tegema selliseid samme, mis minu arvates ei tee midagi head mitte kellelegi. Konkreetselt tegi mind täna ettevaatlikuks Kirde-Eesti kolleegide positsioon. Tõepoolest, me mäletame neid tormilisi debatte, seda tormilist liikumist, mille üheks initsiaatoriks oli austatud Tiit Made. Mõtlen roheliste liikumist fosforiidi kaevandamise vastu, ökoloogilise olukorra halvenemise vastu idas. On möödunud 2 aastat. Ja mida me näeme? Me näeme, et juba on püstitatud küsimus fosforiidi kaevandamisest, me näeme, et on hakanud kostma hääli aatomielektriijaama ehitamise poolt. Minu arvates – ja ma usun, et sellega nõustuvad paljud – on see väikese Eesti jaoks liiga suur risk. Kõige selle apoteosiks on nüüd otsus Kirde-Eesti ökoloogia küsimusi praktiliselt mitte arutada. Ma arvan, et paljud nõustuvad minuga: kaks siin kujunenud kogukonda, meeldib see meile või mitte, võivad olenemata oma poliitilistest vaadetest koos edasi liikuda vaid usaldades teineteist. Ja laiemalt: kui üks elanikkonnagrupp teist ei usalda, ei tunne ta end turvaliselt ning hakkab oma tegudega, isegi seda vahest soovitama, segama esimese elanikkonnagrupi liikumist eesmärkide poole. Meile tundub, et üheks garantiiks kõigile vabariigi elanikele oleks kodakondsusseaduses ettenähtud 0-variant. Me teame, et see seadus on juba 2 aastat valmis. Me oleme siin kuluaarides rääkinud ning paljud parlamendisaadikud on nõus, et seda seadust tuleb arutada ning ta lõpuks vastu võtta. Ometi pole asi kuluaaridest kaugemale jõudnud. Kinnituseks sellele on ka meie Moskva-visitide tulemused ning vestlused mitmes komisjonis. Sealhulgas üllatas meid Vene NFSV kodakondsuskomisjoni esimehe asetäitja Grigori Bondarev sellega, et teatas: Eestimaa ametlik delegatsioon olevat nõustunud vajadusega võtta vastu kodakondsuse 0-variant, sest see lahendaks paljud vabariigi probleemid. Ma küsisin talt arusaamatuses, kes oli selles delegatsioonis. Bondarev vastas, et

see oli Eesti parlamendi ametlik delegatsioon. Siis ma pärsin, kes konkreetselt väljendas nõusolekut kodakondsuse 0-variant vastu võtta. Mulle vastati, et see oli meie Ülemnõukogu austatud abispiiker Marju Lauristin. Nüüd on mul küsimus: kuidas lähevad kokku Ülemnõukogu antud kinnitused Moskvast ja too dokumentide plokk, mis esitati eile käesoleval istungjärgu arutamiseks? Ma pean silmas valijate registri seaduse ning Riigikogu valimiste seaduse projekti. Pole vaja olla eriti tark poliitik, et aru saada: kui registriseadus sel kujul vastu võetakse, jäävad õigusest valimistes osaleda ilma mitte ainult sõjaväelased ja nende perekonnaliikmed, vaid ka sõjatööstuses töötavad Eesti elanikud. §-s 7 on punkt, kus on öeldud, et valimistest osavõtuks tuleb kirjalikult taotleda Eesti kodakondsust ning samaaegselt anda kirjalikult nõusolek teise riigi kodakondsusest keelduda (ilmselt peetakse silmas eelkõige Nõukogude Liidu kodakondsust). Valijad saavad seda hinnata ainult kui oma huvide rikkumist. Sama kehtib püüdluse kohta referendum surve all läbi viia. Kolleegid! Ma püüan selgitada, milles ikkagi on asi. Asi on selles, et valijad peavad esitama eelnimetatud kirjalikud avaldused, aga isegi pärast seda ei pruugi nad saada õigust hääletamises osaleda. Ja see teeb rahutuks. Miks? Võib-olla seepärast, et inimeste lojaalsuses kaheldakse. Ja ainult need, kes kodakondsuse siiski saavad, võivad osaleda hääletamises, ning ainult need valivad vabariigi riigivõimuorganitesse inimesed, kes omakorda hakkavad otsustama, milline peab olema riiklik korraldus. Millal anda kodakondsus, kellele anda, ja kuidas anda. Need ongi küsimused, mis vaevavad meie valijaid. Tuleb tagada meelerahu kõikidele elanikkonnagruppidele, kes Eestis elavad. (On see hea, või halb, aga Eestis väljakujunenud demograafiline situatsioon on just niisugune, nagu ta on, see on tänane reaalsus. Ning nagu ütleb M. Gorbatšov, me peame reaalsusega arvestama.) On väga tähtis, et antud dokumendid ei kutsuks nendes elanikkonnagruppides esile vastastikust umbusaldust. Kui pole usaldust, pole ka edasiliikumist, ükskõik milliseid sõnu me siit tribüünilt ka ei räägiks. Paradoks: sõnades me deklareerime püüdu mingite eesmärkide saavutamiseks, tegelikult aga võtame vastu dokumente, mis viivad meid eesmärkide saavutamisest kaugemale, kui me olime 2 aastat tagasi. Ma teen ettepaneku hästi järele mõelda, enne kui hakkame vastu võtma dokumente, mis meile eile esitati. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Enam soovijaid ei ole.

Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund

Juhataja

Me võime nüüd alustada valitsuse ja Eesti Panga infotundi. Alustuseks ma paluksin härra Varel anda teavet tänase infotunni sisu kohta.

R. Vare

Lugupeetud proua spiiker! Lugupeetud Ülemnõukogu! Tänaesse valitsuse infotundi on kokku esitatud 11 küsimust, milledest 9 vastatakse suuliselt. Üks küsimus hr. Maarendilt on vastamiseks kirjalikult ja talle on vastus kätte antud, ning ühe küsimuse osas, mis puudutas teatud lihasaaduste hindu, on palve vastus lükata edasi järgmise valitsuse infotundi. Just selle tõttu, et Hinnaameti peadirektor, kes on ainus kompetentne ametiisik sellele küsimusele põhjalikult vastama, ei viibi praegu Eestis.

Ülemnõukogu saadikud härrad Liim, Laar ja Põld esitasid küsimuse siseministrile, sellele vastab siseministri asetäitja hr. Kitsing. Asi puudutab Eesti Komitee arvuti vargust ning vangide streike.

Kristlik-demokraatlik saadikurühm esitas rahandusminister hr. Millerile küsimuse investeeringute maksu kohta. Sellele on allkirja pannud ka härrad Käbin, Kama ja Maarend. Hr. Veidemannilt on ka küsimus rahandusministrile: palutakse anda seletust valitsuse 1990. aasta 2. oktoobri määruse kohta. Viimane oli Eesti Vabariigi riigieelarve assigneeringute kulutamisest 1990. aasta IV kvartalis.

Sotsiaaldemokraatlikult fraktsioonilt on rahandusministrile laekunud küsimus valuutaoperatsioonide kohta.

Härrad Käärma ja Uno Anton esitasid rahandusministrile küsimuse Eesti Maapanga tegevuse ja valitsuse vastava määruse täitmise kohta.

Ülemnõukogu saadikult hr. Kaljuveelt on justiitsministrile laekunud küsimus seadusloomesüsteemi kohta ning seaduseelnõude valmimise ja Ülemnõukogusse saatmise kohta.

Härradelt Veidemannilt ja Uluotsalt on küsimus haridusministrile 36. kutsekooli hoonete edasise saatuse kohta.

Sõltumatute demokraatide fraktsioon ja Ülemnõukogu haridus-, kultuuri- ja teaduskomisjon on tööstus-energeetikaministrile esitanud küsimuse tselluloosi tootmise korraldamisest Eestis. Hr. Valeri Koisilt on küsimus ka tööstus-energeetikaministrile – seoses metsatööstuse

probleemidega.

Oleks siis ettepanek, et alustab siseministri asetäitja hr. Kitsing, vastates küsimustele, mis puudutavad Eesti Komitee arvuti vargust ning vangide streiki. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Palun siis kõnetooli härra Kitsingu ning tema järel härra Milleri! Kas härra Kitsing ei ole veel saali jõudnud? Kas härra Miller on valmis? Palun!

R. Miller

Austatud Ülemnõukogu! Siin on terve rida küsimusi, mis puudutavad finantsprobleeme. Kõigepealt härra Käärma ja Antoni küsimus, miks Maapank ei ava loomade ja lindude liha hindade vahe reguleerimise bilansikontot ega krediteeri piima- ja lihakombinaate. Ning küsimuse teine pool: mida vabariigi valitsus teeb või kavatseb teha selleks, et arveldused toimuksid valitsuse määrusega nr. 220 kehtestatud hindades?

Tõepoolest, seoses krediidiressursside piiratusega lõpetas Eesti Pank vahepeal laenu andmise piima- ja lihakombinaatidele ning tasuti vaid vanade kokkuostuhindade järgi. Me pidasime paar korda Maapangaga nõu ning jõudsime kokkuleppele, et Maapank avab uuesti hindade vahe reguleerimise bilansikonto ning jätkab liha- ja piimakombinaatide krediteerimist. Viimast alustati taas 23. novembril k.a. See on selle küsimuse kohta kõik.

Juhataja

Aitäh! Küsimuse esitajatel on õigus lisaküsimustele. Härra Käärma, palun!

A. Käärma

Tänan! Lugupeetud härra Miller! Teatavasti on raskused tekkinud vist ka seetõttu, et Liitu tarnitava liha eest makstakse järgmise kuu 15-ndal. Tähendab, tekib peaaegu 45-päevane vahe, mil liha läheb välja ja mil alles raha hakkab tulema. Kas seda praktikat ei võiks muuta?

R. Miller

See ei olene meie vabariigist, selle korra on paika pannud Liidu rahandusministeerium ja siin me midagi teha ei saa. Aga küsimus on ka piima hinnavahe: meie tõstsime piima hinda, aga Liidu määrusega ei olnud seda ette nähtud, nii et täiendavalt tuli vabariigi eelarvest eraldada 4,1 miljonit, et katta kogu piima kokkuostu hind. Kordan, et selles osas meie vabariigist ei olene mitte midagi ja säärane süsteem toimis ka varem, ainult et nüüd on hinnad kõrgemad ja

hinnavahed suuremad. Nii et pangal on vaja anda krediiti rohkem, kui seda tuli teha seni. Aga majandid peaksid oma piimakombinaatide kaudu ikka kätte saama.

A. Käärma

Võib-olla lubate mulle ühe märkuse ka seoses sellesama rahaga põllumajanduse jaoks. Teatavasti mõni aeg tagasi kuulutati välja, et majandite poolt kokkuleppehinnaga ostetud söödateravilja maksumusest hüvitatakse eelarvest koguni poolt ja selleks vist pidi minema umbes 30 miljonit rubla. Kas te võite aga öelda, mis allikatest see raha tuleb ja kas ikka on otstarbekas kokkuleppehinnaga vilja sisse osta? Aitäh!

R. Miller

Asja arutati valitsuse istungil. Teatavasti liidufondist tuleb teravilja väga vähe, kari aga on vaja üle talve pidada. Loomade arv on juba tunduvalt vähenenud. Valitsus otsustas, et kui teravilja ostetakse detsentraliseeritud korras kokku, siis valitsus maksab 20 kopikat iga kilo pealt ehk 2000 rubla iga tonni kohta. See makstakse vahetult teravilja varujatele. Kokku oli selleks ette nähtud 30 miljonit rubla ja see raha tuleb sellest, et Liidu rahandusministeerium on meile kompenseerinud teravilja kokkuostuhindade tõusu.

Juhataja

Aitäh! Härra Antonil on ka küsimus.

U. Anton

Millega seletada sellist venitamist nende finantsküsimuste lahendamisel? Valitsuse määrus oli ju antud ja oli selge, et asi tuleb nagunii ära teha. Selle venitamisega tekitati tootjate hulgas väga suurt asjatut segadust ja põllumajandustootjate umbusaldus valitsuse põllumajanduspoliitika vastu suurenes oluliselt. Ja see ei ole ilmselt esimene ega viimane kord, kus taolisi probleeme tuleb lahendada, ja me mõistame põllumeeste muret sellega seoses. Tahan aga öelda, et Maapank sulges need arved ühepoolset, ilma sellest valitsust informeerimata, ja meieni jõudis info alles põllumeeste kaudu. Pärast seda nõudis rahandusministeerium kohe, et Maapank arve avaks. Viimane esialgu ei reageerinud sellele. Pärast seda aga, kui me tegime ühisnõupidamise koos NSVL Riigipanga Eesti Vabariikliku Panga juhtkonnaga – kohal viibisid ka Riigikantselei esindajad –, avas Maapank arve kohe samal päeval. Ma tahaks loota, et Maapank edaspidi enam nii ei käitu.

Juhataja

Aitäh! Sellega on nüüd vist need küsijad oma huvi ammendanud, aga hr. Millerile on veel küsimusi.

R. Miller

Edasi on küsimused investeringute maksu kohta. Kuidas aitab investeringute maks kaasa erinevate omandivormide, seega turumajanduse arengule? Kas maksu eesmärgiks on suunata vaba kapital objektide ehitamisele, mis ei ole seotud tootmisega?

Kolmas küsimus. Kuna Eesti Vabariigi Valitsus loodab 1991. aastal saada investeringute maksu 1 miljon rubla, siis tegelikult saadakse investeringuid tootmisotstarbeliste objektide ehitamiseks 4 milj. rbl. Kas seda saab pidada piisavaks? Millistel kaalutlustel seatakse riigieelarve rahaga rajatavad ehitised eelisolukorda, võrreldes seltside, kooperatiivide ja ühissettevõtete, ühiskondlike organisatsioonide ja eraomanike poolt ehitatavate tootmisobjektidega?

Ma tahaksin sissejuhatuseks öelda niipalju, et investeringute maks kehtestati ehitusministeeriumi ja investeringute komitee ettepanekul Eesti NSV valitsuse 1990. aasta 16. veebruari määrusega nr. 31. Ja seda selleks, et piirata Eesti territooriumil vabariigile mitte- või vähevajalikke tootmisobjektide ehitamist.

Järgmise aasta eelarve projektis, mis on välja jagatud ka saadikutele, ühtegi kopikat investeringumaksu planeeritud ei ole, kuna rahandusministeeriumil on valminud projekt, millega tühistatakse valitsuse määrus investeringumaksu sisseseadmise kohta. See oleks võib-olla kõik.

Juhataja

Küsimuse esitas kristlik-demokraatlik saadikurühm ja lisaks sellele veel teistest rühmitustest härrased Käbin, Kama ja Maarend. Härra Laar soovib küsida.

M. Laar

Austatud härra minister! Nagu ma aru sain, see nn. investeringumaks järeltühistatakse. Kas saaksite anda konkreetsemat informatsiooni, mida selleks üldse tehakse? Mulle nimelt tundub, et tema püsimine hakkab üsna oluliselt takistama aktsiaseltside teket ja ka väliskapitali huvi Eesti vastu. Aitäh!

R. Miller

Investeeringumaks on kavas tühistada alates uuest aastast. Ma tahaksin veel lisada niipalju, et majandusministril on õigus investeeringumaksu osas soodustust anda. Ja seda on võrdlemisi rohkesti ka tehtud. Käesoleval aastal on näiteks 14 tootmisobjekti vabastatud investeeringumaksust, läbiarutamisel on veel taotlused 35 objekti kohta. Peale selle on juba määrusega vabastatud side-, raudteetranspordi, teedemajanduse ja õhustranspordi ehitused.

Juhataja

Aitäh! Näib, et selle küsimuse kohta täiendavaid küsimusi ei tule, nii et ma palun, härra Miller, järgmine küsimus!

R. Miller

Järgmine küsimus puudutab assigneeringute, kasutamata assigneeringute sulgemist 9 kuu eest. Selle on esitanud härra Veidemann.

Vabariigi valitsus võttis 2. oktoobril 1990 vastu määruse nr. 202, millega ei lubatud IV kvartalis assigneeringuid kulutada üle 25% aasta määrangutest, välja arvatud riiklikeks kapitaalvahetusteks, kapitaalremondiks, töötasudeks ja stipendiumide võlgnevuse likvideerimiseks. See määrus võeti vastu põhjusel, et riigieelarve täitmine kulgeb väga pingeliselt. On vaja leida täiendavaid ressursse. Muuseas, riigieelarve täitmine lõpeb umbes 150-miljonilise võlaga. Mida nüüd see määrus on andnud? Meie arvestuste järgi on suletud krediite umbes 3 miljoni rubla ulatuses. Summa on muidugi väike, aga midagi ta ikka juurde andis. Oleme läbi vaadanud kõikide ministriumide ja teiste ametkondade taotlused kasutamata krediite mitte sulgeda. Rahandusministril on õigus seda teha ja seda on ka kasutatud. Nii et kõik pretensioonid, mis on meile esitatud, oleme ka lahendanud, ühtegi küsimust kahe silma vahele ei ole jäetud. Ma tahaksin veel lisada, et paljudes eelarvelistes asutustes on millegipärast, võib-olla ka seoses selle 2. oktoobri määrusega tekkinud kuulujutud, et valitsus võtab aasta kasutamata vahendid kõik ära eelarvesse. Sellist plaani rahandusministeeriumil ja valitsusel ei ole. Nii et andke oma eelarvelistele asutustele palun edasi, et ilma vajadusteta ei ole mõtet aasta lõpul raha kulutada. See jääb nende kätte ja nad saavad kasutada seda järgmisel aastal, kus eelarve seis on väga pingeline.

Juhataja

Aitäh! See oli väga oluline täpsustus. Täiendavaid küsimusi ei ole. Nüüd on üks küsimus, mis on esitatud korraga hr. Millerile ja hr. Otsasonile.

R. Miller

Ma tahaksin öelda, et 30. novembril leppisime hr. Uluotsaga kokku, et see küsimus adresseeritakse ainult Eesti Pangale.

Juhataja

Aitäh siis, hr. Miller! Ma palun, hr. Otsason, olge nii kena ja vastake siis sellele küsimusele, mille ei esitanud mitte sotsiaaldemokraadid, vaid sõltumatud demokraadid. Küsimus puudutab valuutaoperatsioone.

R. Otsason

Lugupeetud saadikud! On kolm küsimust. Vastan igähele eraldi. Kõigepealt Ülo Uluotsa oma.

Millest lähtudes ja millise eesmärgi saavutamiseks on sõlmitud kokkulepe Eesti Panga ja Nõukogude Liidu Välismajanduspanga vahel viimase Tallinna osakonna sulgemiseks? See on küsimus, millele saab Eesti Pank vastata ainult osaliselt. Nimelt ma loen teile ette Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Panga käskkirja 22. oktoobrist. Selle käskkirja algus on järgmine. "Seoses Eesti Vabariigi Valitsusega varem saavutatud kokkuleppega NSV Liidu Välismajanduspanga Tallinna osakonna sulgemise kohta alates 1991. aastast ning osakonna poolt kasutatavate ruumide rendi lepingu lõppemisega käsin: likvideerida NSV Liidu Välismajanduspanga Tallinna osakond alates 1. jaanuarist 1991. aastal."

Minul ei ole muidugi ülevaadet valitsuse kokkulepetest ühe või teise asutusega, kuid edasi hargnesid sündmused niimoodi. Pärast sellise otsuse vastuvõtmist välismajandussidemete panga poolt seisis Eesti Pank järgmise dilemma ees. Kas lubada seda, et välismajandusoperatsioonide teostamine Eestis üldse lõpetatakse – ühelgi teisel pangal õigust Nõukogude Liidu Välismajanduspanga kaudu välisoperatsioon teha ei ole. Kui me oleksime valinud selle variandi, oleks see tähendanud seda, et 5000 klienti, sellest poolteist tuhat ettevõtet ja organisatsiooni, oleks pidanud minema oma arveldusi tegema kes Leningradi, kes Moskva, kes Riiga või mujale. Sellest lähtudes sõlmis Eesti Pank Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Pangaga kokkuleppe, et kuna tema Tallinna osakond likvideeritakse, võtab Eesti Pank üle nende operatsioonide teostamise, mida seni teostas välismajandussidemete panga Tallinna osakond.

Tänu sellele on Eesti ettevõtetel ja organisatsioonidel ka edaspidi võimalus Eesti territooriumil välismajandusoperatsioone teha. Muidugi, Eesti Pank lähtus ka sellest, et see muudatus vastab põhimõtteliselt Eesti NSV isemajandamise seadusele 18. maist möödunud

aastal, mille järgi Eestis peab toimima iseseisev pangasüsteem. Kokkuvõttes me saavutasime tegelikult väga olulise muudatuse, selle, et me saame välisoperatsioone teha juba Eesti-keskse panga kaudu.

Teine küsimus. Lähtudes eelmärgitud kokkuleppest, ei teosta Eesti Pank ja Nõukogude Liidu Välismajanduspanga Tallinna osakond valuutaoperatsioone 1. detsembrist 1990. aastal kuni 1. jaanuarini 1991. aastal. Ma saan aru, selle küsimuse taga peitub hirm, et võib-olla kuuajaline arvelduste seismine halvendab ettevõtete tööd. Kuid kahjuks on selles küsimuses kaks viga. Esimene viga on selles, et Liidu välismajanduspank ei katkestanud valuutaoperatsioone 1. detsembrist kuni 1. jaanuarini, vaid lõpetas need esimesest detsembrist ja arvatavasti lähematel aastatel või aastakümnetel ei hakkagi neid uuesti teostama. Teine viga seisneb selles, et Eesti Pank ei ole kunagi deklareerinud, et ta hakkab neid operatsioone tegema 1. jaanuarist 1991. Operatsioonid võetakse üle järk-järgult, kuid väga kiiresti. Esimesed operatsioonid teostati juba 1. detsembril, see on 12 tundi pärast seda, kui lõpetas operatsioonide teostamise Liidu välismajandussidemete pank. Ja järk-järgult võetakse üle kõik operatsioonid. Kõige aeganõudvam on tõenäoliselt üks asi, mis sõltub Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Pangast. Nimelt: need kliendid, kes avaldasid soovi üle tulla Eesti Panga teenindamisele, võetakse Eesti Panga kliendiks mitte sooviavalduse momendist, vaid siis, kui raha on nende arvele üle kantud. Raha peab üle kandma Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Pank Moskvast. On kokkulepe, et seda tehakse võimalikult kiiresti. Tähtaega pole nad öelnud, me lihtsalt oletame ja loodame, et see toimub 10–14 päeva jooksul. Kuid muidugi ei saa praegu Eesti Pank selle eest vastutada.

Kolmas küsimus. Millised on Eesti Panga garantiid, et 1. jaanuarist 1991. aastast teostatakse kõiki valuuta- ja rublaoperatsioone, sattumata vastuollu seadusandlike aktidega, mille alusel ettevõtted Eestis on loodud ja tegutsevad?

Kahjuks on selle küsimuse viimane osa raskesti arusaadav. Mida tähendab: seadusandlikud aktid, millede alusel ettevõtted Eestis on loodud ja tegutsevad? Suur osa ettevõtteid on loodud Nõukogude Liidus kehtivate seaduste järgi, tegutsevad ettevõtted aga teatavasti Eestis kehtivate seaduste järgi. Nii et küsimuse teisest poolest ei saa ma aru. Kuid ma ütleksin juurde, et meil on kaks tähtsat seadusandlikku alust operatsioonide ülevõtmiseks välismajandussidemete pangalt. Esiteks, meil on olemas tolle panga korraldus nr. see ja see, mille järgi Eesti Pangale avatakse 12 mitmesugust välisvaluutaarvet. Seejuures arvlemiseks juba 1. detsembrist. Ja teiseks, meil on olemas Nõukogude Liidu Tolliameti juhendkiri kõikidele Nõukogude Liidu tollipunktidele Tallinnast kuni Kamtšatkani. Selles on öeldud, et kõrvuti Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Panga õienditega valuuta väljaveoks üle

Nõukogude Liidu saab seda teha ka Eesti Panga poolt väljaantud õiendite alusel. Nagu mulle öeldi, on see esimene säärane järeleandmine, kuid meil õnnestus see saavutada. Nii et juriidilised alused on loodud. Samas pean ma oma kurvastuseks mainima, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt on üks vajalik juriidiline alus loomata. Nimelt seda omandit, põhifonde, mille najal NSV Liidu Välismajandussidemete Panga Tallinna osakond on seni töötanud, ei ole Ülemnõukogu vabariigi omandusse üle võtnud. Ometi tegime vastava esildise juba 20. septembril. Kahjuks on olukord niimoodi, et Eesti Pangale on küll antud seadusandliku initsiatiivi õigus, kuid kui üks Ülemnõukogu komisjonidest ei pea otstarbekaks seda algatust Ülemnõukoguni viia, siis seda Ülemnõukoguni ka ei viida. Nagu ütlesin, 20. septembrist seisab teie aparaadis meie ettepanek taastada Eesti pangaasutuste omandiõigus. Seda otsust ei ole vastu võetud ja täna on olukord selline, et juriidiliselt välismajanduspanka Tallinna osakonna omand ei kuulu Eesti Vabariigile. Liidu välismajanduspank korraldabki nüüd asja niimoodi, et see omand antakse suures osas üle hoopis Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Panga Riia osakonnale. Oleme teinud katseid seda protsessi peatada, kuid ma tahaksin teile südamele panna, et viivitamine pankade omandiõiguse ülevõtmisega kujuneb Eesti pangasüsteemile katastroofiliseks. Ka ma olen sunnitud teie tähelepanu juhtima sellele, et tolles viivitamises on süüdi eelkõige Ülemnõukogu majanduskomisjon. Tänan tähelepanu eest!

A. Maarend

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kas teie vastusest võib välja lugeda, et Eesti Pank hakkab tegema nii Eesti-siseseid operatsioone kui ka kõiki välisoperatsioone? Kas Liidu toll, kes praegu kontrollib Eesti läänepiiri, võimaldab välisoperatsioone teha? Kas Eesti Pangal on olemas vastav litsents? Tänan!

R. Otsason

Ma püüan vastata, nii kuidas küsimused mul meelde jäid. Teie küsimus litsentsi kohta ei ole õigesti püstitatud. Vabariigi Ülemnõukogu ise on andnud Eesti Pangale õiguse välja anda litsentse ja kui teie nõuate kelleltki, et tema annaks Eesti Pangale välja litsentsi, siis te tegelikult võtate ära Eesti Pangale antud õigused.

Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Pank on palju targem olnud. Ta teab seda, et Eesti Pangal on litsentside andmise õigus, ja tema ei nõua Eesti Pangalt sellist litsentsi. Nii et kui Eesti Vabariigi Ülemnõukogu tahab seda hakata tegema, siis ma leian, et ta taganeb nendest seadustest, mis ta ise varem on vastu võtnud.

Teine küsimus oli, kas Nõukogude Liidu tollisüsteem tunnistas Eesti Panga poolt tehtud arvlemisi. Tunnistas täiesti. Senini on Nõukogude Liidu tollisüsteem tõesti teinud takistusi niisuguste kaupade toomiseks üle piiri, mille eest ei ole tasunud Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Pank. Järeleuurimine näitas, et kirjalik dokument selle kohta küll puudub, juhend on antud suuliselt. Veel täna ma rääkisin Tolliameti töötajatega ja on täiesti selge, et nüüd, kus Eesti Pank teostab samuti operatsioone Nõukogude Liidu Välismajandussidemete Panga kaudu, ei saa see suuliselt antud piirang enam kehtida. See vist oli kõik. Vabandust, veel üks küsimus. Vastus on järgmine. Eesti Pangale on Eesti Panga seadusega antud õigus ja kohustus reguleerida valuutaoperatsioone nii Eesti territooriumil kui ka väljaspool seda. Kuidas Eesti Pank seda teeb, see kuulub tema kompetentsi. Ei ole mõeldud muidugi niimoodi, et absoluutselt kõiki operatsioone teeb Eesti Pank.

Juhataja

Aitäh! Hr. Made soovib küsida.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud hr. Otsason! Üksainuke küsimus: kuidas edeneb meil sotsiaal- ja maapanga ülevõtmine meie haldusesse? Aitäh!

R. Otsason

Ma pean märkima, et sotsiaalpanga osas on olukord sama katastroofiline nagu välismajandussidemete panga Tallinna osakonna osas. Sotsiaalpanga kohta on küll valitsus vastu võtnud otsuse, et see tuleks tuua vabariigi alluvusse, kuid paraku ei ole ülevõtmise akti isegi vormistama hakatud. Ja selletõttu peab Nõukogude Liidu Sotsiaalpank Eesti Vabariiklikku Panka enda osaks. 30. novembril saime selle kohta dokumendi, milles on öeldud, et sisuliselt käsitatakse Eesti sotsiaalpanka kui Nõukogude Liidu Riigipanga omandit. Ka mainitakse, et kui Eesti sotsiaalpanga baasil luuakse kommertsbanku, siis tuleb panga omanduses olevate hoonete ja muu varanduse eest tasuda mitte Eesti Vabariigile, vaid Nõukogude Liidu Riigipanga asutusele. Edasi on öeldud, et kui siin hakkab tööle ka sotsiaalpanganimeline pank, siis tuleb selle omandi eest samuti tasuda Nõukogude Liidu Riigipangale. Nagu näete, see korraldus on otseselt vastuolus Eestis kehtivate üldiste seadusandlike põhimõtetega. Ja just nimelt fakt, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ei ole 20. septembrist kuni tänaseni Eesti Panga ettepanekut pankade omandiõiguse taastamise kohta isegi arutlusele võtnud, on nüüd selle põhjuseks, miks meil üks pank teise järel kaotab

omandiõiguse. Eesti pangasüsteemil võib võimalus iseseisvaks tööks üldse kaduda. Nii et kui see on Ülemnõukogu eesmärk, siis muidugi võib selles vaimus jätkata, aga minu ettepanek oleks teistsugune. Oleks väga hea, kui 2–3 saadikugrupi juhti kuulaksid ära Eesti Panga seisukohad. Ning kui leitakse, et see on vajalik, siis võetakse kiiremas korras vastu otsus Eesti pangasüsteemi asutuste omandiõiguse taastamise kohta. Nii suudaksime kaitsta sotsiaalpanka ja võib-olla ka maapanka, mida võib ähvardada sama oht. Kuid seda kõike tuleks teha juba täna.

A. Mölder

Austatud spiiker! Austatud Eesti Panga president! Te süüdistasite praegu korduvalt majanduskomisjoni, et ta on tahtlikult pidurdanud Eesti Panga tööd. Kahjuks te ei saanud olla sellel koosolekul, kus arutati seda probleemi koos kõikide pankade, valitsuse ja ka Eesti Panga esindajate osavõtul – seal oli küll kohal härra Meerits. Majanduskomisjon ei taha täna hakata teiega diskuteerima põhimõtteliste küsimuste üle, mis seal koosolekul tõstatati ning millele te järjekordselt ei vastanud. Et asi oli teiste pankade juhatajatega konkreetselt kooskõlastamata, tegi majanduskomisjon oma koosolekul 21. novembril teile ettepaneku saada selle kohta seisukoht uelt Eesti Panga nõukogult. Kas te võite täna öelda, mitme päeva jooksul selle saaks, et me võiksime edasi minna?

R. Otsason

Ma vastaksin teile niimoodi. Teie kui demokraatlikult mõtlev rahvasaadik saate arvatavasti väga hästi aru, et Eesti Pank võib jääda oma endisele seisukohale, ja pärast asja läbiarutamist me jääme sellele seisukohale. Nüüd taotlebki Eesti Pank, et ka siis, kui me ei võta omaks majanduskomisjoni seisukohta, jõuaks meie ettepanek Ülemnõukogu saadikuteni. Ma usun, et te tunnistate, et see on seaduslik nõudmine. Mis puutub sellesse, kas teised kommerts pangad on nõus meie ettepanekuga või mitte, siis ma tahaksin juhtida tähelepanu sellele, et jutt on praegu Eesti riigile kuuluvast omandist. Siin ei tarvitse Eesti Vabariigi riiklikud huvid kokku langeda ühe või teise kommerts panga staatusele pretendeeriva panga huvidega. Nii et küsimus on vaja otsustada riiklikult.

Juhataja

Aitäh! Härra Raig soovib küsida, aga ma pean meenutama, et härra Otsason vastab sõltumatute demokraatide saadikurühma küsimusele. Kas sõltumatud demokraadid annavad härra Raigile võimaluse esineda nende firmamärgi all? Palun, härra Raig!

I. Raig

Ma tänan kõigepealt proua spiikrit ja ka sõltumatuid demokraate! Mul on härra Otsasonile selline küsimus. Te toetate Eesti Panga omandiõiguse taastamist. Kas te peate õigeks ka teiste objektide omandiõiguse taastamist ning kui jah, siis millise organisatsiooni või instantsi kaudu peaks see omandiõiguste taastamine toimuma? Pean silmas, et praegu on Riigivaraamet valitsuse alluvuses. Kuidas te sellist situatsiooni praegu hindate?

R. Otsason

Ma tuletan teile meelde, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu võttis vastu pangaseaduse. See nägi ette, et Eesti Panga ja vabariigi rahandusministeeriumi juures moodustatakse riigivarade, ma ei mäleta, kas amet või talitus. Me tegime ka rahandusministeeriumile ettepaneku selle asja korraldamiseks, rahandusministeerium valitsusasutusena ei saanud meiega kokku leppida. Samal ajal on teil teada, et valitsus moodustas enese juurde riigivarade talituse või ameti. Kuidas ma hindan sellist olukorda? Ma vabandan, kuid ma ütlen avameelselt, et ma pean sellist olukorda vaba riigi Ülemnõukogu nõrkuse avalduseks, sest ta ei suuda tagada omaenese poolt vastu võetud seaduste elluviimist ja vaatab rahulikult pealt, kuidas neid ignoreeritakse.

Juhataja

Aitäh, härra Otsason! Nagu mulle on teatatud, on saali saabunud härra Kitsing ja me saame kuulata vastust saadikute Jüri Liimi, Mart Laari ja Jüri Põllu küsimusele. Palun, härra Kitsing!

A. Kitsing

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud saadikud! Kuskil infosüsteemis tekkis tõrge. Millegipärast ei antud meile edasi, et täna on vaja siin esineda. Igatahes ma vabandan, kelle nimel küll, ei tea, ja katsun vastata sellele küsimusele, mis on päevakorras.

On esitatud järelepärimine, mis on adresseeritud vabariigi prokurörile ja Eesti NSV justiitsministrile, aga et asi kuulub meie pädevusse, on valitsus teinud ülesandeks vastata meie ministeeriumil. Loen küsimuse võib-olla ette: "Mõni aeg tagasi vahistati kolooniais streike juhtinud vahialused ning paigutati Tallinna, nn. Patareisse. Teatavasti kulges streik rahumeelselt ja organiseeritult. Äärmiselt ebaetiliseks ning Ülemnõukogu autoriteeti kahjustavaks loeme kinnipidamiskohtade streigiliidrite vahistamist, otsekui kutsudes neid kohtuma Ülemnõukogu saadikute ja valitsuskomisjoniga. Olemasolevatel andmetel on Patareisse paigutatud nimetatud vahialused alustanud näljastreiki. Palume põhjendada äärmuslike meetmete tarvituselevõtmist streigi mahasurumisel. Eriti vastuvõtmatu tundub see

Eesti majandusele võrreldamatult suurt kahju tekitanud streikide juhtide täieliku karistamatuse taustal, rääkimata juba seltsimees Lõssenkost. Taotleme Ülemnõukogu erikomisjoni moodustamist mainitud intsidendi uurimiseks, nõuame võimalust kohtuda vahistatud streigiliidritega. Jüri Liim, Mart Laar, Jüri Põld, Illar Hallaste, Juhan Kass, Andres Ammas, Liia Hänni." Küsimus on seega Eesti Vabariigi kinnipidamisasutustes streike juhtinud vahialuste vahistamises. Vahistatud ei ole kedagi – kui üldse saab juttu olla vahialuste vahistamisest. Ei ole vahistatud ka neid kolooniates kinnipeetavaid, kes juhtisid streike. Nende suhtes on prokuratuur alustanud uurimist ning neid süüdistatakse kriminaalkoodeksi § 193 ja 194 lõige 3 järgi asutuste ja ettevõtete tööd häiriva tegevuse organiseerimises. Nimelt peavad vastavalt seadustele kõik kinnipeetavad tööd tegema, tööst keeldumine on aga seaduserikkumine. Eeluurimise ajaks on need isikud paigutatud eeluurimisisolaatorisse ja mingeid äärmuslikke meetmeid nende vastu ega ka streigi mahasurumisel tarvitusele võetud ei ole. Samuti ei kutsutud neid ümberpaigutamise ajal ka kohtumisele Ülemnõukogu saadikutega. Mõnda aega keeldusid eeluurimisel olevad isikud tõesti vanglaköögi toitu vastu võtmast, kuid alles pärast seda, kui neile oli kolooniatest järele saadetud nende isiklikud toiduvarud ja lisaks sellele ka eeluurimisisolaatori kauplusest soetatud. Laialt reklaamitud vangide näljastreigid on kõik olnud keeldumised vanglaköögi toidust ning enne streigi algust osteti tagavaraks kõik vanglapoes leiduv. Ei streigi kunagi ka kõik ühes ruumis viibivad isikud, vaid igast ruumist mõni üksik, kes tegelikult toitub poetoidust ja jagab teistega vanglaköögist toodut. Samal ajal tuleb aga vanglaköögis valmistatud toit ära visata, mis tänases majanduslikus situatsioonis on tegelikult suur kuritegu. Mõni sõna streigist üldse. Selle lõpetamine oli vajalik eeskätt kinnipeetavate huvides, nende edasiseks tööga kindlustamiseks.

Nimelt nõudsid partnerettevõtted "Talleks", "Eesti Elektrotehnika", "Volta" ja teised töösuhete lõpetamist, et oleks võimalik streigi tagajärjel rütmi kaotanud tootmine normaliseerida. Kinnipeetute tööst ilmajätmisega, streigi tõttu saamata jäänud toodangu ning peaettevõtetes ilma palgata jäänud tööliste seisuraha ja muude kahjude tasumisega karistame eelkõige ju iseennast, kõiki teisi Eesti Vabariigi elanikke ja tulumaksumaksjaid. Streigi lõppu ei olnud ju näha, kuna kõigi komisjonile esitatud materjalide läbivaatamine ning otsuste langetamine vajab ilmselt väga palju aega. Samuti peab arvestama, et rõhuv enamik kinnipeetavatest tahtis ammu streiki lõpetada. Streigi tõttu jäid kolooniate ettevõtted toodangut võlgu 2,81 miljoni rubla ulatuses, nendega majandussuhetes olevad teised Eesti Vabariigi ettevõtted aga 6,21 miljoni rubla ulatuses, kokku 9,02 miljoni rubla ulatuses, enamik laiatarbekaup. Jäi tegemata näiteks 834 000 ukse- ja aknahinge, 1700 aiakäru, umbes

1000 ekskavaatorit, 12 000 elektrimootorit, 1 miljon 200 000 paberkotti, 59 500 ämbrit, 2700 piimanõu, 3200 piimajahutusnõu jne. Kinnipidamisasutustele tekitatud kahju moodustab 904 000 rubla ja teistele ettevõtetele tekitatud kahju ligikaudu miljon rubla. Kõik see on vaja tasuda Eesti Vabariigi kõhnast rahakotist millegi muu arvel. Eeluurimisisolaatorisse paigutatutega tegeleb prokuratuur, kes peab uurimise käigus selgitama kõik asjaolud. Ning esialgu ei ole kellelgi õigust anda kõige kohta mingeid hinnanguid, see on prokuratuuri ja kohtuorganite töö. Seepärast ma eeltooduga piirduksingi. Täna tähelepanu eest!

M. Laar

Mul oleks väga palju küsida, sest meie informatsioon seal toimunust erineb radikaalselt. Aga ma küsiksin ainult juurde ühele küsimusele, mis jäeti vastamata. Ma tahaksin teada, miks ei ole võimalik nende Patareisse paigutatud vahialustega kohtuda. Ja kui me tõesti saime selle streigiga nii hirmsat kahju, siis kui suur oli vabariigi prokuratuuri arvates suviste tööseisakute aegne kahju ning mida on ette võetud neid juhtinud inimeste vastutusele võtmiseks? Aitäh!

A. Kitsing

Mina ei oska suviste streikide kohta midagi ütelda, ma ei ole seda asja uurinud. Mis puutub kinnipeetavatega kokkusaamisesse, siis see peaks olema võimalik üldistel alustel. Minu teada ei ole keegi mingeid erilisi piiranguid teinud. Aga meil on kokku lepitud, et valitsuskomisjoni töö ajal tuleb kõik kohtumised kinnipeetavatega kooskõlastada temaga. Minu poole on sellistes küsimustes tihti pöördutud ja ma ei mäleta et oleksin kellelegi ära öelnud. Ent eelnimetatud isikutega kokkusaamiseks ei ole keegi minu poolt pöördunud.

J. Põld

Hr. Kitsing! Mul on teile sellega haakuv küsimus. Kas vahistatute või vangide üleviimiseks eeluurimisisolaatoriase, s.t. eeluurimise alustamiseks on vaja ka prokuröri sanktsiooni? Kui seda on vaja, siis millal see saadi? See on esimene küsimus. Teine küsimus on seotud Sagadi süüasjaga. Milline on eeluurimise lõpetamise tähtaeg, s.t. millal tuleb kuriteos kahtlustatavale esitatud süüdistusmaterjal esitada kohtule kinnipeetu kohtulikuks karistamiseks? Aitäh!

A. Kitsing

Kui ma ei eksi, siis selleks tähtjaks on prokuratuur määranud 4 kuud. Mis puutub küsimuse esimesse poolde, siis ei ole mingit vahet, kas kinnipeetav istub Patareis või mõnes koloonias, tingimused on enam-vähem ühed ja samad. Erinev on ainult lubatud kirjade ja pakkide arv.

Sellessamas Patareis kannab karistust terve rida isikuid, kelle suhtes on kohaldatud tavalist kinnipidamisrežiimi, nii et selles mõttes ma seda küsimust ei mõista. Kordan, keegi ei ole neile kohaldanud mingisuguseid rangemaid tingimusi, kui on teistel kinnipeetavatel.

J. Liim

Härra Kitsing! Te ütlesite, et kuna streik ei hakanud kuidagi lõppema, siis me lõpetasime selle. Paraku ma tahaksin väita, et just tänu valitsuskomisjoni tööle oli streik lõppemas, ent seal, kus ta lõppemas oli, paigutasite teie need inimesed isolaatorisse. Ma käisin ka prokuratuuris, et nende inimestega kokku saada, kuid härra Kasesalu ütles, et kuna nende suhtes käib eeluurimine, siis ei saa mingisugust kokkusaamist võimaldada. Teie nüüd ütlete, et see võimalus on olemas. Kui me pöördume nüüd sellise palvega teie poole, kas te rahuldate selle? Tänan!

A. Kitsing

Kui käib eeluurimine, siis meiegi seda lubada ei saa. Varem küll, ja selleks oli võimalus olemas mitu nädalat, enne kui prokuratuur tõesti uurimist alustas. Kui uurimine käib, siis juhib asja uurimisorgan, on see siis prokuratuur või uurimisvalitsus või keegi muu. Ja mina ei ole öelnud, et meie lõpetasime streigi, meie ei saa seda teha, kuna meie ei streikinud. Streikisid kinnipeetavad ja nemad ka lõpetasid streigi.

M. Laar

Teatavasti vähemalt ühe vahialuse isa, nimelt Araka isa, palus kokkusaamist juba nädal aega tagasi. Seda talle ei võimaldatud ja üldse mulle tundub, et kogu selle asjaga on väga palju segadust. Nüüd tahaksin konkreetselt küsida, kas streigi liidrid rakendasid streigi läbiviimiseks teiste vangide suhtes mingit sundi, et neid oli tarvis ilmtingimata eemaldada? Ja kas te ikkagi ei peaks vajalikuks seda asja põhjalikumalt käsitleda, kuna informatsioon toimunu kohta on teil ja näiteks minul erakordselt erinev? Kas ei oleks ikkagi mõtet moodustada Ülemnõukogus lisaks valitud komisjonile veel erirühm, kes selle konkreetse küsimusega hakkaks tegelema? Hakkab ju kõik see ilmselt meile varsti rahvusvahelisel areenil tagasilööke andma. Aitäh!

A. Kitsing

Mis puutub nädal aega tagasi äraöeldud kokkusaamisse, siis ilmselt oli põhjus sama, kuna eeluurimine juba käis. Kui ma õigesti mäletan, siis algab see 10.–12. kuupäeva paiku.

Ülemnõukogu komisjoni vajalikkuse peab aga otsustama Ülemnõukogu. Praegu on moodustatud valitsuskomisjon, kes juba tegeleb kõigi nende küsimustega. Nende kinnipeetavate süüdimuse selgitamine kuulub prokuratuuri pädevusse ja hinnangu andmine kohtuorganite pädevusse, nii et mina ei tahaks siin nõuandjaks olla.

J. Põld

Härra Kitsing! Ma ei saanud siiski oma küsimusele vastust. Kas vangide eeluurimisisolaatorisse üleviimiseks oli vajalik prokuröri sanktsioon või ei olnud? Ma sooviksin puhtjuriidiliselt konkreetset vastust. Ja teiseks juhin teie tähelepanu sellele, et eeluurimise tähtaeg on teatavasti kaks kuud, prokuröri erisanktsiooniga võib seda pikendada kuue kuuni. Minu teada on Sagadi kinni alates aprillikuust, praegu on kaheteistkümnes kuu. Järelikult on ta eeluurimisisolaatoris kinni olnud juba üle kuue kuu ja kes sellise seadusetuse eest nüüd vastutust kannab? Kellele need ametkonnad ja instantsid alluvad, kes Sagadit kinni peavad? Aitäh!

A. Kitsing

Kui kinnipeetavat hoitakse eeluurimisisolaatoris üle lubatud tähtaja, siis selle eest annab vastust see organ, kes seda tähtaega pikendab. Antud juhul ilmselt on tegu prokuratuuriga. Eeluurimisisolaatorisse paigutamiseks peab olema prokuröri sanktsioon, prokuratuur peab sanktsioneerima, kas siis eeluurimisel olev isik saadetakse eeluurimisisolaatorisse või võib ta viibida ka vabaduses või kuskil mujal.

J. Liim

Te ütlesite, et valitsuskomisjon tegeleb selle asjaga. Ma tahaksin teile meenutada, et mina koos härra Jüri Põlluga olen selles komisjonis, ent paraku ka meile ei võimaldata nende isikutega kokku saada. Üldse ma ei tea, millega komisjon tegeleb. Kusjuures prokuratuurist kinnitati, et nemad mitte mingil juhul ei taotlenud ega sanktsioneerinud arreteerimist ja uurimise alustamist, et see on puhtal kujul siseministeeriumi ettevõtmine ja nemad ainult lülitusid pärast mängu. Minu arusaamise järgi te, härra Kitsing, olete seda küsimust äärmiselt ebatäpselt valgustanud, kui mitte rohkem öelda. Kõik jääb siiski arusaamatuks. Olukord oli ju selline, et alguses kõike salastati, ja loomulikult me ei saanud nende inimestega kokkusaamist nõuda. Ja, kui me saime sellest lõpuks teada, siis oli juba hilja nende juurde pääseda. Ning kõige selle juures te kinnitate, et ei ole kunagi kellelegi ära öelnud ja keelanud juurdepääsu. Kuidas siis ikkagi on, kas me saame nende inimestega kontakti võtta või ei saa?

A. Kitsing

Ma vastan veel kord, et praegu, eeluurimise ajal määrab kokkusaamise korra uurimisega tegelev organ – prokuratuur. Mis puudutab valitsuskomisjoni tegemisi, seda mina ei oska kommenteerida, mina sinna ei kuulu. Kui need isikud, kes sinna kuuluvad, ei oska öelda, siis mina seda vähem. Komisjon on moodustatud nagu erapooletutest isikutest ja ei ole minu pädevuses kommenteerida ega öelda välja arvamusi tema tegude, samuti ka selle kohta, kas on õieti tehtud, keelates kokkusaamised.

Juhataja

Aitäh! Härra Põld! Kaks küsimust on esitatud, isegi rohkem, enam me ei saa seda dialoogi pikendada. Härra Lebedev! Küsimused olid esitatud konkreetsete saadikute poolt ja vastavalt reglemendile on ainult nendel lisaküsimuste õigus. Aitäh, härra Kitsing!

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Ma protesteerin saadik Laari katse vastu tunnistada inimõiguste kaitseks korraldatud poliitiline streik ebaseaduslikuks või siis mingeid õigusnorme rikkuvaks. Väga kahju, et härra Laar, kes on ise ajaloolane, ei näe kinnipidamiskohas olijate, s.o. seaduserikkujate, ja inimõiguste kaitseks poliitilises streigis osalejate vahel mingit erinevust. Selliste streikide seaduslikkust, mis on korraldatud inimõiguste kaitseks, kinnitavad rahvusvahelise õiguse normid.

Juhataja

Läheme edasi järgmise küsimuse juurde, millele vastab justiitsminister hr. Raidla.

J. Raidla

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud saadikud! Küsimus kõlab järgmiselt: "Palume anda ülevaade seadusloome tegelikust seisust Eesti Vabariigis, tema süsteemsusest või süsteemitsusest ning olulisemate seaduseelnõude Ülemnõukogule esitamise eeldatavatest tähtaegadest." Ma vastaksin kolmes plokis, et püüda anda võimalikult ammendav ülevaade. Kõigepealt organisatsioonilised abinõud selle probleemi lahendamiseks. Teiseks, kontseptuaalsed probleemid. Ja kolmandaks, üksikute õigusaktide eelnõude tähtaegadest ja esitamisest Ülemnõukogule.

Mis puutub seadusandluse süsteemi või õigemini süsteemitsuse, siis viimases said siinviibijad täna veenduda tänu hr. Otsasoni esinemisele. Viitas see ju tõepoolest seadusandlussüsteemi

nõrkusele meie vabariigis. Selle seisukohaga tuleb nõustuda. Samal ajal pole põhjust arvata, et üleminekuperioodi astudes oleks meil pidanud uus seadusandlussüsteem juba valmis olema. Omariikluse ülesehitamine on nii või teisiti ühtlasi ka oma iseseisva seadusandlussüsteemi ülesehitamine, mis võtab teatava hulga aega. Mis puutub valitsuse koordineerivasse tegevusse õigusloome valdkonnas, siis ma nimetaksin kolme põhilist organit, mis on tööle hakanud või tööle hakkamas. Praegu töötavad need kolm muuseas justiitsministri juhtimisel. Kõigepealt, 3. septembrist loodi valitsuse õigusloome komitee, mille ülesandeks on koordineerida valitsuse kaudu ettevalmistatavate normatiivaktide, sealhulgas seaduseelnõude väljatöötamist, samuti määratleda neist igäühe tähtsus võrreldes teistega ja paika panna tähtajad. Teiseks, justiitsministeeriumis on oma tegevust taastamas terminoloogiakomisjon, kelle ülesandeks on välja töötada ühtne terminoloogia ja mõistekäsitlus, tõsi küll, soovitude näol. Vastuvõetavad seadused ja ka valitsuse määrused peavad olema üksüheselt tõlgendatavad. Ja kolmandaks, justiitsministeeriumi juures töötab vara tagastamise õigusküsimustega tegelev valitsuskomisjon, kes arutab rehabiliteerimis- ja denatsionaliseerimisprotsessis vara tagastamise vaidlusi. Tollele komisjonile on antud ka õigus vastavaid seadusandlikke akte (praegu käib loomulikult jutt valitsuse määrustest) tõlgendada. Neljandaks ma lisaksin veel Ülemnõukogu Presiidiumi juurde loodud ekspertkomisjonid eri valdkondades ja samuti valitsuse ekspertiisikomisjoni. See on olulisim, mis puudutab organisatsioonilist külge. Kontseptuaalsetest lähenemistest võib minu arvates välja tuua 8 põhiprobleemi, millest osa võib nimetada õigusvaldkonnas otsesõnu reformide gruppideks. Esimene ja põhjapanev neist on riigiõiguslik reform ja selle raames väljatöötatavad seaduseelnõud. Selle lühikese aja jooksul, mil Eestis on funktsioneerinud demokraatlikult valitud või määratud riigivalitsemise ja võimuorganid, on peaaegu juba välja kujunenud selline kirjutamata tava, et põhiliste riigiõiguslike dokumentidega, ja ka poliitiliselt kaalukate seaduseelnõudega on tegelnud Ülemnõukogu, tema presiidium ja tööorganid. Valitsus on kõiges selles osalenud, kuid mitte põhilise ettevõtjana. Ma usun, et selline praktika väärrib jätkamist, kuid ilmtingimata on vaja see protseduur reglementeerida. Kui me tahame oma seadusloomet jätkata loogilises järjekorras, on üleminekuperioodil möödapääsmatu põhikorra aluste vastuvõtmine, ilma sellise dokumendita on loogilise seadusandlussüsteemi ülesehitamine küllaltki keeruline, kui mitte võimatu.

Teine grupp on omandi- ja maareform, millega praegu Ülemnõukogu ka aktiivselt tegeleb. Tooksin siin välja mõned probleemid, mis tuleb kohe lahendada, ja mõned aktid, mille vastuvõtmine tundub olevat möödapääsmatu. Esimene ja väga oluline on omandi- ja maareformi kohta poliitilis-juriidilise otsuse langetamine. See ei tarvitse veel kokku langeda

vastuvõetava omandireformi ja maareformi seadusega, kuid ta peab kahtlemata olema nendele seaduseelnõudele orienteeritud. Teine grupp dokumente, mida valitsus praegu ette valmistab või mille koostamine on sisuliselt lõppenud, on need seaduseelnõud, mis otse tulenevad suvel vastuvõetud omandiseadusest. Nende esitamine aga seisab tõepoolest eelmainitud omandireformi ja maareformi põhidokumentide vastuvõtmise taga. Kolmandaks, järgmise aasta I kvartali jooksul lõpetatakse intellektuaalset omandit puudutavate seadusandlike aktide väljatöötamine, neid on praeguse plaani järgi valmimas kas 4 või 5. See arv määratletakse uue aasta alguses. Kolmas küsimustering seondub majandusreformiga, millest ma toaksin eraldi välja ettevõtlust reguleerivad õigusaktid (muidugi, ka omandi- ja maareform seondub majandusreformiga). Praegu on valitsuse määruste tasandil võetud vastu küllalt suur hulk dokumente, mille eesmärgiks on tagada uute ettevõtlusvormide käivitumine, kuid nimetatud vormide funktsioneerimiseks neist täiesti selgelt ei piisa. Seda silmas pidades on ka valitsus hakanud juba seaduseelnõude tasandil koostama selliseid akte, mis on vajalikud ettevõtluse funktsioneerimise tagamiseks. Käesoleva aasta lõpuks valmivad konkurentsi- ja pankrotiseadus, järgmise aasta I kvartali jooksul aga küllalt suur hulk konkreetseid ettevõtluse vorme reguleerivaid seadusandlikke akte, nimetan näiteks kooperatsiooniseadust. Neljas grupp probleeme, mis vajab lahendamist, on tööseadustik, kusjuures ma julgen väita, et selle tähtsus meie majanduse ja kogu ühiskonna funktsioneerimisel ei ole omandi- ja maaseadustest eriti väiksem. Praegu on Tartu Ülikooli teadlastega kokku lepitud, et 15. detsembriks valmib nende koostatud uus tööseadustiku arengukava. Järgmise aasta I kvartali jooksul esitavad ülikooli teadlased ka tööseadustiku põhilise seaduseelnõu, mis käsitleb töölepingut ja arvestab loomulikult kogu uut situatsiooni meie majanduses. Viies, kohtureform. Seda ma julgeksin tõesti reformiks nimetada, ning kahtlemata kasvab see üle kogu õiguskaitseüsteemi reformiks. Kohtureformi käivitamiseks on justiitsministeerium ette valmistanud kolm seaduseelnõu. Need ootavad praegu nii valitsuse kui Ülemnõukogu otsust selle kohta, millal nad käiku lasta. Miks ma rõhutan seda märguannet käikulaskmise kohta? Kohtureform on väga selgelt seotud rahaliste võimalustega, sealhulgas uue eelarve formeerumisega. Kui me ei tea oma eelarvelisi võimalusi, ei ole mõtet kohtureformi seadust vastu võtta ainult seepärast, et jälle üks seadus vastu võtta. Kui ikka materiaalne kate on kas vähene või puudub üldse, on selge, et me ei saa seadust niikuinii kohe rakendada. Seetõttu on ka kohtureform n.-õ. ootestaadiumis. Kuues grupp on selline, mida ma väga tinglikult nimetaksin deliktiõiguseks, s.t. kriminaalseadustik, administratiivrikkumiste kodeks jms. Sellega ma jõuan sellise seitsmenda põhimõttelise probleemini, mis puudutab meie koodeksite saatust üleminekuperioodil üldse ja koodeksitega seotud seadusloome-, õigusloometegevust. Eriti

terav on praegu administratiivõiguserikkumiste koodeksi probleem. Ma ei oska täpselt peast öelda, sest see arv pidevalt muutub, kuid kõikvõimalikke ettepanekuid administratiivõiguserikkumiste koodeksi muutmiseks, nii sanktsioonide kui ka koosseisude kohta on terve hulk. Ma arvan, et praeguseks on neid kogunenud juba paarkümmend ning pooled neist on ka Ülemnõukogu Presiidiumile edasi antud. Tartu Ülikooli teadlastelt on 15. detsembriks tellitud ka administratiivõiguserikkumiste koodeksi uus kontseptsioon. Loodame, et järgmise aasta I poolaasta jooksul saame tolle koodeksi uue redaktsiooni välja töötada. Samas peame veel selle aasta jooksul ja järgmise aasta algul adminkoodeksisse tegema suure hulga väga olulisi muudatusi. Elu lihtsalt nõuab seda, eriti sanktsioonide tõstmist. Mis puutub aga töö- ja tsiviilkoodeksisse, siis oleme praegu jõudnud kontseptuaalselt sellise arvamiseni, et tervikuna uut tsiviilkoodeksit ja töökoodeksit hetkel välja töötama ei ole mõtet hakata, kuna meie ühiskondlikud suhted on ääretult kõikuvad. Seetõttu peame vajalikuks neid suhteid, mida määravad antud koodeksid, reguleerida eraldi vastuvõetavate seadustega. Lõpetuseks veel seda, et me oleme praegu käivitanud ühe meie õigusloome jaoks ääretult olulise akti väljatöötamise, tinglikult nimetaksin seda seaduste tegemise seaduseks. Tõsi, esimesed arutelud, mis me sel teemal tegime, andsid tunnistust sellest, et lõplikul kujul on säärase seaduse väljatöötamine võimalik vaid siis, kui on olemas stabiilne riigivõimu- ja valitsemisorganite struktuur. Sisaldab ju seaduste tegemise seadus igal juhul ka protseduurireegleid ja kompetentsireegleid. Kuna mitu riigiõigusliku tähtsusega akti on praegu Ülemnõukogus menetluses ja ilmselt leiavad oma lahenduse lähema paari kuu jooksul, alustame praegu seaduseelnõude ja teiste normatiivaktide väljatöötamise meetodika koostamist. Praegune on pärit 1974. aastast ja on selgelt vananenud. Meetodika koostatakse põhimõttel, et teda võiks mitte eriti suurte parandustega kasutada juba tulevase seaduste tegemise seaduse alusdokumendina.

Nüüd kolmanda vastusena mõningatest õigusaktidest ja nende tähtaegadest. Alustan sel suvel vastu võetud omandiseadustest tulenevate seaduseelnõude esitamisest. Teatavasti Ülemnõukogu Presiidium kehtestas siin küllalt lühikesed tähtajad ning need seaduseelnõud peaks juba olema presiidiumile esitatud. Õigusloome komitee aga esitas oma 23. oktoobri istungil taotluse, et nende aktide esitamise tähtaega pikendataks ja kehtestataks tingimuslik tähtaeg. See tähendab seda, et esiteks, seadus riikliku omandi munitsipaalomandusse andmise kohta, teiseks, seadus vara äravõtmise korra kohta ning kolmandaks, maaseadus esitatakse Ülemnõukogule valitsuse kaudu ühe kuu jooksul peale omandireformiseaduse vastuvõtmist Eesti Vabariigi Ülemnõukogus. Selline tingimuslik tähtaeg on kehtestatud sellepärast, et nende aktide sisu sõltub igal juhul omandireformi aluste seadusest. Sama kehtib

privatiseerimiseaduse kohta, kuigi siin on tingimuslikult välja pakutud selline tähtaeg: ühe kuu jooksul peale väikeprivatiseerimise esimese etapi lõppu ja peale vähemalt kuue suurettevõtte privatiseerimist. See tähendab, pärast esialgse kogemuse väljakujunemist. Kogu esitatav seaduseelnõude pakett on jaotatud praegu kahte etappi, s.t. see aasta, niikaua kui seda veel on – jutt käib seega III–IV kvartalist – ja järgmise aasta esimene poolaasta. Ma tutvustaksin teile näitlikult ka seda loetelu.

Kõigepealt kohtukorraldusseadus, kohtunike staatuse seadus ning palgatöö kasutamise seadus, tähendab seadus töölepingust tervikuna.

Muudatused administratiivõiguserikkumiste koodeksis tulevad praegu paralleelselt ja me eeldame, et neid saab hakata järjest kehtestama. Trükivabaduse seadus ja pankrotiseadus tulevad järgmine aasta. Ja nimetan veel põhilisi: tööstusomandiseadus, patendiseadus, kaubamärkide kaitse seadus, kasulike mudelite seadus, edasi ettevõtlusseadus, kooperatsiooniseadus, monopolivastane seadus, välismajandustegevuse seadus, välisvaluutaseadus, maakorraldusseadus loomulikult peale maaseadust, kohtutäituriseadus, valitsemise korraldamise seadus, kindlustusseadus, fondibörsi, kaubabörsi ja paljud muud, sealhulgas ka tolliseadus, mis kahtlemata pakub praegu huvi. Ja nendegi valdkondade kohta, mis praegu on paika pandud valitsuse määruste tasandil, peame vajalikuks samuti esitada seaduseelnõud. No näiteks aktsiaseltside seadus.

Lõpetuseks väga lühidalt üks probleem. Me oleme situatsioonis, kus vabariigi oma seaduste tegemisel sageli satuvad väga tugevasse vastuollu temponõue ja kvaliteedinõue. See on nende kuue kuu jooksul täiesti selgeks saanud. Mul on seepärast ettepanek, et kõik põhilised seaduseelnõud arutaksid ilmtingimata läbi Ülemnõukogu Presiidiumi juurde moodustatud ekspertiisikomisjonid. Loodetavasti see tagab neile dokumentidele õiguslikust aspektist parema kvaliteedi. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, hr. Raidla! Näib, et küsimusi ei ole. Järgmisena on küsimus haridusminister hr. Rein Loigule. Palun!

R. Loik

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud saadikud! Saadikud Veidemann ja Uluots on esitanud küsimuse Tallinnas Lasnamäel Partisani tänaval poolelioleva õppekompleksi ehituse kohta, mis tõesti juba tükk aega seisab. Ja küsimus on selles, et kas olukorras, kus haridussfääri kindlustatus ruumidega on allpool igasuguseid norme, on põhjendatud nimetatud hoonete

üleandmine, teenimaks kommerti, ühissettevõtluse huve. Kas ei oleks võimalik 36. kutsekoolile mõeldud hoonete abil lahendada Tallinna Pedagoogilise Instituudi ruumipuudust, luues sellega instituudis tingimused õpetajaskonna ettevalmistamiseks vene koolidele? Nii leiaks lahenduse üles kõige teravamaid rahvuspoliitilisi probleeme tänases Eestis, eestikeskse haritlaskonna kujundamine siinsete muulaste hulgas.

36. kutsekeskkool kujutab endast terviklikku hoonetekompleksi 1440 õpilasele. Ehitus- ja montaažitööde maht on vastavalt eelarvele 4,8 milj. Ehitust alustati 1985. aastal. Tänapäevaks on ehitusmontaažitöid tehtud 3,7 milj. ulatuses. Tellijateks on Tallinna täitevkomitee 720 õpilase osas (kommunaalerialadele) ja Eesti Vabariigi Ehitusministeerium 720 õpilaskoha osas (ehituserialadele). Õppekeskuse kõrvale on projekteeritud kaks ühiselamuplokki, kokku 480 õpilasele. Maja pidi esialgselt valmis saama 1987. aastal, seejärel 1988. aastal ja nii edasi. Tänapäevaks on siis pilt selline, ehitus on konserveeritud, ta laguneb ja teda hakatakse lammutama.

Lähenedamine kutsekoolidele on põhimõtteliselt muutunud. Seni tehti hiiglasuuri õppeasutusi, nüüd me selliseid enam ei kavanda ja seda, eelkõige seetõttu, et lõpetada ära laste vedamine ühest Eestimaa nurgast teise, seega ka noorte inimeste harjutamine juba varasest east ühiselamueluga, kohvri otsas.

Oleme seisukohal, et suudame Tallinna kaadrivajaduse nii ehitus- kui kommunaalerialadel kindlustada praegustegi kutsekoolidega.

Kutsekoolidest vabanevatele ruumidele on vaja leida uus funktsioon. See peab kindlasti olema hariduslik, sest Tallinnas ei ole kõrgkoolidel pinda nii palju, kui seda vaja oleks. Keskmine kindlustatus on ainult 60%. Ka üldhariduses oleme viidud paradoksaalsesse olukorda, kus Lasnamäel käivad lapsed koolis juba kolmes vahetuses. Muu maailm teatavasti ei tunne teistki vahetust. Samuti on täitmata eelmise Ülemnõukogu otsused õppevahendite kaupluse ehitamise kohta Tallinnas, samuti õpetajate täienduskoolituskeskuse ehitamise kohta Tallinnas ja mitmete teiste haridusobjektide osas. Haridusministeerium on korduvalt arutanud Partisani tänava kompleksi edasise väljaehitamise võimalusi ja on jõudnud täiesti kindlale veendumusele, et Eesti hariduse seisukohalt oleks kõige õigem anda see üle Tallinna Pedagoogilisele Instituudile. Viimasel on tänapäevaks õppepinda ainult 54% vajalikust ja eriti keeruline on seis ühiselamuga. Mõned aastad tagasi oli ajalehes väga suur poleemika: pedagoogilise instituudi üliõpilased nõudsid endale nende territooriumil vastvalmivat koondise RET ühiselamut. Teatavasti seda ühiselamut piketeeriti. Pedagoogilises instituudis on puudu üle 300 üliõpilaskoha, ühiselamute pinna normatiivist ollakse hoopis kaugel. Samuti teeb olukorra keeruliseks see, et me tahame kõrgkooli üha enam rahvusvaheliseks muuta,

aga meil puudub igasugune pind nii välisõppejõudude kui ka -tudengite vastuvõtuks. Kui me aga kedagi vastu ei võta, siis pole võimalik ju ka oma tudengeid väljapoole Eestit õppima saata. Eraldi tahaksin rõhutada seda väga keerulist küsimustikku, mis on tekkinud pedagoogide ettevalmistamisel. Varem polnud meil vabadust vene pedagooge sellisel suurel hulgal koolitada, nagu Eesti koolidele vaja oli. 36% õpilastest on meil ju vene koolide omad, nende pedagoogid on tulnud 150 Nõukogude Liidu kõrgkoolist. Muidugi ei ole sel juhul võimalik rääkida nende õpetajate Eesti-kesksusest või üldse mingist ühtsest metodoloogiast. Kordan veel kord, et hoonetekompleksi üleandmine pedagoogilisele instituudile võimaldaks seega lahendada mitu küsimust. Me kujutame ette, et sinna koliks üle käsitöö-, tööõpetuse-, füüsika-, matemaatikaõpetajate ettevalmistus, samuti saaks seal avada TPedI-le vajaliku hariduskooli. Ja ehk leevendaks see ka Lasnamäe üldhariduskoolide olukorda. Ma räägin seda kõike tingivas kõneviisis, sest küsimust ei ole tänaseks veel otsustatud, sellisele lahendusele on vastu Tallinna linnavõimud. Loen ette mõned linnavõimu vastused meie taotluskirjadele. Väidetakse, et saavutatud on põhimõtteline kokkulepe, mille kohaselt spordisaalid, bassein, aula jäävad tervisekeskusena linnaelanike kasutusse, õppekorpused leiaksid kasutamist büroohoonetena ja töökodade baasil arendatakse välja laialdane väiketootmine. Ühiselamute asemel on võimalik ehitada keskmise tasemega hotellid. Kogu kompleksi nõutaval tasemel väljaehitamiseks on kavas kaasata välisfirmasid. Kahtlemata on Tallinnas büroohoonetest puudus, kahtlemata oleks see plaan linnale mõnest aspektist kasulik. Kuid haridusministrina olen küll täiesti suure küsimuse ees, kuidas saab haridusele mõeldud hoone ehitusele läheneda niisugusest vaatevinklist, et temast võiks teha büroode ja hotellide kompleksi. Ja seda olukorras, kus meil ei jätku Tallinnas koolimaju ja terve rida muid teravaid haridusprobleeme on lahendamata. Muuhulgas annaks seesama hoonekompleks võimaluse lahendada pikki aastaid Ülemnõukogu tähelepanu all olnud õppevahendite baaskaupluse probleemi, see pood sobiks suurepäraselt ühte töökodade tiiba. Selline kokkulepe on meil instituudiga saavutatud. Ma väga loodan, et saadikud toetavad selle kompleksi üleandmist pedagoogilisele instituudile. Haridusministeerium on valitsusele vastava pöördumise teinud ja ma väga loodan, et see just nimelt nii lahendatakse. Ma tänan!

R. Veidemann

Härra minister! Suur tänu vastuse eest! Mind kui rahvasaadikut hämmastab Tallinna linnavõimude kultuuri- ja haridusvaenulikkus, kui nad niisuguse otsuse tõesti on teinud. Mida peaks nüüd seadusandja veel tegema peale toetuseavalduse, et kõnesolev küsimus ikka

lahendataks haridusministeeriumi kasuks? Ja teiseks, kas haridusministeerium valitsuse abil on võimeline selle hoonekompleksi ehitamise lõpuni viima? Tänan!

R. Loik

Seegi küsimus on tõesti keeruline. Esiteks, vastavalt varasematele valitsuse otsustele on sotsiaalobjektide tellijateks linnades täitevkomiteed. See aga ei tähenda, et kõik need objektid on nende omad. Nad tellivad siiski ka haiglaid ja kõrgkoole ning oleks muidugi väga sümpaatne, kui Tallinna linn seda edasi teeks. Kui aga mitte – me oleme sedagi arutanud ja oleme leidnud, et pedagoogiline instituut peaks olema suuteline ka ise selle hoonetekompleksi tellija olema. Aga kahtlematult oleks see väga raske. Teiseks, ma kujutan ette, et Ülemnõukogu võiks teha valitsusele ettepaneku see küsimus just nimelt hariduse kasuks otsustada.

Juhataja

Tänan, härra Loik! Ja nüüd on jõudnud kätte viimase vastaja, tööstus- ja energeetikaministri Jaak Tamme kord. Talle on esitatud kaks küsimust.

J. Tamm

Austatud saadikud! Mulle on esitatud kaks küsimust. Ma valiksin esimeseks kergema ja see puudutab Sonda metsapunkti iseseisvaks ettevõtteks muutmist. Järelepärimise on esitanud saadik hr. Kois. Lühidalt öeldes on tööstus- ja energeetikaministeerium seisukohal, et kõik praegused filiaalid peaksid tulevikus endast kujutama iseseisvaid ettevõtteid. Kuid meil ei tohi seda protsessi üle forsseerida. Me oleme seisukohal, et ettevõtte filiaali saab iseseisvaks ettevõtteks muuta vaid juhul, kui on saavutatud teatud konsensus. Seda peaks toetama kohalikud võimud, seda peaks toetama peavõtte ja seda peaks soovima ka filiaal ise. Paraku ei ole kõik need tingimused alati täidetud. Ja nii on lugu ka Rakvere Metsakombinaadi Sonda tsehhiga. Probleem on selles, et Sonda tsehhi või Sonda metsapunkti on koondunud suur osa Rakvere Metsakombinaadi tootmisvõimsustest ning Sondas paiknev lauatehas võtab vastu materjali ka teistest metsapunktidest, nii Avinurmest kui ka Tudust. Ning Sonda metsapunkti muutmisel iseseisvaks ettevõtteks tuleb vältimatult ka lahendada ülejäänud filiaalidega koostöö küsimused. Praeguseks hetkeks ongi vastav eeltöö peaaegu lõpetatud ning lahendus, mis rahuldab nii kohalikke võime, Sonda metsapunkti inimesi kui ka Rakvere Metsakombinaati, on leitud. Ning kõige lähemal ajal me püüame tolle probleemi päevakorrast maha võtta. Segadus tekkiski sellest, et meie ministeeriumi poole pöördus üksnes Sonda

metsapunkt. Kusjuures esialgu ei olnud teada Rakvere Metsakombinaadi seisukoht ja nii olimegi sunnitud esimesel hetkel selle ettepaneku tagasi lükkama. Seejärel hakkasime siis informatsiooni koguma. See oleks lühidalt kõik esimese punkti kohta.

V. Kois

Härra minister! Ma ei tahtnud, et seda küsimust arutatakse siin saalis, sest see annab mingi poliitilise varjundi. Lootsin, et me leiame kontakti väljaspool seda saali ja arutame kõik olukorrasse puutuva asjalikult läbi. Pöördusin varemgi antud küsimuses majandusministeeriumi poole ja mulle lubati, et asja arutatakse. Seda aga ei tehtud, ei räägitud minuga ega Sonda metsapunkti juhtkonnaga. Te väidate, et vajalik on konsensus. Viimase saavutamiseks on meil olemas töökollektiivi soov, kohalike võimuorganite tahe. Pole aga Virumaa koondise ja teie ministeeriumi toetust. Ma tahaksin väga loota, et olete probleemile mingi lahenduse leidnud, ja sooviksin väga, et võiksime koos Sonda kombinaadi juhtkonnaga, kes pole üldse kursis, et olukorrast on leitud väljapääs, rahulikult koos istuda ja asja arutada. Tahaksin siiski esitada ühe küsimuse: valitsus on võtnud küllaltki jäiga kursi tööstuse detsentraliseerimisele ja valitsuse määruses k.a. 5. juulist nr. 139 on selgelt öeldud, et teie ministeerium pidi moodustena komisjoni, "et abistada tsehhide ja filiaalide töökollektiive iseseisvumisega seotud küsimuste lahendamisel". Mitte keelata, vaid abistada, mitte lihtsalt midagi teha, vaid aidata konkreetselt. Sellepärast ma küsiks, kas selline komisjon on olemas ja kuidas temaga kontakti saada. Tänan!

J. Tamm

Too komisjon on tõepoolest loodud ja töötab. See on ministeeriumisisene komisjon, mida juhatab ministri I asetäitja hr. Riho Sild. Me tõesti peame oma esmaülesandeks aidata filiaalide iseseisvumisele kaasa, kuid seejuures me eeldame, et kõigepealt räägivad asjaosalised ise probleemid hästi läbi. Konkreetsel juhul peaks küsimus olema läbi arutatud Rakvere Metsakombinaadi, Sonda metsapunkti ja samuti kohalike võimudega. Kui on jõutud üksmeelele, on asja lahendamine lihtne, kui on mingeid konflikte, sellisel juhul püüab väljapääsu leida ministeerium. Antud juhtumil niimoodi oligi. Kui Sonda metsapunkt meie poole esimest korda pöördus, ei olnud ühtegi viidet selle kohta, millisel moel on küsimus läbi arutatud ja millist lahendust pooldaks Rakvere Metsakombinaat. Seetõttu esimene kord me palusime lihtsalt Sonda metsapunkti inimestel asi oma partneritega läbi rääkida. Ja nüüd seda on ka tehtud. Kordan, et probleem on praeguseks hetkeks lahenevas, põhimõtteline väljapääs on leitud.

V. Kois

Praegune situatsioon tuletab mulle meelde Eesti Vabariigi suhteid Moskvaga. Sel puhul räägib muu maailm ka, et kõigepealt leppige Moskvaga kokku ja alles seejärel hakake nõudma oma sõltumatuse tunnustamist. Te esitate praegu täpselt samasuguse tingimuse. Sonda leppigu kõigepealt Virumaa koondisega kokku ja kui viimane on nõus, eks me siis vaata. Ma arvan, et see pole mitte kõige õigem lahendus. Asi on ju selles, et täpselt samamoodi, nagu Moskva ei taha Eestiga läbirääkimisi pidada, pole Virumaa koondis juba poolteist aastat tahtnud seda probleemi arutada Sonda metsapunktiga. Viimasel pole seejuures mitte mingisuguseid eeltingimusi. Sellepärast palun ma teid veel kord vastata: millal komisjon kutsub välja Virumaa koondise ja Sonda metsapunkti juhid ning alustab nende probleemide arutamist? Tänan!

J. Tamm

Mul on muidugi raske nõustuda selle analoogiaga. Küsimus ei ole Sonda puhul üldse mitte poliitiline ja selle tõttu kõik paralleelid Liidu ja Eesti suhetega ma jätaaksin praegu kõrvale. Küll võin öelda, et veel tänavuse aasta jooksul selline kohtumine toimub. Kordan aga veel kord, et Sonda probleemi lahendamisel ei saa jätta arvestamata filiaalide pika aja jooksul väljakujunenud sidemeid.

Juhataja

Meie tänane istung on lõpule jõudmas. Mul on võimalik seda pikendada veerand tunni võrra, mitte rohkem. Ma paluksin hr. Tammel teisele küsimusele vastamisel neid ajapiire arvestada.

J. Tamm

Teine arupärimine puudutab Tallinna Tselluloosi- ja Paberikombinaadis tselluloosi tootmise lõpetamisega seonduvaid probleeme. Õigupoolest on see arupärimine suunatud kahele ministrile, nii tööstus- ja energeetikaministrile kui ka materiaalsete ressursside ministrile. Ma vastaksin sellest ainult esimesele poolele, andes hr. Sikkalile võimaluse üht-teist lisada. Tõepoolest, tööstus- ja energeetikaministri käskkirjaga on 1. novembrist Tallinna Tselluloosi- ja Paberikombinaadis paberi tootmine lõpetatud, kuid ma pean toonitama, et see oli sunnitud otsus. Aluseks oli Tallinna linnavolikogu otsus 16. augustist 1990, mille esimene punkt küll lubab tselluloosi tootmist Tallinnas ajutiselt jätkata. Kuid teine punkt kehtestab, et linnavalitsusel tuleb täies ulatuses sisse nõuda kogu looduskeskkonnale tekitatud kahju. Selle kahju suurus on kõige tagasihoidlikumate arvestuste järgi 7,6 miljonit rubla ja seda raha ei ole

võimalik maksta ei ettevõtetel ega ministriumil. Teiste sõnadega, tselluloosi tootmise jätkamine oleks viinud ettevõtte üsna kiire pankrotini. Selletõttu oli väljaantud käskkiri antud situatsioonis ainuvõimalik. See on asja formaalne pool, kuid tõenäoliselt on saadikute arupärimise taga mure meie kultuuri, hariduse ja teaduse pärast. Nendes sfäärides võib paberipuuduse tõttu tekkida tõsiseid probleeme. Seega on küsimus selles, millised on reaalsed võimalused hankida tselluloosi väljastpoolt Eestit. Vastuse andmise sellele jätaksingi hr. Sikkali hooleks. Omalt poolt ütlesin niipalju, et tööstusministeeriumi vaatepunktist on tselluloosi- ja paberikombinaat väga amortiseerunud ja üldse väga raske ettevõtte. Varem või hiljem tuleb Tallinnas tselluloosi tootmine tõesti lõpetada. Kuid praegu kujunevas üsna kriitilises majandusseisus on siiski tarvis veel kord kaaluda, kas me oleme ikka suutelised kohe kandma neid kulutusi, mis tuleksid tselluloosi tootmisest väljaspool. Summad on kaunis suured. Kui Tallinna tselluloosi- ja paberikombinaadi toodang Lääne turul maha müüa, võiks selle sest saada umbes 10 milj. dollarit. Kui see toodang andmata jääb, tuleb järelkult leida sama suur summa, mille eest see paber sisse osta. Ja me peaksime selleks kasutama ka üsna olulist osa Eesti kaubavahetusressurssidest, sest Nõukogude Liidus kahaneb tselluloosi tootmine aasta-aastalt ja lihtsalt niisama, odava hinnaga seda sisse osta ei ole kuskilt võimalik. Nii et ma veel kord kordan, tööstusministeeriumi otsus oli selles seisus sunnitud otsus ja Tallinna volikogu võib seda muuta.

Samuti kõlas küsimus, kas valitsus peaks asjasse sekkuma. Peab ütlema, et vastavalt kehtivatele seadustele valitsusel ei ole selleks volitusi. Tallinna volikogu otsus on täiesti seaduslik ja valitsus ei saa seda protestida.

E. Põldroos

Lugupeetud härra Tamm! Ma tahaksin teilt küsida järgmist asja. Eesti on teatavasti küllaltki ressursivaene maa ning nende väheste ressursside hulgas, mis tal on, on just mets küllaltki märkimisväärsel kohal. Kas te tõesti peate õigeks, et see säärane maa hakkaks tselluloosi sisse vedama, makstes selle eest oma nappi valuutat? Kas siiski ei ole õigem organiseerida tselluloosi tootmine Eestis? Ma ei arva, et see peaks tingimata Tallinnas olema, kuid kui me üldse oleme võimelised ise midagi tootma, siis just nimelt ka tselluloosi.

J. Tamm

Olen härra Põldroosiga täiesti ühel meelel. Oleme koos Välismajandusametiga väga intensiivselt otsinud võimalusi uue tselluloosi-paberikombinaadi sisseostmiseks Eestisse, täpsemalt Kehrasse. Läbirääkimised on jõudnud sinnamaani, et põhimõtteliselt sobiva

tehnoloogiaga ettevõtted on välja valitud. Kuid asi läheks maksma umbes miljard dollarit ning krediiti on väga raske saada. Samuti on raske leida osanikke rahvusvahelise aktsiaseltsi moodustamiseks. Kuid olukord ei ole täiesti lootusetu. Meile on tehtud päris paljutöotavaid ettepanekuid ja on isegi lootust, et suudame finantsküsimumused lahendada. Kuid ka parimal juhul võtaks uue tehase rajamine 4 aastat aega. Isiklikult mina olen seisukohal, et senikaua tuleks jätkata tselluloosi tootmist Tallinnas. Kuid, ma kordan veel kord, kuni on jõus Tallinna volikogu praegune otsus 16. augustist, ei ole tselluloosi tootmine Tallinnas võimalik. Ma võin veel niipalju lisada, et tselluloosi-paberikombinaat pöördus Ülemnõukogu Presiidiumi poole palvega see küsimus komplekselt läbi arutada. Asja mõte on selles, et ei ole õige lahendada üht Tallinna linna ökoloogiaprobleemi terve vabariigi kultuuri- ja haridussfääri kahjustades. See pole üksnes Tallinna probleem, see on terve vabariigi probleem. Ning ma väga loodan, et Ülemnõukogu Presiidium ja ka Tallinna volikogu võtavad selle küsimuse veel kord vaatluse alla.

A. Sikkal

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud saadikud! Mul on vastata ainult ühele küsimusele: kui Tallinna tselluloosikombinaat pannakse kinni, kas meil on võimalik hankida tselluloosi väljastpoolt vabariiki? Ma pean ütlema, et on võimalik hankida küll. Meil oleks tselluloosi lisaks vaja 28 000 tonni ning selle hankimiseks eelläbirääkimised juba käivad. Kokkulepe on Kaliningradi tselluloosikombinaadiga, mis ei ole veel kinni pandud – sealt saaksime 10 000 tonni. Ja lõppjärgus on läbirääkimised Arhangelski ja Bratskiga, kust on ka võimalik saada. Kuid mis see meile maksma läheb? Seoses sellega, et üle terve Liidu on tselluloosi tootmine tugevasti vähenenud samadel põhjustel nagu Tallinnas, tuleb meil vastu pakkuda konkurentsivõimelist kaupa. Ja selleks on põhilised rahvatarbeesemed ja toiduained. Keskmise vahetuskurs: ühe rubla väärtuses tselluloosi vastu 3 rubla väärtuses muud kaupa. Ehk teisisõnu: 1 tonn tselluloosi maksab keskmiselt 300 rubla. Järelikult, kui meil on vaja osta tselluloosi 9 miljoni rubla eest, siis peame oma kaupa loovutama 27 miljoni rubla eest. Mul on kõik.

Juhataja

Aitäh! Täna, hr. Sikkal! Rohkem lisaküsimusi ei ole. Sellega me oleme oma istungi päevakorra tänaseks ammendanud. Tahaksin veel paar sõna öelda homse kohta. Lugupeetud saadikud! Teie laudadele on nüüd jõudnud need projektid, mis puudutavad nii omandireformi kui maareformi aluseid, samuti ka saadik hr. Kama ja justiitsminister hr.

Raidla projekt eluaseme õiguse kohta. Ja ma paluksin, et õiguskomisjon vaataks need projektid üle. Siis ei teki homme probleemi, et ei tea komisjoni seisukohta ja kogu küsimuse arutamine jälle takerdub. Nii et homme alustaksime Kama-Raidla projektiga ja siis asume omandiprobleeme arutama. Ning pärast seda on päevakorras ka väikeprivatiseerimine. Kohtume homme.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

24. ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

5. detsember 1990

Juhataja (M. Lauristin)

Lugupeetud saadikud! Lubage teid tervitada järjekordse istungi alguse puhul. Istuge kohtadele ja alustame tööd. Kohaloleku kontroll. Kohal 74, puudub 31 saadikut. Alustame tööd. Väljaspool päevakorda ja reglementi palub sõna Rein Veidemann väikeseks teateks.

R. Veidemann

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma arvan, et täna on tõesti põhjust väljaspool reglementi väike paus teha. Nimelt on meie keskel daam, kellel täna täitub ümmargune aasta, milline täpselt, las see jääb meie kõigi ees saladuseks. See meie keskel olev daam on Ülle Aaskivi, kelle vastu meil on põhjust ilmutada erilist lugupidamist. Õnnitleme selle tähtpäeva puhul üksmeelse aplausiga. Tänan! (Aplaus.)

Juhataja

Aitäh!

Eesti Vabariigi Riigikontrolli peakontrolöride nimetamine

Juhataja

Ja nüüd läheme siis oma tööküsimuste juurde. Lugupeetud saadikud! Meile on tulnud palve lülitada tänase istungi päevakorda kiireloomulise küsimusena Eesti Vabariigi riigikontrolli peakontrolöride nimetamine. Asi on selles, et need härrased ootavad võimalust tööle asuda. Õieti nad on seda juba sisuliselt teinud, kuid neil ei ole selleks meie luba. Riigikontroll on praegu eriti oluline valdkond ja meie valijad nõuavad meilt, et need asjad korda saaks. Hr. Meri on esitanud meile palve kinnitada täna 4 peakontrolöri. Kas ollakse nõua, et kiireloomulise küsimusena võtta päevakorda riigikontrolli peakontrolöride kinnitamine? Palun hääletada! Poolt on 66, 1 on vastu, 2 on erapooletut. See ettepanek leidis heakskiitu ja ma paluksin kõnepulti hr. Mere.

H-P. Meri

Lugupeetud saadikud! Et ma siin puldis juba kord olen, siis informeerin teid paari sõnaga, kuidas riigikontrolli kui uue organisatsiooni loomine edeneb. Ma asusin ametisse 1. novembril ja tegelen praegu põhilisalt organisatsiooniliste küsimustega. Kinnitatud on riigikontrolli struktuur. See on praegu väga lihtne: kantselei pluss 4 osakonda. Viimased on arendusosakond, riigiasutuste osakond, rahvamajandusosakond ja sotsiaalelu osakond. Ja nende 4 osakonna peakontrolörideks esitan ma täna siis kandidaadid. Keskaparaadi suuruseks on praegu ette nähtud 80 inimestest, 20 inimest hakkavad tööle riigikontrolli esindajatena linnades ja maakondades vastavalt vajadusele. Selle küsimuse juurde tuleme aga alles siis, kui keskaparaat on komplekteeritud ja me oleme tööle asunud. Tööjõu saamiseks oleme organiseerinud konkursi, selle materjali läbivaatamine kestab praegu. Tööle oleme esialgu vormistanud 16 inimest. Kuna kogu riigikontrolli töö algab nullist, käivad ka läbirääkimised tööruumide ja transpordivahendite saamiseks. Ajutiselt on meile mõned toad eraldatud majandusministeeriumis. Nüüd lubage siis asuda päevakorra juurde. Vastavalt vabariigi riigikontrolli seaduse §-le 19 peab riigikontrolli osakondade juhatajad ja kontrolörid ametisse nimetama meie Ülemnõukogu.

Arenguosakonna juhatajaks, peakontrolöriks palun nimetada Jaan Tedderi, kes seni töötas sotsiaalministeeriumis nõunikuna. Tema senise teenistuskäigu kohta on teile õiend antud. Ma ei hakka teie aega raiskama, et andmeid korrata. Hr. Tedderil on küllaldaselt kogemusi, et juhtida arendusosakonna tööd. Tema põhiliseks töövaldkonnaks kujuneb asutuse sisemine

töökorraldus, koondfunktsioonid, tööplaanid, kontrollitegevuse metoodikaalne kindlustamine jmt. küsimused. Ma palun teid nõustuda Jaan Tedderi kandidatuuriga!

Juhataja

Aitäh, hr. Meri! Palun, kas on küsimusi ettekandjale? Ei ole. Palun kõnepulti hr. Tedderi! Hr. Tedder, kas te soovite hr. Mere tutvustusele midagi lisada?

J. Tedder

Põhiliselt ütles hr. Meri ära kõik funktsioonid, mida arendusosakond hakkab täitma. Kui on küsimusi, siis ma püüan meelevõttel nendele vastata.

A. Sirendi

Mul on üks niisugune küsimus. Viimasel ajal on valitsusringkondades kuulda, et turumajanduse tingimustes sõna "spekulatsioon" ei tähenda mitte kui midagi. Kas teie teate, mis on spekulatsioon?

J. Tedder

Selle küsimusega olen minagi kimpus, täpselt samuti, nagu need vaidlused ajalehtedes on käinud. Enne, kui me antud valdkonda korralikult kontrollinud ei ole, ei tahaks ma selle kohta midagi öelda.

T. Mets

Härra kandidaat! Mul on teile üks küsimus. Ma tahan öelda seda, et järjest on süvenenud majanduslik anarhia. Poest on kadunud kõik, mis vähegi kõlbulik on. Varsti ei ole enam sokke jalga panna. Ja samal ajal on piirikontrollil selgunud, et üle Eesti-Läti piiri kõik autod viivad ainult kaupa välja, sisse ei ole selle nädala jooksul tulnud mitte ühtegi autokoormat kaupa. Seda rääkis mulle üks politseinik. Kuidas te kavatsete seda anarhiat vähendada?

J. Tedder

Me oleme nende väheste inimestega, kes meil praegu on, natukene seda küsimust arutanud. Ilmselt on see tõesti üks valdkond, mille me peame lähemal ajal oma kontrolli alla võtma. Need asjad teevad ju inimestele kõige rohkem valu. Tuleb uurida sidemeid ministeeriumide vahel ja selgeks teha, kuhu see omatoodetud kaup lõppude lõpuks meil kaob.

Juhataja

Aitäh! Tundub, et küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Tedder! Siiski, on veel üks küsimus. Palun, härra Petinov!

S. Petinov

Lugupeetud härra Tedder! Öelge, milles seisneb riigikontrolli ja rahvakontrolli (mis nii ebaõnnestunult täitis talle pandud ülesandeid) printsiipaalne erinevus. Ning milliseid uuendusi te tahate läbi viia?

J. Tedder

Juba riigikontrolli seadus ise näeb ette, et riigikontroll on kohustatud esmajoones jälgima eelarve ja sihtassigneeringute kulutamist, samuti majanduslike tehingute otstarbekust, aga mitte näiteks kindlaks tegema, et mõni müüja pettis ostjat 5 grammiga või muud sellist.

P. Jermoškin

Lugupeetud härra Tedder! Peaksin oma küsimuse ilmselt esitama kellelegi teisele, kuid kuna kõnetoolis olete just teie, siis ma küsingi: kontrollifunktsioon peaks olema kontrollida toiduainete ja muu kauba jõudmist tootjate käest tarbijateni? Asi on selles, et praegu puudub vabariigis selle üle kontroll üldse.

J. Tedder

Praeguseks hetkeks kahtlemata ei ole riigikontroll jõudnud veel seda tööd tegema hakata. Nagu härra Meri ütles, komplekteerime alles kaadrit. Kontrolöre ja revidente on veel väga vähe ametisse võetud. Aga, põhimõtteliselt, nagu ma juba ütlesin, tahaksime seda valdkonda kõrvuti teistega ka kontrollida.

Juhataja

Aitäh! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Aitäh, härra Tedder! Asume otsustama. Lugupeetud saadikud, kes on selle poolt, et nimetada Jaan Tedder Eesti Vabariigi riigikontrolli peakontrolöriks? Hääletamine, nagu alati persoonide puhul, on salajane. Poolt on 63 saadikut, vastu 4, erapooletuid 7. Hr. Tedder on ametisse kinnitatud. Palun, hr. Meri!

H-P. Meri

Riigiasutuste osakonna juhatajaks, peakontrolöriks palun nimetada Sven Potapovi. Hr. Potapov on suurte kogemustega finantsspetsialist, töötanud oma erialal üle 16 aasta ja kuni viimase ajani juhtis ta rahandusministeeriumi kontrolli- ja revisjonivalitsust. Osakond peab kontrollima riigieelarve summade kasutamist eeskätt riigieelarvelistes asutustes.

Juhataja

Aitäh! Küsimusi ei ole. Palun, hr. Potapov!

S. Potapov

Mul ei ole enam midagi ütelda, võib-olla tulevad küsimused ja siis ma vastan.

Juhataja

Palun, kes soovib hr. Potapovilt küsida? Palun, Sergei Petinov!

S. Petinov

Lugupeetud kandidaat! Te teate arvatavasti NSV Liidu presidendi seadlust tööliskontrolli loomise kohta. Kuidas te sellesse suhtute?

S. Potapov

See meid eriti ei aita. Me teame, et meil on olnud igasugused rahvakontrollid, praegu on siis "rabortšii kontroll". "Argumentõ i Faktõs" kirjutati vastavast Venemaa kontseptsioonist. Seal on ka ette nähtud riigi finantskontroll, nagu igal pool mujalgi maailmas. Kui meie koostasime oma riigi seadust, uurisime põhjalikult, kuidas need asjad teistes riikides käivad. Tollesse tööliskontrolli ma eriti ei usu.

Juhataja

Aitäh! Kas on veel küsimusi? Tundub, et ei ole. Aitäh, hr. Potapov! Asume otsustama. Kes on selle poolt, et nimetada Sven Potapov Eesti Vabariigi riigikontrolli peakontrolöriks? Poolt on 60, vastu 7, erapooletuid 6. Hr. Potapov on oma kohale kinnitatud. Hr. Meri, palun!

H-P. Meri

Palun nimetada peakontrolöriks Olev Lüüsi, kes praegu töötab Statistikaameti peadirektori asetäitjana. Hr. Lüüs tunneb hästi Eesti rahvamajandust ning oli üks riigikontrolli seaduse

väljatöötajatest. Ka on ta käinud tutvumas Soome ja Rootsi riigikontrolliasutuste tööga. Osakond kontrollib riiklike tootmisettevõtete rahandustegevuse eesmärgipärasust ja riigivara otstarbekat kasutamist, riigivara säilimist.

Juhataja

Lugupeetud saadikud! Kellel on küsimusi hr. Lüüsile? Tundub, et küsimusi ei ole. Aitäh! Võime asuda otsustama. Palun, kes on selle poolt, et kinnitada. hr. Olev Lüüs Eesti Vabariigi riigikontrolli peakontrolöriks? Poolt on 59, vastu on 7, erapooletuid 5. Hr. Lüüs on oma kohale kinnitatud. Palun, hr. Meri!

H-P. Meri

Sotsiaalosakonna juhatajaks, peakontrolöriks palun nimetada Georg Männiku, kes praegu töötab Ametiühingute Keskliidu sotsiaalkindlustuse ameti juhatajana. Hr. Männik on omandanud kaks kõrgemat haridust, on meditsiiniteaduse kandidaat. On töötanud Ministrite Nõukogu asjadevalitsuse hariduse-, tervishoiu-, kultuuriosakonna vanemreferendina. Teab Eesti sotsiaalsfääri probleeme. Osakond kontrollib sotsiaalsfääri riiklike ettevõtete rahandustegevuse efektiivsust ja seaduslikkust, sotsiaalfondi summade kasutamist.

Juhataja

Kellel on küsimusi härra Männikule? Palun, hr. Petinov!

S. Petinov

Austatud Georg Männik! Mul on teile kaks küsimust. Teie teenistuskäigus on kirjas ka niisugune küllaltki vastutusrikas amet nagu Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu usaldusarst. Mis ametikoht see niisugune on? Millega usaldusarst tegeleb? Seda n.-õ. isikliku uudishimu rahuldamiseks. Teine küsimus puutub teie viimasest töökohta. Palun iseloomustage lühidalt, milliseid tulemusi elanikkonna sotsiaalse kindlustatuse alal õnnestus teil sotsiaalkindlustustalituse juhina saavutada.

G. Männik

Ametiühingute usaldustohtril on üsna konkreetsed ülesanded. Riiklike sotsiaalkindlustuse summade käsutamine ja selle tegevuse kontrollimine on kuni tänase päevani ametiühingute peale pandud. Sotsiaalkindlustussummade hulka kuuluvad näiteks haigustoetused, rasedus-sünnitustoetused, raha sanatoorseks teenindamiseks. Usaldustohtri ülesanne oli eelkõige

kontrollida selle raha kasutamist, anda oma hinnang, kas kulutused on olnud otstarbekad ja sihipärased. Ta oli justkui arst-inspektor. Mis puutub minu praegusse ametikohta riiklikus sotsiaalkindlustuse ametis ametiühingute juures, siis ... Teatavasti võttis Ülemnõukogu vastu seaduse, et järgmise aasta sotsiaalmaks laekub sotsiaalfondi. Teiste sõnadega, käib sotsiaalkindlustustegevuse põhimõtteline ümberkorraldamine. Selleks, et see ümberkorraldus oleks võimalikult otstarbekas, pidime koostama mõistliku üleminekukava, et 1. jaanuaril ei tuleks ette ootamatuid üllatusi. Töötasime välja ka sotsiaalkindlustuse arengukava Eesti Vabariigi tarvis, mida võiks siis rakendada võib-olla juba järgmisest aastast. See on peamine, mis on minu ametisoleku ajal viimasel poolaastal tehtud.

Juhataja

Aitäh! Tundub, et küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Männik! Asume otsustama, kas me oleme nõus nimetama hr. Georg Männiku Eesti Vabariigi riigikontrolli peakontrolöriks. Selle otsuse poolt on 63, vastu 5, erapooletuid 1. Sellega on hr. Männik oma kohale kinnitatud.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Alusetult represseerituile elamute tagastamise ja neile juba tagastatud elamutest elanike väljatõstmise peatamise kohta"

Juhataja

Lugupeetud saadikud! Me võime nüüd päevakorraga edasi minna ja mul on tänaseks teile järgmine ettepanek. Peale pikki arutlusi on saanud esitusküpseks täpsustatud ja täiendatud otsuse projekt "Eluasemeõiguse tagamisest seoses kahjude hüvitamisega alusetult represseeritud isikutele". See on meil juba arutusel olnud ja loodetavasti on projekt täna vastuvõtmiseks küps.

Kui me oleme sellega toime tulnud, siis saame alustada pikka ja keerukat omandiprobleemide käsitlemist. Selle järel võtame käsile omandireformi aluste teise lugemise ja sealt edasi maa- ja privatiseerimisprobleemid. Homse hommiku täidaks meil härra Miller ettekandega eelarvest, toimub esimene lugemine. Ja kui meil jääb homme veel aega, siis jätkaksime omandi privatiseerimise ja maareformiga. Paluksin siis praegu kõnepultilt härra Kama!

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Jätkame sealt, kus küsimus paar istungjärku tagasi pooleli jäi. Praeguseks teile esitatud otsuse projekt on oma hõlmavuselt kitsam ja konkreetsem kui eelmine. Nimelt on Ülemkohtu ettepanekul praegu protsess peatatud ainult elamute heausksete omanike puhul, kes on elamu omandanud tasu eest. See tähendab, et kõigil muudel puhkudel represseeritute varalised õigused taastatakse ka praegu, neile makstakse kompensatsiooni, tagastatakse elamuid.

Nüüd paluksin teil tekstis mõned redaktsioonilised parandused teha. Kõigepealt, pr. Sööt kritiseeris p. 1 halba eesti keelt ja on ettepanek selles sõnade järjekorda muuta. See on ka õiguskomisjoni poolt heaks kiidetud. Punkt 1 algaks siis niimoodi: "Peatada kodanike poolt heauskselt tasu eest omandatud ..." Teiseks on sellesama p. 1 lõppu lisatud justiitsministri härra Raidla ettepanekul "kuni p. 3 ja 4 märgitud normatiivaktide kehtestamiseni". Sellegi on õiguskomisjon heaks kiitnud, kuna see määratleb, kui kauaks protsess peatatakse. Ja veel on redaktsiooniline parandus punktis 2, samuti justiitsminister Raidla ettepanekul ja õiguskomisjoni poolt heaks kiidetud. Nimelt: sõnad "saab toimuda ainult" on asendatud ühe sõnaga "toimub", seega "elanike väljatõstmise toimub elamukoodeksi § 131 sätestatud alustel".

§ 131 elamukoodeksis sätestab, mis puhul on võimalik üldse elanikke välja tõsta. Näiteks kui inimene regulaarselt ei maksa üüri, rikub ja lõhub oma elamispinda ja nii edasi. See § 131 oli vaja siia lisada selleks, et muidu me peatame tolle otsusega igasuguse väljatõstmise ja me ei saa enam ka neid välja tõsta, kes näiteks ei maksa üüri. Sellisel kujul on projekt saanud nii õiguskomisjoni, justiitsministeeriumi kui ka ülemkohtu heakskiidu.

Lõpetuseks ütlesin veel mõne sõnaga, milleks meil ikkagi sellist otsust praegu vaja on. Küsimus on selles, et kui kogu see protsess piirduks ainult represseeritutega, siis ta hõlmaks umbes 10 000 juhtu, nendest enamik on juba lahendatud. Kuna meil seisab aga ees omandireform, siis asi ei puuduta enam 10 000 juhtu, vaid juba sadu tuhandeid, see puudutab peaaegu iga inimest. Ja seda protsessi enam ei saa läbi viia praegu kehtiva represseeritutele vara tagastamise korra järgi, mille puhul heausksed omanikud lihtsalt tõstetakse majadest välja. Praegune seisukoht on säärane, et represseeritute varaliste õiguste taastamine tuleb lahendada koos muu omandireformiga, ja seni, kuni me omandireformi alused saame kehtestatud, heausksete käest majade äravõtmine peatub. Ma usun, et Ülemnõukogu saab selle asjaga hakkama mõne kuu jooksul. Selle mõne kuu jooksul vastavaid kohtuotsuseid lihtsalt ei tehta. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Kas hr. Raidla soovib sõna kaasettekandeks? Niisiis, justiitsministeerium hr. Raidla isikus toetab seda projekti. Hr. Anton soovib sõna.

T. Anton

Käesoleva aasta septembrikuust on olnud menetluses meie kolleegi Kaido Kama esitatud Ülemnõukogu otsuse "Eluaseme õiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseerituile" projekt. Õiguskomisjon on kolleeg Kaido Kama seadusandlikku initsiatiivi arutanud õige mitmel korral ja tunnistanud taotletava eesmärgi õigeks ning praktikas teostatavaks juba oktoobrikuus. Sobimatuks peeti aga tookord projekti õiguslikku lahendust. Õiguskomisjon on järgnevalt arutanud mitut redaktsiooni. Teile täna väljajagatu kiitis õiguskomisjon eile, 4. detsembril heaks. Projekt on kooskõlastatud nii justiitsminister Jüri Raidlaga, ülemkohtu esimehe Jaak Kirikaliga kui ka ekspert Paul Varuliga. Projekti õigusliku ja keelelise sõnastamise on teinud väga keeruliseks reguleeritava objekti keerulisus ning samuti inimsuhete pinged selles valdkonnas. Esitatud projekti punktis 1 on viide elamukoodeksi paragrahvile 131. Selles paragrahvis – eluruumi üürilepingu lõpetamine majaomaniku nõudel – on esitatud kolmes lõikes alused, millal saab eluruumi üürilepingut lõpetada.

Õiguskomisjon palub teha projekti järgmised redaktsioonilised parandused. Projekti punktis 2 tõsta sõnad "kodanike poolt" ettepoole, jääb seega tekst "peatada kodanike poolt heauskselt" jne. Sama punkti lõpus lisada järgmised sõnad: "kuni punktides 3 ja 4 märgitud normatiivaktide kehtestamiseni". See ettepanek ühtib ettepanekuga, mille esitas teile kolleeg Kaido Kama. Punktis 2 on ettepanek teha järgmine parandus: teise rea lõpus ja kolmanda rea algusest tõmmata maha sõnad "saab toimuda ainult", asendades need sõnaga "toimub". Selle ettepaneku tegi teile ka kolleeg Kama. Tänan!

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Mul on üks niisugune ettepanek. Ülemnõukogu Presiidiumi töötajad juhtisid tähelepanu 4. punktile, kus on viimane lõik "Nimetatud eelnõu esitada ..." Kui see lõik käib ainult 4. punkti kohta, siis oleks arukas ta liita selle punkti juurde näiteks niimoodi: "elanike väljatõstmise korra kohta ning esitada Ülemnõukogule läbivaatamiseks". Muidu võib jääda mulje, et see viimane lõik kogu eelnõu kohta või kogu selle otsuse teksti kohta.

Juhataja

Aitäh! Kas ettekandja on selle parandusega nõus? Hr. Kama.

K. Kama

Jah, olen nõus.

Juhataja

Aitäh! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Mulle tundub, et me võime nii kaua küpsenud projekti lugeda vastuvõtmisvalmiks ja asuda otsustama. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal 71, puudub 34. Kes on selle poolt, et vastu võtta Ülemnõukogu otsus "Alusetult represseerituile elamute tagastamise ja neile juba tagastatud elamutest elanike väljatõstmise peatamise kohta"? Otsuse poolt on 59, vastu 1, 5 erapooletut. Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu omandireformi alustest teine lugemine

Juhataja

Lugupeetud saadikud! Me oleme pikka aega tegelnud nii komisjonides kui ka saadikurühmades omandireformi alustega. Teile on välja jagatud nii uuendatud projekt kui ka sellele Riigivarade Ameti poolt kirjalikult tehtud täiendus. Läheksime siis selle päevakorrapunkti juurde. Ma kutsun kõnepulti härra Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! 29. mail 1990. aastal leiti Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjonis, et riigiõiguse kujundamisel on meie lähema aja töös põhilisteks järgmised valdkonnad. Esiteks, riigiehitus. Vastavas dokumentide kogumikus peab pöörõhu panema võimude omavaheliste suhete regulatsioonile. Teiseks, NSV Liidu ja teiste riikide kodanike õiguslik seisund Eesti Vabariigis. Kolmandaks, ajaloolise õiguse ja sotsiaalse õiguse tagamine maa kasutust ja maaeraldust puudutavate otsustega. Ja neljandaks, 23. juulist 1990. aastast kehtestatud natsionaliseerimise aluseks olevate aktide õigustühiseks tunnistamine.

Me ei pidanud vajalikuks luua mingi komitee seaduste nimekirjade koostamiseks. Eelkõige seadsime eesmärgiks õiguspoliitika, väljatöötamise. Kuna esitatud programm ei leidnud

hinnangut ei ülemnõukogu presiidiumi ega valitsuse poolt, asusime lahendusi otsima. Kodakondsuse küsimuse lahendamiseks algatati Ülemnõukogu komisjoni moodustamine. Võimustruktuuride vahekordade kohta on projekti teinud Peet Kask. Omandiküsimused võtsime käsile siis, kui ühiskonnas toimunud protsessid hakkasid juba üle keema. See aga tähendab, et oleme sunnitud probleeme lahendama põlve otsas ja õhkkonnas, kus miski ei ole aidanud kaasa tulemusrikkaks tööks. Omandireformi läbiviimiseks moodustatud komisjon peab enda ülesandeks eelkõige poliitilise otsustuse jaoks ettepanekute väljatöötamist. On arutatud samuti nii märksa laiemaid kui ka spetsiifilisemaid küsimusi. Eelprojektina on välja töötatud omandireformi õiguslikud põhimõtted ning ka vastav dokument, mida me aga praegu arutamiseks jagada veel ei taha. Seda põhjusel, et nüüd peaks järgnema spetsialistide ja poliitikute konkreetse töögrupi detailne töö. Iga sätte tuleb formuleerida nii, et õiguslik ning poliitiline moment oleksid kooskõlas. Esialgu on jõutud põhimõttelisele kokkuleppele akti struktuuri elementides ja ka väga paljudes üksikutes formuleeringutes, seega võib öelda, et akti põhikuju on olemas. Nüüd oleks vaja otsus vastava töögrupi moodustamiseks, kuhu peale Ülemnõukogu esindajate kuulusid majandusteadlane ning praktikust ja teoreetikust jurist. Seni oleme töötanud muudest komisjonidest ülejääval ajal ning ilma abijõududeta, väljastpoolt Ülemnõukogu oleme tuge saanud vaid ühiskondliku abistamise korras. Valminud eelprojekt oli mõeldud kaheosalisena: otsus, milles oleks väljendatud suhtumine 1940. aastate aktidesse, mille mõjuväljas me ka täna elame, teine osa oleks olnud seadus omandireformi alustest. Sellesse lahendisse oleme aga nüüd sunnitud pakkuma muudatuse ja seda näete oma laudadel. Projekt on nimelt kahes eksemplaris: see, mis eile välja jagati, ja redigeeritud variant, mille saite täna. Muudatus seisneb selles, et me pakume vastu võtta otsuse omandiõiguse järjepidevuse taastamisest, millel on suures osas poliitiline iseloom. Siiski pidasime sellist käiku vajalikuks kahel põhjusel. Esiteks: konkreetsete sätete arutelu on siiani viinud pidevalt tagasi üldteoreetiliste küsimuste üle vaidlemisele. See on tingitud nii üldpoliitilise lahenduse puudumisest kui ka meie teooria nõrkusest. Jõudnud vähegi oluliste sätete formuleerimiseni, pörkasime kontseptuaalsete küsimuste arutamisel seni ikka ja jälle neile momentidele, mis on sõnastatud teie ees tänases lühikeses aktis. Nimetatud põhiprobleemide üle vallandunud teoreetilised vaidlused pole seni kandnud loodetud vilja. Teiseks antud dokumendi tekkimise põhjuseks on asjaolu, et majanduskomisjon on seisukohal: väikeprivatiseerimist saab alustada alles peale üldise omandireformi otsuse vastuvõtmist. Olen majanduskomisjonist aru saanud nii, et ka üldpoliitiline otsus kõrvaldaks nende teelt takistused privatiseerimisdokumentide arutamiseks. Seega, kui me kas või homme

saame antud otsuse vastu võetud, oleks lõpuks ometi võimalik vallandada protsess, mida ühiskond juba ammu ootab.

Tulen nüüd otsuse konkreetsete sätete juurde, et ehk ennetada mõningaid küsimusi. Preambula puhul, ma arvan, probleeme ei ole, nii et läheksin otsustava osa juurde. Esimese punkti juurde selline kommentaar. Selle järgi tunnistatakse nimetatud aktide kehtestamine ebaseaduslikuks. Väga palju on arutatud, kas tunnistada see õigustühiseks, ebaseaduslikuks, õigustühiseks nende vastuvõtmise hetkest või õigustühiseks mingi teise akti vastuvõtmise hetkest. Ükski nendest formuleeringutest ei ole hästi vett pidanud ja sel lihtsal põhjusel, et nad oleks vallandanud protsessi, millele meil ei oleks olnud hetkel kohe katet. Seega pakume välja formuleeringu, mis annab nendele aktidele hinnangulise otsuse. Täna siin peame otsustama, kas me tunnistame omandiõiguse järjepidevust, kas me tunnistame – nii nagu preambulas on öeldud – rahvusvahelises õiguses tunnistatud omandiõiguse puutumatus põhimõtet või mitte. Punktis 2 on viide kollektiviseerimisele Eestis, see on põhimõtteliselt eelmisega sarnane, kuid ainult ühe erandiga. Kui natsionaliseerimine pandi Eestis käima põhiliselt mingisuguse võimuorgani või ka täitev-korraldava organi aktiga, siis kolhoosid loodi näiliselt vabatahtlikult. Tegelikult oli selle läbiviimise aluseks teatavasti Üleliidulise Kommunistliku Partei Poliitbüroo otsus, millega vallandati sundmehhanism. Praeguseks ajaks on jõutud sinnamaani, et ka suures Nõukogude Liidus on säärasel moel kolhooside moodustamine ammu ebaseaduslikuks tunnistatud. Venemaal on isegi vastu võetud otsus kehtestada maa eraomandus.

Otsuse 3. punkt. Selles on viidatud, et sundvõõrandatud vara võib kompenseerida või tagastada. Kuid see kõik hakkab toimuma Eesti Vabariigi seadustega kehtestatud korras. Neljas punkt on tekitanud vaidlusi ja ma kujutan ette, et neid tekib ka siin. Milles on küsimus? Küsimus on selles, et kogu protsessil peab olema koordinaator, mingi institutsioon, kel on teatud otsustusõigus või vähemalt õigus kontrollida kogu privatiseerimist. 4. punkti formuleeringut tuleb mõista nii, et vabariigi valitsusele antakse õigus sekkuda vara õigusliku režiimi muutmisse. Tähendab, valitsusel on kontrolli, otsuse järelevalve õigus ja samuti võib ta Ülemnõukogule ettepanekuid teha.

Meie laudadele on jõudnud ka Riigivarade Ameti täiendettepanekud antud otsuse juurde. 1. punkti puhul pakutu on põhimõtteliselt täiesti toetatav, kuid vajab redaktsioonilist tööd. 2. punkti kohta ütlen niipalju, et seegi täiendus on sisult täiesti õige, kuid minu arvates on valitsusel ka praegu õigus korraldada riigivara munitsipaalomandusse üleandmist. Teen nüüd sellise ettepaneku, et võtta antud otsus koos Kamratovi esitatud parandusega aluseks, lõpliku variandi tegemiseks võiks aga moodustada redaktsioonikomisjoni, kes üldistab ka saabunud

ettepanekud. Sellisesse redaktsioonikomisjoni võiks kuuluda majanduskomisjoni esimees Ants Veetõusme, õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton, veel pakuksin ka Jaak Allikut ning omandireformi komisjoni esimehena iseennast. Ühtlasi tahaksin täiskogule esitada omandireformi komisjoni ettepaneku, et kuna kogu omandireformi läbiviimine on nii seaduslikult kui organisatsiooniliselt väga keerukas, tuleks tingimata luua vastav institutsioon. Poolas näiteks on olemas spetsiaalne privatiseerimise ministeerium. Tollele ametkonnale jääks näiteks niisugused tööd: normdokumentide väljatöötamine või nende tellimine, privatiseerimise organisatsiooniline tagamine, ka oleks tal õigus konkreetsetes küsimustes otsuseid teha. See ei tohiks mitte mingil juhul olla mõne kõrgema instantsi õigusliku ekspertiisi komisjon, meil on vaja otsustavalt tegutsevat institutsiooni, mille kompetentsi kuuluks ka ekspertiis. Ka on juba praegu selge, et on vaja spetsiaalset pärimisseadust tagastatava või kompenseeritava vara küsimustes, pankrotiseadust, seadust munitsipaalomandi kohta, maaseadust, maakorralduse kohta eriakti, põllumajandusreformi akti, rääkimata kodakondsusseadusest jne., jne. Eelnevalt oli juttu töökomisjonist, kuid meie arvamus on, et kohe tuleks luua Ülemnõukogu juures tegutsev privatiseerimiskomisjon, kuhu võiksid kuuluda mitte ainult saadikud, sest viimased lihtsalt ei jõua sellise töömahuka ettevõtmisega tegelda. Too komisjon võiks olla kogu privatiseerimisprotsessi mitte ainult tööorgan, vaid ka omalaadne vahendus- ja otsustav organ.

Kõik see on äärmiselt keeruline ettevõtmine ja peab pealegi sündima jäise poliitilise idatuule hoogudes, mis on viimasel ajal meil tugevnenud. Kuid meie sügava veendumuse järgi on ette pandavad sammud meie poliitilise seisundi piiritlemiseks äärmiselt vajalikud. Ehk teeksimme nüüd esimese sammu, mis ei ole küll päris selline, nagu tahaks, kuid tervest trepist korraga üles niikuinii ei hüppa.

Enne redaktsioonikomisjoni tööle hakkamist paluksin Ülemnõukogu juhatajalt vaheaega, et omandireformi komisjon saaks võtta seisukoha tehtud ettepanekute osas. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Ettekandjale on ilmselt küsimusi. Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma palun vabandust, et ma selle küsimusega alles praegu välja tulen, aga ma sain teksti kätte just enne istungi algust. Tahaksin tähelepanu juhtida punkt 2-le: "tunnistada, et ÜK(b)P Keskkomitee Poliitbüroo 21. mai 1947. aasta otsus "Kolhooside loomisest Leedu, Läti ja Eesti NSV-s"" jne. On tähtis, et see punkt oleks väga

täpne, ent ma kardan, et tegu ei olnud siiski mitte Keskkomitee Poliitbüroo, vaid Keskkomitee otsusega.

A. Junti

Ma võtsin selle ENE IV köitest ja ma arvan, et sel ajal, kui redaktsioonikomisjon koguneb, saame seda raamatukogust kontrollida. Seal on ta niimoodi.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Omandi- ja maareformi komisjoni liikmena olen ma natukene hämmingus. Eilsel komisjoni istungil otsustati teie ette tuua see otsuse projekt, mis eile välja jagati. Täna leidsin suureks üllatuseks laua pealt hoopis teistmoodi projekti, kus on punktid ümber vahetatud. Mulle tundub, et siin on nüüd sees mõningaid eetilisi vääratusi. Seetõttu palun teid selle küsimuse arutamine praegu katkestada, et omandi- ja maareformi komisjon saaks kokku tulla ja selgitada, miks on pärast otsustamist tulnud välja hoopis teistmoodi tekstiga.

Juhataja

Ma palun sellele hr. Juntil vastata!

A. Junti

Hr. Madel on praegu ainult osaliselt õigus. Tegemist ei ole teistmoodi tekstiga, sisuliselt ei ole mitte midagi muutunud. On tehtud ainult redaktsioonilisi muudatusi. Pidin antud projekti arutama veel õiguskomisjonis, maaelukomisjonis ning samuti majanduskomisjonis ning need muudatused on lähtunud sealt. Neid redaktsioonilisi muudatusi tahtsingi vaheajal kooskõlastada.

T. Made

Austatud eesistuja! Hr. Junti püüab meid pisut eksiteele viia. Nimelt on siin tehtud täiesti uus neljas punkt, mis oli küll esialgses variandis, kuid mis komisjoniliikmete tugeva vastuseisu tõttu välja jäi. See on nimelt punkt, et kuni omandireformi normistiku väljatöötamiseni allutada sundvõõrandatud vara õigusliku režiimi muutmise Eesti Vabariigi Valitsuse kontrollile. Selle lisamine ei ole sugugi mitte redaktsiooniline parandus, vaid sisuline muudatus. Aitäh!

A. Junti

Ma pean praegust vaidlust mõttetuks, sest ma ju tegin ettepaneku komisjonil vaheajal koguneda.

Juhataja

Aitäh! Tõepoolest, ettepaneku vaheaja tegemiseks tegi ettekandja ja see vaheaeg ka tehakse. Hr. Sirendi, palun!

A. Sirendi

Austatud ettekandja! Meist keegi ei kahtle selles, et Eestis läbiviidud kollektiviseerimine toimus sunniviisil ja omanike õigusi rikkudes. Omanikke oli aga 100 000 ja rohkemgi. Kas me peame asjast aru saama nii, et oma omandist ei loobunud vabatahtlikult keegi ja et kõigi õigusi rikuti? Kuidas on aga vara tagasiandmisega lood juhul, kui mõni tõepoolest veendunud sotsiaaldemokraadi või kommunistina andis vabatahtlikult oma vara kolhoosi?

A. Junti

Dokumendis ei ole räägitud ühe või teise või kolmanda konkreetse isiku astumisest kolhoosi, on räägitud protsessist kui sellisest ja antud hinnang protsessi läbiviimisele kui sellisele. Seda esiteks. Ja teiseks, nagu ütleb ka 3. punkt, määratakse vastav kord kindlaks Eesti Vabariigi seadustega. Nii et selle dokumendi arutelu juures konkreetsest korrast rääkida on vara.

Ü. Uluots

Lugupeetud proua eesistuja! Mul on teile protseduuriline küsimus. Kui võrrelda esimesel lugemisel olnud teksti ja tänast teksti, siis neis on nii palju erinevusi, et minu arvates peaksime uuesti alustama esimest lugemist.

M. Lauristin

Härra Uluots! Ma loen teile siit ette meie reglemendi § 11 lõige 5: teisele lugemisele esitab juhtivkomisjon koos eelnõu koostajaga seaduseelnõu muudetud redaktsiooni. Siin ei ole täpsustatud, kui mitu kirjatähte, sõna või mõtet selles muuta on võimalik. Tundub, et rohkem ettekandjale küsimusi ei ole ja praegu kuulutame välja 10 minutit vaheaega. Omandireformi komisjon saab siis arutada ainult kirjalikult laekunud muudatust ja samuti ka neid probleeme, mis tõstatas härra Made.

Juhataja

Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 69 saadikut.

Jätkame tööd. Arutluse all on omandireformi alused, kõnet soovib Ülo Uluots. Palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma saan aru, et olen teid oma jutuga juba ära tüüdanud. Kõigepealt ma vabandan, unustasin pool kõnet koju kirjutuslaua nurga peale, naine järele ei ole saatnud, katsuge must kuidagimoodi aru saada.

Te valisite mind Junti komisjoni aseesimeheks. Ütlen teile ausalt, et olen selle komisjoni tööd ignoreerinud. Olen käinud seal kolm korda, ainult selleks et kontrollida, kas minu arvamus on arvesse võetud. Esimesel istungil ütlesin, et ma ei saa kaasa mõelda, ma ei saa luua mingit mehhanismi ega struktuuri, kui ma ei tea mõtlemise aluse objekti. Antud juhul on objektiks omand. Kuni me pole lahti mõtestanud omandi mõistet – mida me siis jagame, tõstame, vahetame ja varastame? Kuni me seda ei tea, ei saa mina kaasa mõelda. Ja ma ei võtnud ka praegu komisjoni istungist osa, sest ma tean, sellest küsimusest seal ei räägitud. Omandi puhul on miljon küsimust. Näiteks võtame niisuguse asja, nagu omandi, mis 1940. aastal rekvireeriti ja on praegu mõne üleliidulise tehase alluvuses. Minu arusaam on see, et kõigepealt tuleb määratleda omandi mõiste. Teiseks, tuleb anda teatud aeg inimestele, organisatsioonidele, ka välispankadele, kellele Eesti riik oli võlgu, et nad saaksid esitada oma pretensioonid. Siin ühes parandusega on pakutud 15 päeva, sellega ei saa mitte keegi hakkama. Ka tuleks anda aega meie Riigivaraametile – näiteks aasta –, et ta saaks teha valmis Eesti varanduse koondbilansi seisuga 1940. aasta 16. juuni. Nimetame seda siis ükskõik kas siniseks, punaseks, roheliseks või lillaks raamatuks. Kui me lõpuks teame, mida meil jagada on, vaat alles siis võiksime selle otsuse vastu võtta. Ma ei ole esimese ja teise punkti vastu. Igaühele on selge, et 1940. aasta deklaratsioonid ja otsused tuleb muuta. Kuid kui me jätame praegu paika 3. ja 4. punkti, siis homme vehitakse lossivärvavas kaigastega, sest selle dokumendi alusel ei suuda me inimestele selgitada, millal valitsus seda tegema hakkab. Nii kui see homme lehtedes ilmub, tekib tegelikult kohe kodusõda. Kordan veel, et minu arusaamise järgi ei saa seda dokumenti enne vastu võtta, kui ei ole määratletud, mis asi on vara. Ma olen rääkinud.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Täna arutatav otsuse projekt on tegelikult üks osa omandireformist, mis annab vastuse meie suhtumisele õigusliku järjepidevuse printsiibisse. Selle otsusega me tunnustame õiguslikku järjepidevust. Miks me siis ikkagi oleme omandireformi arutluse takerdunud? Kui me selle reformi küsimusi käsitlema hakkasime, oli me eesmärk hoopis teistsugune, kui tänane otsuseprojekt välja on tulnud.

Ilmselt ei ole võimalik luua erinevusteta ja vastuoludeta heaoluühiskonda, kus kõikidel inimestel oleks kindlustatud vabadus, võrdsus, rikkus ja õigus. Ja mida halvemas olukorras on riigi majandus, mida vaesem on ühiskond tervikuna, seda suurem peabki olema ebavõrdsus ja seda teravam vastuolu inimeste vahel. See kiirendab ühiskonna edasiliikumist paremasse tulevikku, kuhu me kõik loodame jõuda. Iseasi muidugi, kas me ikka jõuame. Eraomandi seadustamine on üks viis selle ebavõrdsuse juurutamiseks ja rikkuste loomiseks. Nüüd tulekski jõuda tegeliku omandireformini. Sest endistele omanikele nende vara tagastamine või selle hüvitamine aitab küll ilmselt mingil määral kaasa omandi privatiseerimisele ja eraettevõtlike arendamisele, kuid see ei tohiks olla eesmärk omaette. Võib-olla tuleks ka hoopis arutada, kas mitte tühistada meie otsus 1940. aasta 21. juunist. Küsimus on küllalt keeruline ja tänane poliitiline otsus, kui me ta ikka vastu võtame, on üheks esimeseks sammuks tegeliku omandireformi käivitamisel ja vastavate dokumentide tegemisel. Majanduskomisjon arutas täna otsuse projekti ja ma saan öelda ainult koosolnute arvamuse, sest otsuse vastuvõtmiseks puudus kvoorum. Säärase koosseisu juures seda muuseas oligi karta. Kolm kohalolnud põhimõtteliselt toetasid otsuse projekti ja tegid ettepaneku, et see tuleks siiski vastu võtta. Kaks komisjoni liiget olid otsuse vastuvõtmise vastu, kuna sellisena sisaldavat ta rida ohtusid. Samas nad tõdesid, et põhimõtteliselt on otsust vaja. Kõige suuremat kartust tekitab otsuse projekti punkt 3, kus ei ole sätestatud, et tagastatav vara ei ole üksnes kinnisvara, vaid ka näiteks raha, hoiused. Ära ei tohi unustada ka vara omanike kohustusi, et meil ei tekiks olukorda, kus me kompenseerime või tagastame vara, kuid samas selgub, et see vara oli tegelikult kas panditud või hüpoteegitud jne. Ei ole selge ka, kas vara kompenseeritakse või tagastatakse täielikult või osaliselt. Ja kas tagastame vara ka välismaalastele – oli ju tööstusesse paigutatud kapitalist väliskapitali ca 50%? Kõik need küsimused on üleval. Võib-olla lahendab need küll punkt 3 see lõik, et see kompenseerimine ja tagastamine hakkab toimuma Eesti Vabariigi seadustega määratud korras. Need seadused loome me ju ise, ja ehk on kogu kartus asjatu. Praegu on moeasjaks saanud üle tähtsustada majanduskomisjoni rolli majandusarengu pidurdamisel ja otsuste torpedeerimisel. Ettekandes mainiti, et väikeprivatiseerimist ja elamufondi privatiseerimist enne omandireformi otsust arutada ei saa, kuna majanduskomisjon on vastu. Jah. Kuid seda vastuseisu aktsepteeris ka Ülemnõukogu Presiidium oma otsusega, mille Ülemnõukogugi heaks kiitis. Aga majanduskomisjon tõepoolest sellise otsuse tegi, seda eitada ei saa.

Oli ka küsimus Eesti Vabariigis 1940. aastal paiknenud omandi ja ettevõtjate väliskohustuste kohta. Tooksin siin mõned arvud, mis komisjon sai meie nõuniku abil. Talundite varanduse väärtus oli ca 1,1 miljardit krooni, sellest talundite maa väärtus 340

miljonit krooni, hoonete väärtus 440 miljonit krooni, maaparanduse väärtus 11 milj. krooni, metsa väärtus 50 milj. krooni, koduloomade väärtus 110 milj. krooni, masin- ja sihtkapitali väärtus 90 milj. krooni. Tööstusesse paigutatud kapitali väärtus, välja arvatud väike- ja kodutööndus, moodustas 315 milj. krooni. Kui me amortisatsiooni maha võtame, jääb järele 203 milj. krooni, millest siis, nagu ma mainisin, 50% oli väliskapitali käes. Ja sellest moodustas kinnisvara 105 milj. krooni. Teiselt poolt kohustused: sisevõlg 5,8 milj. krooni, välisvõlg 112,7 milj. krooni. Eesti Vabariigi 1927. aasta 7%-line välislaen 24,6 milj. krooni. Eesti ettevõtete välisvõlgnevus umbes 60 milj. krooni. Need andmed on kokku korjatud erinevatest 1937.–1940. aasta allikatest, nii et viga on kindlasti olemas, kuid see ei tohiks ületada pluss-miinus 10%. 1940. aastal natsionaliseeritud vara väärtus ei ületanud 900 miljonit krooni, selle ekvivalent kullas oleks siis natuke üle 180 tonni. Nii et täna maksaks see kogus kulda umbes 2 miljardit USA dollarit, pluss-miinus 20%. Majanduskomisjoni kohalolnud liikmed on, nagu ütlesin, kolm kahe vastu selle poolt, et otsus siiski vastu võtta. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Vahepeal on tulnud kirjalik küsimus härra Telgmaalt, millele saab ilmselt vastata nõu pidanud komisjoni esimees. Tahaks küsida, kas arutelu jätkub täna välja jagatud või eelse projekti alusel – selle pidi komisjon vahepausi ajal omavahel selgeks tegema. Kas härra Junti saaks vastata?

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Tegemist on äärmiselt keerulise probleemiga ja seetõttu komisjon nii kaua koos istuski. Komisjon aktsepteerib muudatusi punktis 1, samuti täpsustasime härra Järliku abiga punkti 2, tegu oli nimelt tõesti ÜK(b)P Keskkomitee 1947. aasta 21. mai määrusega. Palun siis teha vastav parandus. Samuti aktsepteerib komisjon kolmandat punkti. Neljanda punkti osas läksid arvamused lahku ja häälteenamusega otsustas komisjon – kohal oli 9 liiget, poolt oli 5 – kolmanda variandi kasuks. Loeksin selle ette. "Kuni omandireformi normistiku väljatöötamiseni lubada ebaseaduslikult sundvõõrandatud varaga sooritada tehinguid ainult endise omaniku või tema õigusjärglase nõusolekul." Nii et kui redaktsioonikomisjon moodustatakse, siis tööd tal jätkub. Komisjon on ka seisukohal, et Kamratovi ettepanekut tuleb toetada, kuid samas on vaja selle esimest punkti redigeerida. Mõtlen lõiku, mis algab sõnadega: "Kehtestada, et käesoleval ajal ..." ja teist lõiku: "Teha Eesti Vabariigi Valitsusele ülesandeks ..." Teist punkti komisjon üldse ei poolda. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Saime nüüd selgust, mida me arutame. Tuletan ka meelde, et ettekandja tegi ettepaneku moodustada redaktsioonikomisjon koosseisus härrad Anton, Veetõusme, Allik ja Junti. Kas Ülemnõukogu peab vajalikuks redaktsioonikomisjon moodustada? Küsimus on praegu selles, et omandi- ja maareformi komisjoni esimees tegi ettepaneku moodustada redaktsioonikomisjon, kuhu peale juba nimetatud komisjoni kuulusid ka majandus- ning õiguskomisjoni esimehed ja n.-õ. meie reglemendiekspert hr. Allik. Seda ettepanekut võiksime hääletada. Hr. Junti, palun!

A. Junti

Ma tahaks lugupeetud komisjoni liikmetele ja kolleegidele meelde tuletada, et ka kõik senised formuleeringud on tehtud spetsialistide ja õigusekspertide abiga. Seetõttu on äärmiselt vajalik, et komisjonis osaleksid kõrvuti õigusekspertidega just majanduses kompetentsed isikud.

J. Telgmaa

Lugupeetud eesistuja! Kuna hr. Allik pidi ise ära minema, volitas ta mind teatama, et ta ei soovi mitte mingil tingimusel selles komisjonis osaleda. Enda asemel pakkus ta sinna hr. Uluotsa. Tänan!

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Ma hääletaksin palju rõõmsamini redaktsioonikomisjoni esitatud inimeste poolt, kui nad liidetakse seni tööd teinud komisjoniga.

Juhataja

Niisiis, lugupeetud Ülemnõukogu, meil on kaks ettepanekut. Üks on moodustada eraldi redaktsioonikomisjon, teine on lülitada lõpliku otsuse teksti vormistamiseks maa- ja omandireformi komisjoni veel õigus- ja majanduskomisjoni esimehed. Nii, kuna need on alternatiivsed ettepanekud, siis ma panen nad sellisena ka hääletusele. Kes on selle poolt, et moodustada eraldi redaktsioonikomisjon? Poolt on 20, vastu 27, erapooletuid 22. Ettepanek ei leidnud toetust.

Lugupeetud saadikud, kes on selle poolt, et lülitada maa- ja majanduskomisjoni lõpliku redaktsiooni väljatöötamiseks ka õiguskomisjoni esimees ja majanduskomisjoni esimees? Kuna härra Allik tegi enesetaanduse, siis langeb tema ära. Härra Fjuk tahab midagi öelda, palun!

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Mina toetan härra Telgmaa ettepanekut ja palun teistkordselt panna hääletamisele Ülo Uluotsa kuulumise komisjoni koosseisu. Nii ta ehk saaks aru, et ta peab seal tööd tegema.

Juhataja

Härra Uluots juba on selle komisjoni liige ja sellega see probleem langeb lihtsalt ära. Ma paluksin siis hääletada härrade Veetõusme ja Antoni lisamise kohta. Poolt on 58, vastu 3, erapooletuid 9. Ettepanek on vastu võetud. Lugupeetud saadikud! Seega peab vaidlusalustele küsimustele lõpliku lihvi andma täiendatud koosseisus omandi- ja maareformi komisjon, arvestades seejuures ka härra Kamratovi ettepanekut. Meie ametlik tööaeg täna läheneb lõpule ja mul on juhatajana ettepanek antud küsimuse arutamine kuni homseni katkestada. Nimetatud komisjon saab siis kohe tööle hakata, et tõesti lõplik redaktsioon valmis teha.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjoni informatsioon

Juhataja

Nüüd on siis jäänud mulle kuuluvad 15 minutit. Mul on siin kiri väliskomisjonilt, kes palub võimalust informeerida Ülemnõukogu väliskomisjoni tööst nn. Watergate'i uurimisel. Väliskomisjonil on ainult informatsioon, siia juurde ei kuulu küsimuste esitamine ja sõnavõttud.

T. Made

Austatud eesistuja! Kallid kolleegid! Väliskomisjon on oma raske tööga saanud nüüd nii kaugemale, et tal on teile ette kanda järgmine teadaanne.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjon käsitles viiel korralisel istungil asjaolusid, mis on seotud Eesti Vabariigi ametkondade sidemetega Ameerika Ühendriikide asutuste ning organisatsioonidega, samuti nende tõlgendamisega Eesti ajakirjanduses. Väliskomisjoni poolt korraldatud aruteludes osalesid Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel ja Eesti Vabariigi Valitsuse esimees Edgar Savisaar, Eesti Vabariigi ministrid Lennart Meri ja Endel Lippmaa ning Eesti Vabariigi Ülemnõukogu liikmed Ülle Aaskivi ja Tõnu Anton. Kuulanud ära nimetatud isikute arvamused ning tutvunud ajakirjanduses avaldatud materjalidega, Eesti

Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjon teatab: 1. Väliskomisjonil oli õnnestunud välja selgitada, kust said alguse süüdistused Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütli aadressil kirjavahetuse tõttu USA advokaadifirmaga "Donovan Leisure, Rogovin, Huges & Schiller". 2. Advokaadifirmade või muude juriidiliste organisatsioonidega konsulteerimine ja nende abi kasutamine rahvusvaheliste sidemete loomisel ükskõik mis alal on vaba maailma praktikas täiesti normaalne ja laialt kasutatav. 3. Väliskomisjon ei pidanud vajalikuks välja selgitada, kelle vahendusel sattus nimetatud kirjavahetus nimetatud advokaadibürooga Eesti ajakirjandusse. Lähtudes üldtunnustatud rahvusvahelistest põhimõtetest on vaba ajakirjanduse ülesandeks informatsiooni hankimine ja vahendamine. 4. Kui Eesti Vabariigi Ülemnõukogu peab siiski vajalikuks jõuda antud küsimuses täie selguseni, võiks moodustada Ülemnõukogu erikomisjoni või anda selleks volitused Ülemnõukogu väliskomisjonile. 5. Väliskomisjon jõudis arutluse käigus järeldusele, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehe ning Eesti Vabariigi Valitsuse esimehe, välisministri ja välispoliitikaga tegeleva portfelli ministri vahel on senine koostöö Eesti Vabariigi välispoliitika taktika väljatöötamisel ja selle praktilisel teostamisel ebapiisav olnud. 6. Arutelu käigus kerkis üles küsimus, kui ratsionaalselt kasutatakse valuutat Eesti Vabariigi ametiisikute välissõitudeks. Väliskomisjon teeb Eesti Vabariigi Valitsusele ettepaneku töötada välja ühtne kord Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Vabariigi Valitsuse liikmete ning teiste riigiametnike välissõitude finantseerimiseks. 7. Väliskomisjoni liikmed võtsid teadmiseks komisjoni esimehe Indrek Toome seletuse, et tema poolt juhitud Eesti NSV valitsus ei ole saanud advokaadibüroolt "Donovan Leisure, Rogovin, Huges & Schiller" ühtegi koostööpakkumist. Samuti väliskomisjoni aseesimehe Tiit Made teatel, et tema ei ole olnud seotud nimetatud advokaadibürooga ega ole ka mingil muul kombel väliskomisjonis arutatud probleemiga seotud, nagu on väidetud. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Lugupeetud saadikud! Ma saan teid informeerida veel sellest, et Eesti Vabariigi Valitsuse algatusel on järgmise nädala istungjärgu päevakorda pakutud valitsuse ettekanne tema välispoliitika kohta ja muidugi ka siis järgnev arutlus. Hr. Lebedev tahab midagi teatada.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Ma ei saanudki aru, millise otsuse me välisasjade komisjoni ettekande alusel vastu võtsime. Ometi vist olid mingid ettepanekud?

Juhataja

Ma ütlesin just seda silmas pidades, et välispoliitika on meil järgmise istungjärgu

päevakorras. Mingit kirjalikku ettepanekut, mis võimaldaks meil otsuse vastu võtta, komisjon ei formuleerinud. Nii et see otsuse projekt tuleb arutusele ilmselt järgmisel nädalal. Homme kuulame kõigepealt ära eelarve ettekande, esitame oma küsimused selle kohta ning siis jätkame omandiprobleemidega. Nägemiseni homme!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

24. ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

6. detsember 1990

Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Eesti Vabariigi 1991. aasta riigieelarve kohta" esimene lugemine

Juhataja (M. Lauristin)

Tere hommikust, lugupeetud saadikud! Teid on kuidagi vähevõitu, aga kontrollime kohe, kui palju just. Kohaloleku kontroll. Kohal on 64 saadikut, puudub 41.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Nagu me eile kokku leppisime, asume täna hommikul oma selle istungjärgu võib-olla kõige tähtsama ülesande kallale, s.o. hakkame arutama Eesti Vabariigi järgmise aasta riigieelarvet. Kõigepealt on mul teile ettepanek selle arutelu korralduse kohta. Reglement näeb ette ka kiireloomuliste seaduseelnõude arutamise korra, see on kirjas §-s 16, mis kõlab järgmiselt: Ülemnõukogu võib erandjuhul rakendada seaduseelnõude kiireloomulise arutamise korda. Säärasel puhul toimub sisuline arutelu eelnõu eelmisel lugemisel. Parandusettepanekud tuleb esitada kirjalikult 24 tunni jooksul pärast eelnõu esimese lugemise lõpetamist. Teine lugemine toimub esimesele lugemisele järgneval Ülemnõukogu istungjärgul. Kolmanda lugemise võib läbi viia teise lugemisega samal istungjärgul. Ülaltoodud korra kohaselt arutatakse kehtivates seadustes tehtavaid parandusi ja muudatusi. See viimane meid praegu ei puuduta. Tähendab, miks on ettepanek rakendada seda § 16? Mitte sellepärast, et kiirustades eelarvega asjad selgeks teha, vaid vastupidi: selleks, et meil oleks piisavalt aega paranduste, täienduste, ettepanekute tegemiseks. Näeb ju praegu üldjuhul kehtiv reglement ette, et ettepanekuid ja parandusi saab teha ainult esimesel lugemisel. Praegu on olukord selline, et mitu komisjoni ei ole veel rahandusministriga

eelarvet arutanud. Arutelu jätkub järgmisel nädalal. Seega oleks hea, kui ettepanekuid ja parandusi saaks teha ka hiljem. Sellepärast panengi ette rakendada § 16, katkestada täna esimene lugemine ja jätkata seda järgmine nädal – see annab meile võimaluse teha ka siis ettepanekuid ja arvestada komisjonide arutelu tulemusi. Ning pärast pikka esimest lugemist saab siis teha ka teise ja kolmanda, kui on selge, et asi on küps.

Ma loodan, et see ettepanek on teile vastuvõetav, aga palun seda enne hääletamist siiski hästi kaaluda. Kes on selle poolt, et rakendada Eesti Vabariigi 1991. aasta riigieelarve arutamisel reglemendi § 16? See ettepanek leidis vastuvõtmist 61 poolthäälega, vastu ei olnud keegi, viis olid erapooletud. Nüüd me saame asuda ära kuulama päevakohaseid ettekandeid. Põhiettekanaja, rahandusminister hr. Miller palub, et me annaksime talle 40 minutit. Eelarve keerukust arvestades usun, et vastuväiteid ei ole. Kaasettekanajana on kohal majanduskomisjoni esindaja härra Koha. Aga ka majandusminister hr. Leimann on palunud võimalust enne põhiettekanet esineda sissejuhatava, väikese eeltekandega eelarve majanduslikust põhjendusest. Ma loodan, et kannatame sellise ettekandelaviini välja, ja annan kõigepealt sõna härra Leimannile. Palun!

J. Leimann

Austatud juhataja! Lugupeetud saadikud! Aastakümneid on selles saalis detsembris arutatud eeloleva aasta plaani. Aastakümneid tagasi nimetati seda majandusliku arengu plaaniks, seejärel sotsiaalse ja majandusliku arengu plaaniks. Põhiettekanade on teinud plaanikomitee esimees. Mõnevõrra tagaplaanil, aga muidugi ka tähtsa teemana on samal istungjärgul arutusel olnud riigieelarve. Seekord on vahest siis esimene kord, mil me ei räägi järgmise aasta plaanist ja tõstame esile just nimelt eelarve, nagu see enamikus riikides kombeks, et eelarve üks osa on majanduse prognoos järgmiseks aastaks ja umbes nii sättisime ka meie oma töö viimastel kuudel. Lõpuks siis valmisidki kahe dokumendi projektid. Üks, mis teile kätte jagatud – Eesti majandus 1991. aastal, prognoos ja valitsuse tegevuse lähtekohad. Ja teine – eelarve. Ma tahaksin tõepoolest mõne sõnaga tutvustada prognoosi, kordamata seda, mis must valgel kirjas on. Tahaksin seda teha sellepärast, et meie majanduse tulemustest tuleval aastal sõltub ju otseselt ka eelarve tulude pool, mida eelarve projektis on praegu küllalt tagasihoidlikult põhjendatud. Eelarve või majanduse prognoosist sõltub palju, kuidas üldse käituda, millele panna kulutustes rõhku, missuguseid struktuuripõhjendusi võtta tõsisemalt. Palju on seoses praeguse ja tuleva aasta majandusliku situatsiooniga räägitud määramatusest. Nii poliitilisest kui ka majanduslikust määramatusest. Ma tahaksin teile edasi anda ainult mõne konkreetsema uudise. Nimelt, olenemata sellest, mis toimub seoses liidulepingu

eeloleva allakirjutamisega, olenemata sellest, mida otsustatakse lähinädalatel Moskvast, käib meil asjalik koostöö liiduvabariikide ja Balti riikidega, aga ka Liidu keskorganitega. Eesmärk on leppida kokku tuleva aasta varustuse ja turustuse küsimustes. Ja ma võin öelda, et vähemalt Liidu plaanikomitee ja varustuskomitee tasemel meil on koostatud rida protokolle. Meie esindajad viibivad pidevalt Moskvast ja kui konkreetne olla, siis meil on olemas esialgne kokkulepe näiteks põllumajanduse rahvatarbekaupade tootmise, ehitusmaterjali ja mitmes muus vallas. Kahjuks on need kokkulepped ainult esialgsed.

Natuke fooniks ka varustust, kuna varustusest sõltub ülilpalju, see, kas meie tootmismahd säilib või ei säili. Kõige pingelisem probleem on importtooraine, me ei tea, palju seda osta saame. Siin prognoosis on, nagu te olete lugenud, kirjas kaks alternatiivi, kuidas meie tootmine võib kujuneda. Kõik oleneb sellest, kas õnnestub importmaterjale endiselt, nii nagu me oleme aastakümneid harjunud, osta rublade eest või ei. Me ei tea, kas meil õnnestub saada kavandatava valuutaliidu liikmeks, või leida mingi kompromiss, et oleme liige ja ei ole ka – umbes sellist poliitikat me oleme senini ajanud. Nagu te sealt loete, ületab meil import kõvasti ekspordi, veelgi enam: ka minimaalselt vajalik import ületab meie maksimaalselt võimaliku ekspordi. See ongi majanduse sõlmküsimusi eeloleval aastal.

Kahjuks tekitab määramatust ka lepingudistsipliini langus, majanduse tasakaalustamatusest tulenev tootmise efektiivsuse vähenemine. Ressursinappus valitseb paljudel aladel, näiteks seoses nafta- ja metsatootmise vähenemisega Liidus tervikuna. Tootmiskorraldus lonkab ja muidugi on kõigile selge, et nii nagu ei täideta kogu Liidus presidendi ukaase, nii kahjuks ei allu juhtimisele majandus, sealhulgas Eestis.

Mille siis võttis valitsus prognooside koostamisel lähtealuseks? Arvestatud on muidugi kõiki neid negatiivseid tendentse, kuid arvestatud on ka majanduse isereguleerimisvõimet, see on siiski täiesti olemas. Majandusjuhid on aktiivsed ning meil on palju vanu häid otsesidemeid. Majanduse funktsioneerimise säilitamisest on huvitatud ikkagi väga paljud ja me siiski arvame, et tänu sellele ning iseregulatsioonile ei ole tagasimineks suur, kui võiks aritmeetiliselt neid miinusmärgiga tegureid liites karta.

Ometi tahaksin rõhutada, et prognoosime eeloleval aastal majanduse teatud langust ja sellest tulenevalt muidugi riigieelarve tulud vähenevad. Oleks väga meeldiv kuulda, mida valitsus pakub välja riigieelarve tulude suurendamiseks. Kui on selliseid häid realistlikke ideid, siis selle eest võiks pakkuda suuri preemiaid.

Me võime muidugi rääkida, et suurendame efektiivsust – vanasti see oli ju väga moes. Me võime rääkida, et hoiame kokku. Igasugu variante on arutatud, meil on ka teatud ideed ja plaanid, kuid nendest siiski ei piisa. Meil on ka mitu programmi (ma küll ei armasta sõna

"programm", sest Nõukogude Liidu ajaloos on seni ainult üks programm täidetud, nagu mulle ette kanti, see on GOELRO, kõik teised on jäänud paberile). Meil on tegevuskavasid, kuidas arendada teraviljatootmist, metsa-puidukompleksi, energeetikat. Kuid ma pean jälle kordama, et eeloleval aastal need kavad veel ilma ei tee. Kahjuks on nii, et enamikul headel ideedel on kaks puudust: nad nõuavad aega ja ka raha. Raha seis on nii, nagu ta on, sellest olete juba lugenud.

Teine märkus, mis ma tahan öelda, on, et eelarve kulutusi võib tõepoolest ringi jagada, võib muuta eelarve struktuuri. Nähtavasti meist igapähe on piisavalt ideid, kuhu raha rohkem võiks suunata, kuid seejuures peab endale aru andma, et kuskil on ju vaja kulutusi vähendada. Nii et mul on selline palve, et kui austatud saadikud tulevad välja muudatustega, siis oleks väga meeldiv kuulda kõrvuti kulutuste suurendamisega ka nende vähendamise ettepanekuid. Nähtavasti langeb diskuteerimise objektiks ka meie investeeringute plokk. Teatavasti me esmakordselt peaaegu likvideerisime riigieelarvest tootmisesse investeerimise. Suhteliselt vähe, natuke üle 200 miljoni rubla investeeritakse eeskätt pooleliolevate objektide ehitamiseks.

Me võtsime kuulda ka tootmisjuhtide kriitikat. See seisis selles, et vaesel ajal peaks ehk võib-olla veelgi enam sotsiaalsfääri ehitusi piirama, küll aga finantseerima riigieelarvest mõnd paljutootavat objekti, mille toodang oleks perspektiivne ja ekspordivõimeline. Kui me ta kiiresti valmis ehitaksime, saaksime peagi tagasi investeeringutest märksa rohkem raha. Seda me ju väga vajame. Me palusime nimekirja, aga minu üllatuseks oli selles palju nn. remondilõhnalisi objekte: midagi laiendada, midagi parandada, töötingimusi leevendada jne. Seda on muidugi ka vaja teha, aga ootasime head valmis projekti, efektiivset, homsele orienteeritud, tuluga kindlustatud, ekspordivõimelist toodangut andvat, teaduse potentsiaali ärakasutavat on ülivähe. Me ei oska veel ideid genereerida. Kui neid oleks, oleksin mina isiklikult küll valmis veel mingisuguseid reserve otsima, et sääraseid objekte finantseerida, või vähemalt materjaliga kindlustada. Aga nad peaksid välja kannatama rahvusvahelise ekspertiisi.

Lõpuks tahaks veel rõhutada seda, et üldse meie sotsiaalsfäär – haridus, kultuur, tervishoid, sotsiaalhooldus – on siiski vähemalt kvantitatiivselt, struktuurselt selline, nagu normaalsel iseseisval riigil olema peaks. Kuid meie majandamine, meie tootmine, meiepoolne uus väärtuse loomine, meie äri selle kõige paremas mõttes on, kui 180 maad ritta panna, kuskil keskmiste maade tasemel. Nähtavasti peame riigieelarvet arutades lähtuma vaese mehe ratsionaalsest mõtlemisest ja otsima võimalusi, kuidas jõuda uue kvaliteediga

ettevõtlikkuseni, kuidas igas regioonis tulusid suurendada. Kutsun teid seega üles mitte ainult jagama, vaid ka otsima ja looma. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Ma palusin nüüd hr. Millerit asuda põhiettekande juurde. Lepime nii kokku, et kõik ettekandjad vastavad küsimustele hiljem korraga.

R. Miller

Austatud eesistuja! Lugupeetud rahvasaadikud! Ma tahaksin teid kõigepealt tänada selle 40 minuti eest, mis te mulle riigieelarve põhiseisukohtade tutvustamiseks andsite. Ma ei taha teie aega kurjalt kasutada ega korrata neid numbreid ja kõike muud, mis on ära toodud 1991. aasta riigieelarve ettekandes, mis juba umbes nädal aega on teie käes olnud. Tahaksin peatuda mõningatel uutel momentidel, mis puudutavad käesoleva aasta riigieelarve täitmist, samuti ka vahekordi üleliidulise eelarvega. Samuti püüan teie tähelepanu juhtida momendile, mida oleks vaja silmas pidada käesoleva ning järgmise aasta eelarvet arutades.

Kõigepealt tahaksin lühidalt peatuda käesoleva aasta riigieelarve täitmise ja meie vabariigi rahandusliku olukorra tähtsamatel momentidel. Eesti Vabariigi sotsiaal-majanduslikku seisundit ja majandustegevuse tulemuslikkust käesoleval aastal on suurel määral mõjutanud tasakaalustamatus materiaaltehniliste ressurssidega, hindade mitteekvivalentsus, inflatsioon, meie kasutuses olevate krediidiressursside nappus ja välisvaluuta defitsiit. Vähenenud on tööstustoodang ja ehitustööde maht. Jõusööda vähesuse tõttu on kahanenud liha ja piima tootmine ning varumine, aga samuti loomade arv. Olukord tarbijaturul on pingeline. Elanikkonna rahalised tulud aga on suurenenud tunduvalt kiiremini kavandatust, samal ajal kui tarbekauba väljalase natuuras kasvanud ei ole.

Pangaasutustest sularahaväljamaksed ületasid nende laekumised käesoleva aasta 11 kuuga 453 milj. rbl. võrra. Vabariigis on välja kujunenud kriisiolukord. Vanad seadused, määrused ja eeskirjad enam ei toimi, samas aga uusi, mis sisaldaksid turumajanduse elemente, pole veel praktiliselt rakendatud. On välja kujunenud omapärane anarhia. Üheks olulisi kriisi süvenemise põhjusi on ka Eesti majanduse jätkuv sõltuvus üleliidulisest, meie majandusraskused tulenevad otseselt Liidus maad võtnud majanduskriisist ja selle destabiliseerivast mõjust. Ainsat reaalselt väljapääsu näeb valitsus üleminekus turumajandusele. Majanduskriis on mõju avaldanud ka eelarve tuludepoole täitmisele. Toodangumahu vähenemise tõttu on tekstiilitööstuselt võrreldes möödunud aasta 10 kuuga vähem laekunud 22 milj. rbl. käibemaksu. Ainuüksi Kreenholmi Manufaktuur on käibemaksu vähem tasunud 14,3 milj. rbl. Õlletööstusest on peamiselt taara vähesuse tõttu alates II

poolaastast aktsiisimaksu vähem laekunud ligi 6 milj. rbl. Üle 7 ja poole miljoni rubla on käibemaksu vähem laekunud kergetööstuse muudelt harudelt. Eelmärgitud tööstusharude vaeglaekumise peaksid siiski korvama käibemaksud viina- ja veinitööstusest, aga samuti kondiitritööstusest.

Aeglustunud on rahvamajanduse kasumi juurdekasv. Kui möödunud aasta 10 kuuga kasvas kasum 3,9%, siis käesoleva aasta 10 kuuga 1,7% vähem.

Seoses palkade järsu kasvuga on tunduvalt suurenenud töölistelt ja teenistujatelt võetavad tulumaksud. Käesoleva aasta 10 kuuga laekus seda maksu 37,3 miljonit rubla enam kui möödunud aasta samal ajavahemikul. Üle 16 miljoni rubla on tulumaksu rohkem laekunud teistelt tulumaksuga maksustatavatelt isikutelt, sellest lõviosa väikekooperatiivide töötajatelt. Eelnimetatud kahte viimast liiki tulult laekub maks teistelt isikutelt täielikult kohalikesse eelarvetesse ning suures osas ka palga tulumaks. See on kindlustanud enamiku kohalike omavalitsuste stabiilse finantsolukorra.

Riigieelarve kulude kohta võib öelda seda, et enamik ministere ja ameteid kasutab ettenähtud assigneeringuid täies mahus. Ehitustööde plaanide alataitmise tõttu võib aasta lõpuks jääda kasutamata umbes 8 miljonit selleks otstarbeks mõeldud rubla ning Poola firmade poolt tehtavaks restaureerimistööks ettenähtud summadest ligi 5 miljonit rubla. Käesoleval aastal on vabariigi Ülemnõukogu ja valitsus võtnud vastu mitu seadusandlikku akti rahva elujärje parandamiseks ning põllumajanduse edendamiseks. Märkisin siin neist olulisemad.

Valitsuse määrusega 10. jaanuarist "Eelarveliste asutuste ja organisatsioonide töö tasustamise tingimuste kohta" töötati välja uued töötasustamise tingimused. Palkade reguleerimine hõlmas ligi 138 500 töötajat hariduse-, kultuuri-, tervishoiu-, sotsiaalhoolduse-, kehakultuuri- ja mõnedes teistes eelarvest finantseeritavates asutustes. Käesoleval aastal kulutatakse selleks ligi 90 miljonit rubla. Seejuures keskmine palk kasvas nendel inimestel 50 rubla. Valitsuse määrusega 1990. aasta 19. jaanuarist "Pensionikindlustuse täitmise kohta" tõsteti alates 1. jaanuarist pensioni ligi 109 000 pensionäri. Seejuures pensioni alammäär tõsteti 70 rublalt 80 rublani. Kokku moodustavad need lisakulud 16,7 miljonit rubla, mis saab tänu alkoholi, õlle ja tubakatoodete hinnalisandi kehtestamisele.

Valitsuse k.a. 28. septembri määrusega nr. 199 "Lastega perekondade sotsiaalse kaitse ja toetamise kohta" kehtestati alates 1. oktoobrist igale lasteasutuses mittekäivale poolteise- kuni kuueaastasele lapsele toetust 50 rubla kuus, kui pereliikmete sissetulek ei ületa 140 rubla ühe inimese kohta kuus. Seda hakkab saama umbes 33 000 last. Suurendati kuni poolteiseaastase lapse hooldamise toetust ja sõjaväe ajateenijate lastele nakatavat toetust 35 rublalt 70 rublani.

Saajaid on ligi 34 000. Aga samuti viidi ellu terve rida teisi üritusi. Need kulutused moodustavad k.a. kokku 14,8 miljonit rubla, millest 83,8 miljonit rubla kaetakse riigieelarvest ning 6 miljonit rubla Eesti sotsiaalfondist. Järgmise aasta kulud seoses selle määrusega moodustavad kokku 52 miljonit rubla ning need on ette nähtud katta sotsiaalfondist. Vabariigi valitsuse ettepanekul võttis Ülemnõukogu 27. septembril k.a. vastu otsuse pensionide alammäära ja hooldustasu tõstmisest alates 1. oktoobrist, millega miinimumpension tõstetakse 80 rublalt 100 rublani. Seega on sellel aastal pensioni minimaalmäär tõstetud 70 rublalt 100 rublani. Viimasest ettevõtmisest tulenevad lisakulud moodustavad aastas 44,4 miljonit rubla. Terve hulk abinõusid on veel üliõpilaste, aspirantide ja keskeriõppeasutuste õpilaste ainelise olukorra parandamiseks, samuti kõrgkoolide ja teadusasutuste töötajate, õppejõudude palga tõstmiseks. Peale selle veel mitmesugused muud üritused. Kokku läheb see kõik maksma 140 miljonit rubla tänavu ja järgmisel aastal 230 miljonit rubla.

Tihti on tulnud etteheiteid põllumeestelt, nagu valitsus oleks nad unustusse jätnud. Ma ei tahaks sellega päris nõustuda ning toaksin teile konkreetsed näited. Valitsuse otsusega eraldati k.a. alguses riigieelarvest põllumajandusele lisaks kinnitatud eelarvele 50,3 miljonit rubla hinnalisandite kehtestamiseks ja madala rentaablusega majandite finantsseisundi parandamiseks. Kuna eelarves selleks otstarbeks vaba raha puudus, võeti need summad liha ja piima hinnavahe maksmiseks ettenähtud rahast. Kuna aga viimast ei jätku niigi, suureneb aastavahetuseks kogu selle summa võrra võlgnevus pangale.

Vabariigi Ülemnõukogu otsusega on kahel korral eraldatud kokku 10 miljonit rubla lisaraha talufondile, seejuures 4 miljonit asundustalude rajamiseks. Uued kõrgemad teravilja kokkuostuhinnad kehtestati valitsuse korraldusega k.a. 1. juulist, tänu sellele kasvavad teravilja riigile müüjate tulud sellel aastal 17 miljoni rubla võrra. Valitsuse määrusega kehtestati alates 1. novembrist ka järgmised uued senisest kõrgemad kokkuostuhinnad: veistel 40,8%, sigadel 49,3%, lindudel 12,9%, piimal 10,8%. Nende karjasaaduste tootjad saavad tänu sellele veel tänavu lisatulu 65 miljonit rubla, mis aasta arvestuses teeb 390 miljonit rubla. Nimetatud hinnatõusust 1/3 kaetakse liidulisest eelarvest, s.o. liidufondi arvel. 12,8% on lülitatud uutesse jaehindadesse ja ülejäänud summa, mis moodustab ligi 30 miljonit rubla, tuleb katta vabariigi eelarvest. Et oleks võimalik teravilja teistest liiduvabariikidest kokku osta, otsustas meie valitsus maksta teravilja ostjaile riigieelarvest 200 rubla iga sisseostetud tonni kohta. Kogusummas kulub selleks 30 miljonit rubla. Te võite öelda, et see on vähe, aga ma toaksin näite, mida see 30 miljonit rubla tähendab. See tähendab 60 ešeloni 50 viljavaguniga. Need summad on meil võimalik katta rahaga, mis saame tänu 15. oktoobril toimunud teravilja ümberhindlusele. Seega on k.a. põllumajandusse täiendavalt suunatud

172,3 miljonit rubla. Aastavahetuseks kujuneb riigieelarve võlgnevus pangale liha ja piima hinnavahe väljamaksmise tõttu 150 miljonit rubla. Millest see on tekkinud? Esiteks, eelmise aasta võlast seisuga 1. jaanuar 1990 tasuti käesolevaks aastaks ettenähtud vahendite arvel 43 miljonit rubla. Eespool ma juba nimetasin täiendavat 50,3 miljonit rubla põllumajandusele. Vabariigi turufondi jäeti rohkem, kui liidulistes organites planeeritud oli, see tähendab, me sõime rohkem ise, kui saatsime väljapoole vabariiki, s.o. liidufondi. Selle eest tuleb meil endal täiendavalt maksta 33 miljonit rubla. Kokkuostuhindade tõstmine läks maksma 28 miljonit rubla. Seega jääb meil aasta lõpuks maapangale võlgnevus umbes 150 miljonit rubla.

Nüüd mõni sõna raharinglusest. Eestis jätkuvad selles vallas negatiivsed tendentsid. Kui 1988. aastal eemaldati ringlusest tervikuna 169 miljonit rubla, siis möödunud aastal lasti käiku täiendavalt 3 miljonit rubla ning k.a. 11 kuuga 453 miljonit rubla. Need on riigipanga operatiivandmed. Peab märkima, et võrreldes möödunud aasta sama perioodiga suurenesid tänavu 10 kuuga väljamaksed töötasudeks 253,8 miljonit rubla, kolhooside arvetelt 32 miljonit rubla. Tunduvalt on suurenenud sularahaväljamaksed kooperatiividele. Nii ületasid sularahaväljamaksed 10 kuuga nende laekumised umbes 450 miljoni rubla võrra. Kooperatiivide arvetele laekuvad vahendid aga peamiselt sularahata arvelduste korras. Negatiivselt mõjutab raharinglust ka suurtes summades sularaha väljavõtmine elanikkonna hoiuarvetelt. Käesoleva aasta 10 kuuga võeti hoiupanga arvetelt raha 67 miljonit rubla rohkem välja, kui sisse maksti laekumisi. Samal ajal möödunud aastal hoiuarved kasvasid 104 miljoni rubla võrra. Kõik see tuleb ilmselt majanduse ja hindade ebastabiilsusest ja kartusest rahareformi ees.

Nüüd läheksin edasi järgmise aasta eelarve projekti juurde. Nagu majandusminister hr. Leimann oma ettekandes 1991. aasta majanduse kohta märkis, on järgmise aasta arengus võimalikud väga erinevad variandid. See tuleneb poliitilise olukorra määramatusest. Tahaksin märkida, et lisaks poliitilisele määramatusele valitseb meil ka majanduses ebaselgus. Me oleme deklareerinud oma kindlat seisukohta mitte ühineda liidulepinguga. Milliseid majanduslikke tagajärgi see meile kaasa toob, ei ole veel selge.

Nõukogude Liidus kavandatav hinnareform toob kaasa toorme ja sellega seoses ka meie tööstuse, põllumajanduse, ehituse, transpordi ja teiste rahvamajandusharude toodangu ja teenuste omahinna ning siit tulenevalt ka nende jaehindade ja tariifide tõusu. Milliseks need hinnad ja tariifid kujunevad, on täna täpset vastust raske anda. Materiaaltehnilise varustamise lepingute sõlmimine alles käib. Sealjuures eriti suur teadmatus valitseb importressursside osas ning samuti ei tea me, millised on välismajandussidemete arengu võimalused.

Ei ole teada, milliste seaduste järgi hakkavad tegutsema liidulise alluvusega ettevõtted ja millist rolli hakkab mängima "Integral". Lahtised on Eesti Panga ja Liidu riigipanga Eesti vabariikliku kontori vahekorrad ning Eesti Panga kui tõepoolest keskpanga funktsioonid. Keskvõimud nõuavad meie osalemist liidulises eelarves ja üleliidulise maksusüsteemi rakendamist. See öeldi selgelt välja NSV Liidu Ministrite Nõukogu Presiidiumi istungil 10. novembril, mida meil tuntakse nimetuse all kohtumine Rõžkoviga. Seejuures tahetakse meilt võtta üleliidulisse eelarvesse 30% kogu territooriumil laekuvast käibemaksust, see on umbes 300 miljonit rubla, ning 22% tulumaksuna ettevõtete kasumist, mis kuulub maksustamisele. Seejuures tuleb märkida, et see puudutab nii liidulisi kui vabariiklikke ettevõtteid. Tulumaks liidulisse eelarvesse on kava kohaselt umbes 350 miljonit rubla. Seega kogusumma 650 miljonit rubla. Kui käesoleva aasta liidumaksu summa on pärast kokkulepet Nõukogude Liidu rahandusministri hr. Pavloviga 240 miljonit rubla, siis saame, et kasv on 410 miljonit rubla ehk 2,7 korda. Iga Eesti elanik vastündinust kuni pensionärini peaks obrokit andma 348 rubla aastas. See on rohkem kui meie töötajate keskmine kuupalk. Too raha tuleks täiendavalt sisse nõuda maksudena ja maksukoormus suureneks 7% võrra. Lisaks eeltoodule on seaduseelnõus "NSV Liidu 1991. aasta riigieelarvest" ette nähtud jaotada varasematel aastatel tekkinud NSV Liidu sisevõlg, mis aastavahetuseks moodustab Moskva rahandusministeeriumi arvestuste kohaselt 540,9 miljardit rubla. See on eile ja täna üle jõu elamise tagajärg. Eeltoodud summast kavatsetakse jätta liidulise eelarve kanda 230 miljardit rubla ning ülejäänud jaotada liiduvabariikide vahel. Meile on plaanitud 6 miljardit 362 miljonit rubla. See on summa, mis on peaaegu võrdne meie käesoleva aasta kodumaise kogutoodangu maksumusega. Iga inimese kohta teeb see välja ligi 4000 rubla. Mida liidulise sisevõla meie arvele kirjutamine tähendab? See tähendab võla tagasimaksmist tulevaste aastate jooksul ning igal aastal protsentide tasumist. Protsente tuleks meil järgmine aasta tasuda juba 286 miljonit rubla. Tahaksin kohe tuua paar näidet, mis tõestavad, et me ei ole osalenud selle võla tekkimises. Viimase viie aasta jooksul, see on 1985–1989, on meie ettevõtete ja elanikkonna poolt liidulisse eelarvesse kokku makstud 2,2 miljardit rubla ehk 23% kõikidest Eesti territooriumil laekuvatest tuludest. Samal ajal on liidulisest eelarvest finantseeritud meie territooriumil asuvaid asutusi (siseministeerium, geoloogia-hüdro meteoroloogiatalitus, rida sotssfääri asutusi, nagu Eesti Põllumajanduse Akadeemia, raudteehaiglad ja paljud teised) kokku umbes poole miljardi rubla ulatuses. Seega, bilanss on tuntavalt meie kahjuks – nimelt 1,7 miljardi rubla ulatuses. Eelöeldu põhjal võib teha järelduse, et sidudes end liidulepinguga, mässime ennast pikemaks ajaks võlgadesse, mis tekitab muidugi väga suuri rahalisi raskusi. Ühtlasi tähendaks see lahtiütlemist kogu meie turumajandusele ülemineku kontseptsioonist,

sealhulgas eelarve iseseisvusest ning eeldaks keskuse maksuseaduse rakendamist. Kogu see probleemistik, senine ebamäärane olukord seadis valitsuse ja eelarveprojekti konkreetse koostaja rahandusministeeriumi raskesse seisu. Me mõistame suurepäraselt, et jäädavalt on minevikku kadunud aeg, mil eelarve koostamisel olid aluseks konkreetsed majanduse arenguplaani projekti näitajad. Täna aga puudub meil ka konkreetne prognoos. Lisaks pole ülevaadet, kuidas hakkavad toimima uued maksuseadused ja -määrused, milline on nende mõju ettevõtlusele, ettevõtete ning riigi- ja kohalike eelarvete kuludele. Mõned liiduvabariigid, nagu Leedu ja Ukraina, ei ole veel üldse järgmise aasta eelarve projekti koostanud. Lõunanaabritel on see tehtud. Meie pidasime siiski vajalikuks eelarve projekt koostada, aga olukorra määramatuse tõttu uute põhimõtete alusel. Nimelt, lugupeetud rahvasaadikud, teile esitatakse arutamiseks nn. baasfinantseerimise summad ja nendest lähtudes väljaarvestatud eelarve struktuur. Baasfinantseerimise summad määrati kindlaks, lähtudes järgmistest peamistest põhimõtetest. Kogu eelarve kulutuste mahu määramisel lähtuti peamiselt printsiibist, et nende katteks vajalik tulude maht ei tohi kaasa tuua maksukoormuse kasvu, mis võiks halvavalt mõjuda edasisele arengule.

Arvesse võeti praegusi kulutusi, kavandatavaid muudatusi asutuste võrgus ja kontingendis. Maksimaalselt püüti piirata eelarveassigneeringuid tootmisobjektide ehituseks ning ettevõtetele makstavat dotatsiooni, et senisest enam rakendada turumajanduse printsiipe. Kaasnev hindade ja tariifide tõus aga on plaanis osale elanikkonnast kompenseerida. Esmakordselt nähti ette sotsiaalsfääri töötajate palgafondi kasv 10% ning majandus- ja muude kulude osas 13% kasv inflatsiooni osaliseks katmiseks. Me oleme teadlikud, et selline minimaalne kasv ei rahulda kaugeltki vajadusi. Valitsus ongi välja töötanud kompensatsioonimehhanismi, mis peaks inflatsioonitingimustes elukalliduse tõusu korvama. Ühe tähtsa momendina tuleb 1991. aasta eelarve projektis alla kriipsutada kavandatavat maksukoormuse vähendamist. Eelarve projekti tulude arvestustes ning enne seda valminud maksuseadustes ja -määrustes oligi see juba kavandatud. Teiselt poolt seati ülesandeks pidurdada kulude kasvu. Käesoleval aastal loodetakse eelarvesse, s.o. nii riigieelarvesse kui kohalikesse eelarvetesse tulusid laekuvat 2 miljardit 307 miljonit rubla ning sotsiaalfondiga kokku ligi 2,8 miljardit rubla, mis teeks maksukoormuseks 41%. Järgmiseks aastaks nähakse aga maksukoormuseks ette 37,4% seega 3,6% vähendamist.

Oluline moment on meie arvates tulude riigieelarve kaudu ümberjaotamise vähenemine. Seda on soodustanud peamiselt uus maksusüsteem, mis jaotab tulud kohalike eelarvete ja riigieelarve vahel. Ka on kaasa aidanud mõningate riigieelarves tehtavate kulude vähenemine ja mitme eelarvevälisfondi moodustamine. Tuleb ära märkida sotsiaalsfääri kulutuste olulist

kasvu. Sotsiaalsfääri summade osakaal moodustab 71,4% senise ligi 50% asemel. Lõpetuseks tahaksin peatuda momentidel, mis on üles kerkinud eelarve läbiarutamisel üksikutes komisjonides, samuti mõningatel taotlustel, mis rahandusministeeriumisse jõudnud. Küsimus number üks on ilmselt sotsiaalsfääri töötajate palk. Selle kohta on ettepanekud tulnud linnadelt, näiteks Tartu, üksikutelt koolidelt, ametiühingutelt. Tartu õpetajad tegid näiteks ettepaneku maksta neile kuus keskmiselt 600 rubla palka ja sellest 25% valuutas. Narvas on moodustatud õpetajatest streigikomitee, ähvardatakse, et kui küsimust ei lahendata, alustatakse streiki. Kaalusime neid küsimusi põhjalikult. Täna on nendest asjadest siiski võib-olla vara rääkida. Valitsus on seisukohal, et sotsiaalsfääri palkade küsimus tuleb kahtlemata seostada haridus- ja tervishoiusüsteemi reformiga. Aga samuti tuleb uurida nende töö efektiivsust. Paljas palkade tõus siin ei aita. Me leppisime põhimõtteliselt kokku, et järgmisel nädalal tuleb sotsiaalelukomisjon uuesti kokku. Vaatame veel kord läbi haridus-, tervishoiu- ja kultuuriministeeriumi konkreetsed ettepanekud, millised on võimalused nendes süsteemides kulutusi kokku hoida, millised on võimalused täiendava tulu saamiseks. Järgmisel lugemisel esitame omad ettepanekud Ülemnõukogu istungil.

Talupidajate Keskliidult on laekunud taotlus suunata järgmisel aastal talumajanduse arendamiseks 175 miljonit rubla. Sellist raha muidugi riigieelarvest täna võtta ei ole. Põllumajandusele kokku on järgmiseks aastaks riigieelarvest eraldatud 173 miljonit rubla, 68 miljonit sellest makstakse välja 50%-liste hinnalisanditena. Nii et tervikuna selle raha põllumajandus saab. Seal on sees muidugi ka raha põllumajanduslikele õppeasutustele. Toda küsimust tuleb aga maaelukomisjonis veel eraldi arutada.

Ühe tõsise probleemina tahaks veel ära märkida, et teadusele eraldatud summad on 16,9 miljoni rubla võrra väiksemad, kui esialgu ette nähtud. Meil on härra Veidermaaga põhimõtteline kokkulepe, et järgmise aasta I kvartalis saab teadus teadusfondi kaudu sama palju raha nagu käesoleva aasta IV kvartalis. Üheaegselt viivad teadustöötajad Teaduste Akadeemia instituutides läbi praegu käsilolevate teemade põhjaliku inventuuri – kas neid on tarvis, millised on võimalused kulutuste kokkuhoiuks, millised on võimalused lepingute sõlmimiseks, et saada tööde tellijatelt raha. Kui see töö on tehtud, tullakse teaduse finantseerimise juurde uuesti tagasi.

Praegu kirjutatakse ajalehtedes, et teadus tahetakse välja suretada. Kahtlemata seda me teha ei või. Ma kriipsutan veel kord alla, et I kvartali finantseerimise me kindlustama, kuid ka nende abinõude abil, millest siin juba juttu oli.

Tahaksin lõpetuseks paluda kõiki rahvasaadikuid, kes kavatsevad välja tulla ettepanekutega riigieelarve assigneeringuid suurendada. Palun kaaluge eelnevalt põhjalikult, kas see

suurendamine ikka on vajalik ning kui leiate, et on, palun tehke omalt poolt ka ettepanek, mille arvel siis see raha saada.

Siin saalis viibivad ka mõned ministrid, nagu hr. Leimann, hr. Kuddo, proua Oviir, kes on ilmselt lahkelt nõus vastama oma valdkonna küsimustele. Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh, hr. Miller! Küsijaid on juba rohkesti, aga enne saab veel sõna kaasettekandja hr. Koha majanduskomisjonist. Palun, hr. Koha!

K. Koha

Lugupeetud esimees! Lugupeetud juhatus! Kallid kolleegid! Kuulsite täna hr. Leimanni ja hr. Milleri põhjalikke ettekandeid ja majanduskomisjon loodab, et olete ka põhjalikult tutvunud teile kättejagatud materjalidega arutatava päevakorrapunkti kohta. Püüan eelarve-majanduskomisjoni nimel teile edasi anda meie 4. detsembri koosolekul arutatud probleemide ringi. Sellest koosolekust võtsid osa ka Eesti Vabariigi Valitsuse esindajad sotsiaalhooldusminister pr. Siiri Oviir, rahandusminister hr. Rein Miller ja majandusminister hr. Jaak Leimann. Ainuke päevakorrapunkt oli järgmise aasta riigieelarve ning 1991. aasta majanduse prognoos.

Pean teile kohe tunnistama, et komisjon ei seadnud eesmärgiks arutada riigieelarve detaile, mis on käsitletud lehekülgedel 18–80, ja fondide, sealhulgas sotsiaalfondi kulukirjeid. Komisjon pühendas oma peatähelepanu eelarve tulude ja kulude projekti koostamise põhimõtetele ning sellest järgnevalt räägingi.

Eesti Vabariigi 1991. aasta eelarve projekt on koostatud kui iseseisva riigi eelarve ja see on kooskõlas Eesti NSV eelarveseadusega. Ette võib heita seda, et vabariigi valitsus ei ole täitnud selle seaduse § 16, kus sisaldub nõue, et eelarve projekt tuleb Ülemnõukogule arutamiseks esitada eelmise aasta 1. oktoobriks. Et seda ei tehtud, selleks on mitmeid põhjuseid. Kuid komisjon on seisukohal, et me ei tohiks selle probleemi üle pikalt arutleda. Teiseks, Eesti Vabariigi järgmise aasta riigieelarve tulude projekt on kohalike omavalitsuste tulude baasi arvestused välja töötatud kooskõlas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt vastu võetud maksuseadustega ja Eesti Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud maksumäärustega. Et eelöeldut paremini mõista, palun teid, lugupeetud kolleegid, vaadata meie materjalis esitatud skeemi, mis on pealkirjastatud "Eesti Vabariigi 1991. aasta maksupump". Püüan teile anda mõningaid selgitusi. Seda on vaja selleks, et kui te hakkate tegema oma ettepanekuid ühe või teise eluvaldkonna finantseerimise suurendamiseks, mõistaksite kogu loogikat. Tegelikult võime ühiskonna, elanikkonna jaotada kaheks: passiiveks ja aktiivseks. Juhin teie

tähelepanu arvudele, mis on kirjutatud nendesse kastidesse. Aktiivse poole peal on 820 000, passiivsel poolel 710 000. See tähendab: 53% kogu elanikkonnast lasub kohustus teeninda 46,4% elanikkonnast elatusvahendeid. Seega, meie elu kvaliteet sõltub aktiivse elanikkonna töö efektiivsusest ja oskustest. Komisjoni koosolekul kõlas mõte, et majanduslikult kõrgelt arenenud riikides ei lubata oma kaaskodanikke pensionile sellises vanuses, nagu lubame meie, sest riigi rahakott ei luba seda. Edasi, ka meie ühiskonna majandusliku poole võib tinglikult kaheks jaotada: aktiivseks ja passiivseks. Aktiivne pool on see, kus toimub kogu see materiaalsete väärtuste loome, see ongi meie tulude baas, millest me põhimõtteliselt saame finantseerida seda passiivset poolt, sotsiaalinfrastruktuuri ja seda osa elanikkonna, kes kas veel ei suuda või enam ei suuda enda eest hoolitseda.

Lugupeetud kolleegid! Nii Ülemnõukogu kui ka vabariigi valitsus on kehtestanud Eesti NSV maksukorralduse seadusega reeglid vahendite tsentraliseerimiseks aktiivsest majandusreformist ja ka aktiivselt elanikkonnalt, et riigieelarve, kohalike eelarvete ja fondide kaudu finantseerida ühiskonna passiivset poolt. Ja kui nüüd numbrid kokku lüüa, saame teha järelduse, et eelarvete ja fondide kaudu läheb 79,6% summast sotsiaalsfäärile ja passiivsele elanikkonnale. Aktiivosa saab tagasi 20%, millest 16,7% on riigipoolne assigneering rahvamajanduse arenguks ja 3,6% riigivõlgade katteks. Nagu te kuulsite, on see summa aasta lõpuks 150 milj. ümber. Majanduskomisjon arutas sellist nihet meie eelarvestruktuuris ja ta toetab seda, et lõviosa riigieelarve assigneeringutest läheb ikkagi sotsiaalsfääri arenguks. Eesti Vabariigi riigieelarve seaduse eelnõu § 3 sätestab järgmist: määrata Eesti Vabariigi 1991. aasta riigieelarvekulud rublades ja kulude proportsioon protsentides. Juhin, lugupeetud kolleegid, teie tähelepanu viimasele. Eesti Vabariigi seadusega 1991. aasta riigieelarve kohta kinnitatakse ministriumidele, ametitele ja teistele riigieelarvest finantseeritavatele organisatsioonidele baassummad ja nende osatähtsus. Vabariigi valitsus kavandab eelarvelisi asutusi finantseerida lähtudes tegelikult riigi tulude laekumisest, arvestatakse kinnitatud proportsioone. Väljapakutud mehhanism seab eelarvest finantseeritavad eluvaldkonnad võrdsetesse tingimustesse. Eelarve-majanduskomisjon toetab valitsuse ideed, kuid ühtlasi juhib tähelepanu võimalikele ohtudele. Järgmise majandusaasta teatud määramatuse tõttu on võimalik, et üldise vaesumise korral me peame siiski kehtestama teatud miinimumpiirid nendele eluvaldkondadele, mille finantseerimist ei saa katkestada, näiteks meie korrakaitse, sotsiaalabi ja muu selletaoline. Eelarve-majanduskomisjon teeb teile, lugupeetud saadikud, ettepaneku seda põhimõtet arutada.

Eelarve-majanduskomisjoni koosolekul selgus, et on esitatud uusi taotlusi sotsiaalsfääri töötajate palga tõstmiseks. Hr. Miller sellest juba kõneles. Kõnealune summa võib kõikuda

sajast saja kuuekümne miljonini kogu aasta kohta, olenevalt sellest, millise palgakvoodiga me nõustuksime. Samas on komisjonile laekunud hulk taotlusi, proteste ja nõudmisi organisatsioonidelt, asutustelt, ettevõtetelt, ning kindlasti on eri eluvaldkondade lisafinantseerimist nõutud ka teistel ÜN komisjonidelt ja üksiksaadikutelt.

Komisjon pühendas oma tähelepanu põhiliselt aktiivmajandussfäärile, uurides hr. Leimanni ja Milleri käest ja ka ise mõtteid mõlgutades, kas on võimalik sellelt aktiivselt poolelt täiendavaid tulusid saada. Lõpuks jäi eelarve-majanduskomisjonis kõlama mõte, et sealt ei tohiks juurde küsida, sest prognoose on küll ka optimistlikke, et säilitame 1990. aasta arengutaseme, ent realistlikumad on pessimistlikud, et toimub taandareng 10% või rohkem. Kõik on veel väga lahtine. Ja seada meie nõrgenevale majandusele, kes seejuures peab ennast ka ümber korraldama, täiendav maksukoormus, oleks põhimõtteliselt võimatu. Riigieelarve seaduse eelnõu § 5 on ette nähtud dotatsioonid vabariiklikele linnadele ja maakondadele. Jäeb segaseks, millise metoodika alusel need dotatsioonid on eraldatud. Rahvamajandusministeeriumi selgituste põhjal tehti seda vastavalt väljakujunenud sotsiaalinfrastruktuurile. See on õige. Riigis on vastavad ehitised, süsteemid rajatud ja nad vajavad finantseerimist. Ent seejuures tekib teatud ebaõiglus mõnede maakondade ja linnade suhtes, kui võtta aluseks elanike arv. Eeltoodut kokku võttes kutsub majanduskomisjon saadikutest kolleege arutama eelarvet ka sellest vinklist.

Esitades uusi ettepanekuid eluvaldkondade täiendavaks finantseerimiseks, paluksime ka meie teil ära näidata võimalikud katteallikad. Ei tohi korrata oma eelnevate istungjärkude vigu, kus me emotsioonide najal otsustasime küllaltki suurte summade saatuse. Kulutada saab ikka seda, mis on loodud. Eelarve-majanduskomisjon palub esitada oma kirjalikud ettepanekud 11. detsembri õhtuks, täpsemalt kella 16-ks. Ettepanekud tuleb ju läbi töötada, üldistada ja teile kirjalikult esitada.

Majanduskomisjonis kõlas ka mõte, et meie sotsiaalinfrastruktuur on oma organisatsioonilise ülesehituse poolest samal tasemel kui arenenud riikides, kuid selle sfääri efektiivsus jääb tunduvalt maha. Sfääri kasvupinnas, aktiivmajandus on aga päris arengumaa tasemel. Täielik vastuolu. Ja see mõru pill tuleb meil alla neelata ja teha kõik selleks, et orienteeruksime ümber elukorraldusele, kus elatakse vastavalt oma võimetele, aga mitte nii, nagu elame meie – üle oma võimete.

Seejuures mõned mõtted täiendavate finantseerimiste ettepanekute tegijatele. Tuleks tõsiselt mõelda eluvaldkondade sisemisele ümberformeerimisele. Ehk hakkame neid proportsioone siin saalis nihutama, sättides ühe eluvaldkonna prioriteetseks ja jättes mõne teise vaeslapse ossa. Kolmandaks, miks mitte aktiveerida ka sotsiaalinfrastruktuuri, juurutada sealgi

aktiivmajanduselemente. Neljandaks tuleks leida vahendid aktiivse majanduse tõhustamiseks. Hr. Leimann märkis ju, et heade projektide puhul on kõrged honorarid mängus. Kõige viimane abinõu oleks tõesti tõsta maksumäärasid, ent see oleks meie arvates väga raske samm. Kuuendaks võiks ehk ka loota välisabile, kuid kas see on tõenäoline? Ja kokkuvõtteks, kordan veel kord, palub eelarvemajanduskomisjon esitada kõikvõimalikud ettepanekud kirjalikult. Majanduskomisjon arutas ka, mismoodi siis see meie eelarve arutelu võiks lõppeda. Välja tuli neli varianti. Üks võimalus on projekt tagasi lükata. Kuid kas see on meile kasulik, kas see neile midagi annab? Teine võimalus on lugeda meie eelarvet vastavalt reglemendile kolm korda ja ta siis vastu võtta. Kolmas variant: kinnitada Ülemnõukogu poolt need proportsioonid eluvaldkondade vahel ja avada finantseerimine järgmise aasta I kvartalis, sest määramatus nii poliitilises kui majanduslikus mõttes kestab edasi. Neljas variant on võtta eelarve vastu 1. lugemisel, arvestades just sedasama poliitilis-majanduslikku määramatust. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh, hr. Koha! Nii, kes soovib midagi küsida hr. Leimannilt? Ma ei näe soovijaid. Sel juhul hr. Miller vastab kirjalikele küsimustele.

R. Miller

Härra Sirendi küsib: teadusfond väheneb nii palju, kuidas on lugu põllumajandusteadusega, kas tema raha on ikka selle 8 miljonit sees või ei ole?

Esialgses variandis jäi tõesti 8 miljonit alles pärast seda, kui teadusfondi kulutusi kärbiti 10 miljoni rubla võrra. Teadusfondi eelarve kinnitab teadusfondi nõukogu, kui palju ta nüüd 8 miljonist põllumajandusele jätab, ma ei oska öelda, aga ta on teinud ettepaneku säilitada I kvartalis 2 miljonit. Seda aktsepteerime ka meie. Härra Sirendil oli veel kaks küsimust, aga need vajavad mõningaid arvutusi, nii et ma vastaksin järgmisel lugemisel.

A. Maarend

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Palun selgitage, miks on meile praegu esitatud eelarve projektis toodud andmed oluliselt erinevad neist arvnäitajatest, mis Ülemnõukogu kinnitas suvel? Me kinnitasime 1990. aasta riigieelarve summas 1 miljard 207,7 miljonit rubla. Praeguseks on see aga ootamatult kasvanud 1 miljardi 253,9 miljonini. Samuti on suurenenud kogu eelarve arvnäitajad.

R. Miller

Põhimõtteliselt on selleks kaks põhjust. Esiteks on suunatud käiku valitsuse reservfond ja teiseks on meile üle kantud summasid liidulisest eelarvest.

A. Maarend

Tänan! Me kinnitasime tasakaalustatud eelarve, kuid äsja te kinnitasite, et eelarve defitsiit on 150 miljonit rubla. Millise Ülemnõukogu akti alusel on eelarve tuluallikaid muudetud ja seega nagu sisse viidud riigivõlg? Ja kolmanda küsimuse esitaksin ka kohe: miks on 1990. ja 1991. aasta eelarve projektide kokkuvõtted esitatud mittevõrreldavalt? Kas seda võib käsitada kui tahtlikku desinformatsiooni? Tänan!

R. Miller

Millest tekib 150 miljoni rublane võlg? Ma selgitasin seda oma ettekandes lühidalt, ka summad nimetasin ära. Kordan siis põhimõtteliselt veel. Liha- ja piimahinna vahe makstakse kombinatsioonidele automaatselt välja, riigipank annab selleks laenu. Ja võlg tuleb kustutada riigieelarve arvel. Kui majandid viivad oma loomad ja piima kombinatsiooni, lähevad need sealt edasi töötlemisele ja müüakse maha. Lihakombinaat esitab maapangale arved hinnavahe osas krediteerimise kohta. See protsess toimub pidevalt. Kuna riigieelarves aga selleks otstarbeks raha ei jätku – meil tuleb puudu 150 miljonit rubla –, siis see võlg tekib automaatselt. Oli arusaadav?

Nüüd, mille pärast on 1990. ja 1991. aasta eelarved mitte võrreldavad? Me püüdsime neid kuidagi võrreldavaks teha ja kui seletuskirja lugeda, siis iga ministeeriumi ja ameti osas on need võrdlused ka ära toodud. Aga kuna tervikuna tegime siin põhimõttelised suured muudatused, siis oleks vaja läinud veel 10 lehekülge lisaseletust, et kõik täielikult võrreldavaks teha. Mingit vee segamist rahandusministeeriumil küll kavas ei olnud.

H. Kostabi

Lugupeetud härra Ülemnõukogu esimees! Lugupeetud proua Ülemnõukogu juhataja! Austatud ettekandja! Mul on kaks küsimust. Esimene puudutab põllumajandusharidust. 1991. aasta eelarve projektis on lk. 51 sovhoostehnikumide real sellised numbrid: kulud kokku 1989. aastal 3,95 milj., 1990 – 4,23 ja 1991 – 4,42 miljonit. Siit nähtub, nagu kõik oleks korras. Tegelikult aga osa raha eraldati sotsiaalfondist. Vajalikust 7,42 miljonist on järele jäänud ainult 60%. Selline vähenemine eeldab kohe 2–3 tehnikuni täielikku likvideerimist. Kuidas seda mõista? Juhul, kui keskharidusega spetsialiste on tõesti liiga palju koolitatud, kuidas oleks siis võimalik sellest sujuvalt üle saada? Ja teine küsimus. Ettekandes te rääkisite

põllumajanduse täiendavatest tuludest, kuid kahjuks jäid valgustamata lisakulutused, mis on tingitud teenuste, materjalide ja masinate ja muu kallinemisest. Kas olukord põllumajanduses ikka on nii roosiline, nagu ettekandest paistab? 1991. aastal suureneb põllumajanduse maksukoormus teatavasti kaks pool kuni kolm korda. Kuhu see raha siiski põllumajanduse ja maaelu sfäärist ümber suunatakse? Aitäh!

R. Miller

Kui valitsus eelarvet arutas, peeti põhimõtteliselt vajalikuks kokku hoida kõikides sfäärides ja sealhulgas ka siis sovhoostehnikumide ja teiste põllumajanduskoolide osas. Kui sovhoostehnikumide summad tõepoolest vähenevad 40%, siis peaksime need küsimused koos maaelamukomisjoniga veel läbi arutama. Seda sellepärast, et üldreeglina nii suurt vähenemist kellelgi ei rakendata, põhimõtteliselt kahanesid kõigi summad umbes 20%, mitte rohkem. Nüüd teisest küsimusest. Tahaksin öelda, et ma ei kavatsenud kaugeltki põllumajanduse olukorda ilustada, tahtsin vaid ära nimetada need tegelikud riigieelarve summad, mis on täiendavalt suunatud põllumajanduse käsutusse. Nüüd sellest, mis puutub 1991. aasta maksukoormusse ja põllumajanduse tegelike kulutuste kasvu. Eile hommikul oli peaministri eesistumisel koos põllumajandusministeeriumi juhtkond, ka mina võtsin sellest nõupidamisest osa. Me jõudsime sellisele järeldusele, et on kolm või õigemini kaks väljapääsu. Esiteks pidurdada, õigemini püüda pidurdada kulutuste kasvu põllumajandusettevõtetes. Kuidas seda taha? Näiteks müüa põllumajandusele toorainet, kütust jm. soodustatud hinnaga. Teiseks võiks veel arutada läbi maksusoodustused. Põhiliselt suureneb maksukoormus sotsiaalmaksu tõttu, põllumajanduse esindajad teavad seda väga hästi. Samal ajal tahaksin öelda, et maksed riigieelarvesse ei kasva eriti oluliselt. Põllumajandusministeeriumi finantsspetsialisti hr. Reinla arvates moodustavad tulumaks ja veel käesoleval aastal makstav ressursipotentsiaalmaks kokku 29 milj. rbl. Järgmisel aastal tuleks tulumaksu maksta 56,4 milj. rbl. Nii et kasv oleks umbes 27 milj. rbl., mille ulatuses me saaksime maksta soodustusi. Jutt on ka maamaksust. Maamaks moodustab esialgsete arvestuste kohaselt 35 milj. rbl., kuid samal ajal me maksame riigieelarvest halvemates tingimustes töötavatele majanditele raha juurde, kusjuures peaaegu samasuguses summas. Me leppisime põhimõtteliselt kokku, et tuleme põllumajanduse kulutuste kasvu juurde tagasi juba kas järgmisel esmaspäeval või teisipäeval ja mul ei ole põhimõtteliselt midagi selle vastu, et maaelukomisjoni saadikud ka sellest osa võtaksid.

P. Grigorjev

Lugupeetud härra minister! Lubage kõigepealt tänada suure töö eest, mis on tehtud, et riigieelarve meile arutamiseks esitada! Esitaksin teile kaks põhimõttelist küsimust. Esiteks, miks on maha tõmmatud 19 000 rubla riigivalitsemisorganite side tarvis? Kas see tähendab, et valitsus jääb sideta – s.t. nii peaminister kui ka president, ehkki sel nädalal võisime ajalehtedest lugeda, et neil selline side on olemas? See oleks minu esimene küsimus. Teiseks: millised on ametite töötasufondi määramise kriteeriumid? Näiteks on perekonnaseisuametis keskmine töötasu 410 rubla, kauba-litsentsiametis aga 810 rubla. Kuidas seda mõista: ühed on mustad, teised valged? Või ma pole õigesti aru saanud?

R. Miller

Palun korrake esimest küsimust!

P. Grigorjev

Julgeolekukomitee enam valitsusside eksploatatsiooni ei finantseeri. Kuid too side ilmselt siiski eksisteerib. Millised on valitsusside finantseerimise allikad?

R. Miller

Riigivalitsusorganite side finantseerimine otsustati lõpetada käesoleva aasta suvel, kui Ülemnõukogu arutas II poolaasta eelarvet. Ka ministriumidele, sh. sideministriumile seda ette nähtud ei ole. Juhul kui antud sidet finantseeritakse, siis tuleb seda julgeolekukomitee liidulise eelarve summade arvel.

Mis puutub erinevasse keskmisse palka ministriumides ja ametites, siis kahtlemata on küsimus selles, et mitmel pool on läbi viidud ametikohtade koondamine. Osa inimesi on ära läinud ja keskmine palk sõltub sellest, kas need ametikohad on täidetud või ei ole. Tahaksin seda asja siiski veel täpsustada ja ma annaksin hr. Grigorjevile vastuse konkreetselt nende kahe ministriumi osas veidi hiljem. Vabariigi valitsuse meelest meie inimesed küll mustadeks ja valgeteks ega samuti punasteks ja mustadeks ei jagune.

J. Põld

Härra minister! Mul on teile kaks küsimust. Esimene on selline. Uurides lk. 16 ja 17 1991. aasta kulusid, jääb mulle mõningaseks hämmastuseks silma fakt, et kultuurile on eraldatud raha veidi üle 2 miljoni vähem kui 1990. aasta plaanis. Nimelt oli 1990. aasta plaanis 80,6 miljonit. 78 miljonit siis tänavu. Edasi, sirvides projekti lehekülgi 41, 42, 43, 44, kus kultuurivaldkondi lähemalt käsitletakse, ei suuda ma leida selle vähendamise põhjusi.

Vastupidi, igal pool on kultuurisummadele täiendavalt kümned ja sajad tuhanded juurde arvestatud. Kas ma ei oska seda õiget kohta üles leida? See on esimene küsimus. Teine on tulude kohta. Kas on vabariigi valitsuse kõne alla tulnud ka Nõukogude Liidu sõjaväebaasid Eesti territooriumil? Teatavasti on päris mitmel maailma väikeriigil, kelle territooriumil asuvad Ameerika Ühendriikide sõjaväebaasid, viimasega kokkulepe, mille järgi suur osa riigieelarve tuludest tuleb just nimelt sõjaväebaaside jaoks maa üürimisest. Ma võin näiteks tuua lühikese arvestuse. Lätis ja Leedus on sõjaväe käes umbes 70 000 ha ja ma ei usu, et seda meie vabariigis vähem on. Võttes ühelt m²-lt ühe rubla, võiksime oma eelarvesse saada 70 miljardit rubla, mis ületab meie riigieelarve tulud kolmekordselt. Nii et, kas valitsuses on seda küsimust üldse arutatud? Aitäh!

R. Miller

Eraldi punktina seda valitsuse istungi päevakorras ei ole olnud. Kuid kuluaarides on juttu siiski olnud. Ma tahaksin öelda, et kui vahekord läheb meil liidumaksu tõttu teravaks, siis tõstame selle küsimuse ka üles. Minu teada majandusministeerium tegi möödunud aastal arvestused sõjaväebaaside kohta. Saime ka hiljaaegu ühe raamatu, kus on kirjas teiste riikide lepingud sõjaväebaaside kohta. Näiteks Filipiinid saavad Ameerika Ühendriikidelt 1991. aastal 500 miljonit dollarit, sellest 250 miljonit dollarit tasuta laenu. Nüüd, mis küsimuse esimesse poolde puutub, siis peaksin need arvud täpselt järgi vaatama ja vastaksin härra Põllule hiljem.

N. Aksinin

Lugupeetud Marju Lauristin! Austatud minister! Kuidas mõjutab vabariigi eelarvet "Integrali" moodustamine? Edasi: veteran – see on austav sõna, mis aga kahjuks seotud vanadusega. Tahaksin saada informatsiooni: kes vastutab selle eest, et Suurest Isamaasõjast osavõtnud ei saa pensioni kätte ja kas Liit on selleks otstarbeka raha üle kandnud? Või on see riigieelarvevahendite allikas? Edasi: miks võetakse järjekindlalt Suure Isamaasõja veteranidelt tulumaksu, ehkki see on k.a. 1. juulist kaotatud? Kas see on ka tulude allikaks? Milline on teie arvamus selle kohta, et vabariigist lahkuda soovijatele, kes on siin Eestis elanud pikemat aega, makstakse välja 100 000 rbl., ja seejuures ehitusmaterjali näol? Ja viimane küsimus: kas te ei võiks öelda, kui palju on käesoleval aastal raha kulutatud väliskomanderinguteks?

R. Miller

Kuidas on riigieelarves kajastatud "Integrali" finantseerimine? Ühegi tootmisliku assotsiatsiooni ülalpidamise finantseerimist riigieelarvest ette nähtud ei ole.

Teine küsimus. Kes vastutab, et sõjaveteranidele ei maksta pensioni? Ja kas Liidust on raha üle kantud? Tõepoolest, Liidu rahandusministeerium kandis meile mõni aeg tagasi üle 4,7 milj. rbl. ning vabariigi valitsus võttis vastu otsuse selle kasutamise kohta. Lähemat informatsiooni üksikute kategooriate kaupa võib hr. Aksininile anda pr. Oviir. Miks võetakse isamaasõja veteranidelt tulumaksu? Küsimus on selles, et meie vabariik peatas Liidu tulumaksuseaduse rakendamise ja käesoleva aasta lõpuni kehtib varasem kord. 1. jaanuarist aga hakkab meil kehtima uus üksikisiku tulumaksu seadus, mille on vastu võtnud meie parlament. Vabandage, kas te ei kordaks neljandat küsimust?

N. Aksinin

Heameelega, austatud minister! Milline on teie suhtumine ideesse, et vabariigist lahkuda soovijatele, kes on siin kaua elanud, makstakse välja kompensatsioon umbes 100 000 rbl. suuruses summas, kuid seda mitte rublades, sest need on ju "lepalehed", vaid ehitusmaterjali näol?

R. Miller

Meil on olemas kaht liiki pinda, ametkondlik ja kohalike omavalitsuste oma. Arvan, et see küsimus kuulub pinnavaldajate kompetentsi. Kui nendel on lahkujatele raha või 100 000 rubla eest ehitusmaterjali kaasa anda, siis see on nende asi.

Juhataja

Veel üks küsimus.

R. Miller

Kui palju kulub väliskomandeeringute peale? See ei kuulu rahandusministeeriumi kompetentsi, sellega tegeleb välismajandusamet. Ma arvan, et saate hr. Leimanni või hr. Pilve käest need andmed teada.

J. Allik

Lugupeetud härra Miller! Eelarve projektis on näha tulude kasv 8,4 miljoni rubla ulatuses seoses sellega, et 1. septembrist kavatsetakse üle minna tasulisele kõrg- ja keskeriharidusele, tähendab – kaotada stipendiumid, asendades need vaeste abirahaga, ja viia sisse õppemaks 200 rubla semestris. Kuidas teile tundub, kas see üsna tühine võit, 8 miljonit rubla, tasub ära selle väga raske ja pikaajalise tagajärgjega sotsiaalse vapustuse, mille selline samm tekitab? Üleminek ei ole ju ette valmistatud ei psühholoogiliselt ega ka vastava krediidisüsteemi

loomisega. Ja kas teile ei tundu, et see küsimus vajaks Ülemnõukogu spetsiaalset hariduspoliitilist, tegelikult üldse poliitilist otsustust? Kas teile ei tundu, et seda küsimust ei saa lahendada ühe reaga eelarves? Ja nüüd veel lihtsalt üks märkus. Mulle tundub, et te härra Aksinini esimesest küsimusest ei saanud päris täpselt aru. Mina sain Aksininist aru nii, et ta küsis, kuidas "Integrali" loomine kajastub eelarves. Ta vist pidas silmas eelarve tulude poolt, mitte kulude poolt. Tähendab, kas "Integrali" loomise tõttu on võimalik nende laekumiste kandmine väljapoole Eestit? Kui on, kas sellega on arvestatud ka eelarve projektis? Aitäh!

R. Miller

Ma siis täpsustaksin veel seda vastust. Liidu valitsuse esimehe asetäitja hr. Voronini poolt alla kirjutatud korralduses "Integrali" moodustamise kohta on ette nähtud, et sinna astunud ettevõtted tasuvad makse liidulisse eelarvesse. See kirjutati alla sellel ajal, kui meil olid lahkkelid ja liidumaksu küsimused olid lahendamata. Minu arvates nüüd on asi lahendatud ja korraldus "Integrali" moodustamise kohta pidi ära tühistatama. Kui need ettevõtted ei kavatse hakata meile järgmisel aastal maksu maksma, siis nende ettevõtete töötajatel ei maksa ka meilt küsida mingisuguseid sotsiaalseid hüvesid vabariigi eelarve arvel. Ma tooksin konkreetse näite Sillamäe kohta. Seni finantseeriti pea kogu Sillamäe kohalikku majandust, tervishoidu, samuti ka koolieelseid lasteasutusi linna kombinaadi vahendite arvel. Seoses konversiooniga väheneb ettevõtte kasum tunduvalt ja enam ei ole tal võimalik linna üleval pidada. Nii pidime eraldama Sillamäe majanduse ja sotsiaalsfääri jaoks täiendavalt kaks ja pool miljonit rubla. Väga suur osa Sillamäe elanikke käib tööl tehases ja juhul, kui too tehas ei kavatse hakata meile makse maksma, lõpetame ka linna finantseerimise. Aga selle peale ei soovita "Integrali" liikmetel küll minna. Räägime siiski konsolideerumisest, räägime pinge mahavõtmisest ja meil ei ole mitte mingisugust vajadust hakata poliitilisi küsimusi lahendama finantshoobade abil.

Härra Alliku küsimus puudutab stipendiume ja õppemaksu. Asi oli arutelul, kui me vaatasime läbi vabariigi järgmise aasta riigieelarve projekti. Sellise lahenduse pakkus välja haridusministeerium. Eile kaalusime neid küsimusi veel sotsiaalelu komisjonis. Efekt 8,4 miljonit rubla on tõepoolest väike ja ma arvan, et vaatame koos sotsiaalelu komisjoni ja haridusministeeriumiga need ettepanekud veel kord läbi. Mis puutub nüüd õppemaksu kehtestamisse, siis ka mina arvan, et kuna küsimus puudutab tervet elanikkonnagruppi, siis tuleks seda arutada Ülemnõukogus.

J. Telgmaa

Lugupeetud minister! Lubage mulle kaks küsimust! Te nimetasite poliitilisi otsuseid. Palun öelge, millised konkreetset poliitilised otsused peaks Ülemnõukogu vastu võtma määramatuse vähendamiseks eelarves? Ja teine küsimus. Vana hea kombe kohaselt ei kajasta ka 1991. aasta eelarve projekt valuuta laekumist ja kulutamist. Millega see on praegusel ajal põhjendatud?

R. Miller

Ma ei mõelnud seda, et Ülemnõukogu peaks veel kord vastu võtma mingi iseseisvusdeklaratsiooni. Esimenegi on seni vaid paberil ja Liit seda ei tunnista. Ma mõtlen poliitiliste läbirääkimiste pidamist ja küsimuste lahendamist Liidu valitsuse, ülemnõukogu ja muul kõrgel tasemel.

Teine küsimus puudutas valuuta laekumist. Eelarve koostatakse siiski ainult ühes vääringus, veel nendes puurublates või okupatsioonirublates, kuidas keegi neid nimetab. Eelarves on meil ette nähtud 20 miljonit rubla, et katta ettevõtete ja asutuste poolt talle valuuta sundmüügi raha, mis laekub vabariigi valitsuse valuutafondi. Need 20 miljonit rubla on ette nähtud eraldada Välismajanduse Ametile. Tänapäevase kursi järgi tähendaks see umbes 12 miljoni dollari ostmist.

A. Mölder

Austatud spiiker! Lugupeetud rahandusminister! Riigieelarve koostamisel on teatud määral valmistatud inflatsiooniks. On täiesti loomulik, et omahinna tõusust olenevalt tõusevad jaehinnad kiiremini kui töötasud. Ja ka paljude muude asjaolude tõttu meie elukallidus tõuseb. Eelarves aga ei ole kellelegi ette nähtud dotatsiooni piima- ja lihahinna tõusu heastamiseks. Kas meie tarbija on võimeline teie arvates hinnatõusu välja kannatama? See oleks esimene küsimus. Ja kui te vastate, et ei kannata välja ning me peame seega valmis olema mustaks stsenaariumiks, siis millises järjekorras valitsuse või teie arvates tarbija, kaubastaja, töötaja ning tootja, ükskõik mis vormis peaksid siis hingusele minema?

R. Miller

Hakkaksin tagant otsast peale. Minu arvates hingusele ei tohiks neist ükski minna. Aga mis puutub üldse inflatsiooni ja hindade tõusu, siis see on terve küsimuste kompleks, mis lihtsalt tuleb ära lahendada nii tootja, töötaja, kaubastaja kui ka tarbija seisukohast. Lõplikku seisukohta hindade osas valitsusel veel ei ole. Mul on siin olemas vaid Hinnaameti poolt väljatöötatud esialgne määruse projekt, mis tuleb arutamisele vist juba järgmisel esmaspäeval.

Esiialgu ma ei tahaks seda veel kommenteerima hakata, sest ta ei pruugi olla lõplik. On moodustatud töögrupp hinnakujunduse põhimõtteliste seisukohtade paikapanekuks. Nüüd mustast stsenaariumist ja hindade järsust tõusust. Kui järsk tõus see on, seda keegi veel ei oska öelda. Aga kahtlemata järgmisel aastal meie elatustase langeb, see on kindel.

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud minister! Meie kohtumine keskkonnakomisjonis on veel ees, sellepärast oleks minul paar põhimõttelist küsimust. Esiteks: teie arvamus, kas see on vaesuse või rikkuse märk, et meil keskkonnakaitsele vajaminevaid summasid eelarves eraldi reas toodud pole? Kujutagem ette, et meie juurde tulevad Põhjamaade parlamendidelegatsioonid, kes on nõus meie keskkonna seisundi parandamiseks raha andma, ja küsivad, kuulge, poisid, palju te siis ise annate. Ja teiseks: kas rahandusministeeriumil on teada, kui palju sellel üleminekuajal on suurenenud haldusaparaat ja temale minevad kulutused? Me elame ju ikkagi vaesel ajal ja jagada saab seda, mis meil on. Aga ülejäänud asjadest saame juba komisjonis rääkida. Aitäh!

R. Miller

Keskkonnakaitsesummad on ära jaotatud mitmesuguste ministeeriumide ja ametite vahel. Täna hommikul andsin oma töötajatele korralduse välja tuua need keskkonnakaitsesummad, mis meil eelarves sees on, aga seda on võrdlemisi raske teha. Kõigepealt, keskkonnafondi enda eelarvet alles hakatakse koostama, minu teada just praegu toimub keskkonnafondi nõukogu koosolek, kus seda asja arutatakse. Teine küsimus on, millised eelarvesummad täpselt on keskkonnakaitsele. Ma usun näiteks, et ka kanalisatsiooni ehituse raha võiks sinna alla panna. Ja kui näiteks kohalikud omavalitsused ehitavad ühe suure ja võimsa katlamaja, siis rahandusministeeriumil on raske öelda, kas ta ajab tahma rohkem välja kui kümme väikest. Pealegi, ma tahan öelda, et kogu kapitaalehitussummadest on üle poolte kohalike omavalitsuste käes ja milleks nad neid hakkavad kasutama, seda otsustavad nad ise. Nii et kahjuks meil täna seda summat ei olegi võimalik välja tuua, ehk alles pärast seda, kui kohalikud omavalitsused on kinnitanud oma eelarved. Riigieelarve puhul on see muidugi võimalik.

Edasi halduskuludest. Järgmise aasta riigieelarves on selleks ette nähtud 7,4 miljonit rohkem kui tänavu. Sellest 4,6 miljonit rubla on töötasufond. Viimase suurenemine on tingitud peamiselt uute riigiametite loomisest käesoleval aastal. Nad ei ole tänavu töötanud tervet aastat, on töötanud kolmveerand aastat, pool aastat ja seoses sellega on järgmisel aastal suuremad kulutused ette nähtud. Tooksin siin ainult ühe näite. Võtame kas või

rahandusministeeriumi tegevusvaldkonda kuuluva Maksuameti. Selle töötasufond kasvab üksinda poolteist miljonit rubla, ning seda põhjusel, et Maksuamet moodustati alles 1. märtsil. Sama võib öelda Tolliameti kohta, mis ka on meie halduses. Alates teisest poolaastast tuli vabariiklikusse alluvusse Statistikaamet. Palkade kasvu kellelegi eraldi ette nähtud ei ole, vastupidi, kogusummas on 16 ministeeriumile ja ametile ette nähtud palgafondi kokku 867 000 rubla vähendada.

Juhataja

Aitäh! Laseme nüüd hr. Milleri vaheajaks hinge tõmbama.

Mul on niisugune ettepanek. Praegu peavad meie suguvennad üle lahe Helsingis Eduskunnas istungit, ja seda päeval, mis on neile äärmiselt tähtis. Tegemist on Soome iseseisvuspäevaga ja meil on valminud sel puhul tervitustelegrammi tekst. Ma paluksin hr. Madel seda tutvustada, et saaksime selle kohe Eesti Raadio kaudu kolleegidele põhjakaldal saata.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Loeksin siin teile ette ühe telegrammi, mis peaks minema meie naabritele üle lahe, kõigepealt soome keeles ja siis eesti keeles. Soome Vabariigi Eduskunnale!

Võtke vastu meie siirad õnnitlused Soome iseseisvuspäeva puhul! Soovime soome rahvale rahu ja majanduslikku õitsengut. Ajaloo pöördehetkedel oleme hõimurahvastega seisnud kõrvuti. Vaid teineteist toetades suudame kindlustada Kalevite pere turvalise tuleviku Läänemere kallastel. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu.

Aitäh! (Aplaus.)

Juhataja

Palun istuda kohtadele! Kohalolekut kontroll. Kohal on 69 saadikut, puudub 36. Ma loodan, et te ei pahanda minuga, kui ma praegu teie poolt vaheajale lisatud 5 minutit võtan tagasi siis, kui me istung on lõppemas. Jätkame küsimuste vastamist. Hr. Peterson, palun küsige!

H. Peterson

Lugupeetud eesistuja ja ettekandja! Minu esimese küsimuse põllumajandushariduse kohta hr. Kostabi küsis juba ära ja ma võtaksin selle kohta sõna hiljem teisel lugemisel. Kuid nüüd on küsimus selline. Andsite põllumajandusteaduse raha üle teadusfondile. Kas andsite selle sinna mingisuguse suunitlusega või soovitusel, et see raha siiski põllumajandusteadusele jääks? Ja teine probleem on põllumajandusmuuseumide finantseerimine. On ju nad meie maakultuuri

esindajad, ka välismaalased, kes Eestisse tulevad, ei taha üksi ainult Tallinna muuseume näha. Ja kas on toimunud muutusi näiteks Tallinna linna muuseumide finantseerimisel võrreldes möödunud aastaga?

R. Miller

Esimene küsimus, kas me tegime ka mingid ettepanekud põllumajandusteaduse summade üleandmisel teadusfondi? Ei, rahandusministeerium ei tahaks hakata vahele segama üksikute fondide töösse, nende vahendite jagamise üksikutele asutustele või teadusteemade jaoks otsustab fondi nõukogu.

Teine küsimus puudutas põllumajandusmuuseumi ja Tallinna muuseume. Selle kohta tahaksin öelda, et linna eelarve kinnitab Tallinna volikogu. Eelarve projekti esitab linnavalitsus. Ma võin ainult öelda niipalju, et kui Tallinna tänavune eelarve on ümmarguselt 202 miljonit, siis järgmise aasta summa on 233,1 miljonit rubla. Nii et selle küsimuse lahendab Tallinna linna volikogu.

A. Tähiste

Proua, eesistuja! Härra minister! Kallid kolleegid! Mul on küsimus, mis puudutab meie saari, kes on muu Eestiga võrreldes ebavõrdses olukorras oma meretaguse asupaiga tõttu. Meile kätteantud Eesti majanduse 1991. aasta prognoosid ja valitsuse tegevuse lähtekohtades on lk. 48 kirjas, et tuleks eraldada 3,1 miljonit rubla saartega peetava praamlaevaühenduse kahjumi katteks. Eelarves ei ole seda numbrit kusagil märgata. Ja asi on veelgi hullem. Tegelikult olid otsekulud juba 1989. aasta hindade puhul 5 miljonit rubla. Arvestades kõige kallinemist, peaks see arv nüüd olema *ca* 7 miljonit. Ja ikkagi töötab merelaevandus seal kahjumiga. Härra Miller, ma küsin teilt, kas eelarves on arvestatud üleveokahju ja mida te olete teinud, et täita kolme maakonna palve teie poole see küsimus lahendada. Aitäh!

R. Miller

See küsimus ripub praegu veel osaliselt õhus. Mõni aeg tagasi käisid meie majas maavanemad Saaremaalt, Hiiumaalt ja Läänemaalt, siis arutati neid küsimusi. See oli juba pärast eelarve projekti esitamist Ülemnõukogule. Tuldi üldisele järeldusele, et need kulutused moodustavad kokku umbes 8,8 miljonit rubla. Käte sellele sisaldub meie arvestuste järgi kinnitatavas maamaksu kompensatsioonis, see raha tuleb seega nende maksete arvelt, mis puudutavad diferentsiaalrenti nr. 2. Ja kokku kompensatsiooni on ette nähtud, vastavalt asukohale ja mullaviljakusele, on nendele maakondadele ette nähtud kokku 3 miljonit rubla. Küsimus on täna seega siis veel umbes 6 miljonis rublas. Käesoleval aastal suutsime asja mõningal määral

lahendada Saaremaa ja Hiiumaa EPT osas. Kuid ma tahaksin öelda ka seda, et Hiiumaa ja Saaremaa võiksid kaaluda 3%-se käibemaksu rakendamist, et korvata majandusorganisatsioonidele ja ettevõtetele täiendavad veokulud. Kordan, küsimus on praegu päevakorral ja juba lähipäevadel arutame, kuidas seda järelejäanud summat kompenseerida.

V. Andrejev

Lugupeetud härra minister! Mul on teile 3 küsimust. Esimene: kuidas mõjutab privatiseerimisprotsess riikliku rahanduse olukorda? Mida hakkab valitsus peale nende summadega, mis laekuvad omandi müügi tulemusena? Kas need lülitatakse uuesti ringlusse, kõrvaldatakse või külmutatakse? Asi on selles, et seletuskirja punktis 5 on öeldud, et selle otsustab Ülemnõukogu. Kuid me arvame, et valitsusel on vastavad plaanid olemas – tahaks neid teada. Teine küsimus: nagu teada, kuulub gasifitseerimine arenenud lääneriikides reeglina sotsiaalsfääri ettevõtmiste hulka, mida finantseeritakse riigieelarvest. Kas te peate seda õigeks, et 1991. aasta riigieelarves on ette nähtud "Eesti Gaasi" finantseerida ainult pangakrediitide arvel? Ja kolmas küsimus: teaduse sihtfinantseerimine riigieelarvest on projektis ette nähtud, lähtudes teaduse tasemest ametkondade lõikes. Mulle pole arusaadav fraas "ametkondade lõikes". Peale selle, valitsus planeerib 1991. aastal tuua vabariigi alluvusse umbes 170 ettevõtet, organisatsiooni ja asutust, sealhulgas haruinstituutide filiaalid. Kas nende haruinstituutide osaline finantseerimine on 1991. aasta eelarves ette nähtud? Tänan!

R. Miller

Privatiseerimise kohta niipalju, et valitsuse poolt välja töötatud vastavas kontseptsioonis nähakse ette moodustada eelarveväline sihtfond riigi tasemel ja kohalike omavalitsuste tasemel. Nende summade kasutamise peaksid otsustama siis vastavalt kohalikud volikogud ning vabariigi osas Ülemnõukogu. Meie põhimõtteline seisukoht on, et privatiseerimisest saadad raha ei tohiks kasutada nii, et temast saaks täiendava inflatsiooni allikas. Nüüd mis puutub "Eesti Gaasi" finantseerimisse, gaasitorustiku ehitamisse, siis esialgu oli raha selle jaoks eelarve projektis olemas. Kui me aga ots otsaga kokku ei tulnud, pidime paratamatult minema kärpimisele. Ja kuna "Eesti Gaas" on isemajandav ettevõte, lülitati gaasitrasside ehitamine eelarve projektist välja.

Kolmas küsimus: teadusfondi nõukogu ja vabariigi alluvusse ületulevate teadusasutuste finantseerimine. Tegelikult me täna veel ei tea, millised liidulise alluvusega teadusasutused meile üle tulevad, milliseid meil tarvis on. Nendel, kes teevad teadust teiste riikide jaoks, tuleks minna isemajandamisele, töötada tellimuste alusel. Aga kui vabariik peab vajalikuks

mõne sellise teadusasutuse töö jätkamist, siis on seda võimalik finantseerida vabariigi valitsuse reservfondist.

A. Kõo

Austatud juhatus! Lugupeetud ettekandja! Seletuskirjast on lugeda, et riigieelarve projektis ei ole ette nähtud vahendeid rehabiliteeritud isikutele kahju hüvitamiseks ja on ka ettepanek peatada ajutiselt hüvituste väljamaksmine. Kui nüüd see asi Ülemnõukogus arutamisele tuleb – kuidas on teie arvamus, kas eelarvest ei ole mingil juhul võimalik selleks raha leida või näete ka mingeid varuvariante? Teine küsimus on nn. 3%-lise kohaliku käibemaksu kohta. Mind huvitab, kas see ei too kaasa häirivat asjaolu, et maakondade ja linnade lõikes on hinnad erinevad või on planeeritud, et niikuinii kõik regioonid selle kehtestavad? Veel küsiksin tulumaksu kohta: kas ainult 35% tulumaksust jääb kohalikule eelarvele või jäetakse sinna ka summad, mis absoluutarvudes ületavad konkreetsele linnale või maakonnale prognoositava tulumaksu laekumise? Aitäh!

R. Miller

Rehabiliteeritutele oleme raha seni välja maksnud liidulise eelarve vahendite arvel. Iseseisva riigi puhul me seda muidugi edasi teha ei saa. Selle aasta 10 kuuga on välja makstud 72 miljonit rubla. Lahendamata on veel umbes tervelt veerand seni laekunud avaldustest ja avaldusi tuleb ka järjest juurde. See võib järgmisel aastal väljamaksed viia 80–90 või isegi 100 miljoni rublani. Varuvariandina oli meil eile arutamisel ettepanek, et parlamendil ja valitsusel tasuks ilmselt koos majanduskomisjoniga kaaluda, kas mitte maksta raha ainult rehabiliteeritutele endile, mitte nende pärijaile. Sellist varianti võiks minu arvates kaaluda, sest 100-miljonilist reservi ma praegu küll kuskil ei näe. Nüüd teine küsimus. Kui me koos linnapeade ja maavanematega vaatasime läbi kohalike eelarvete arvestuslikke näitajaid, siis mul jäi küll mulje, et enamik vist läheb selle 3%-lise käibemaksu kehtestamise peale. Mis puutub tulumaksu 35 protsenti, siis selle kohta on meil juhend lõplikult valmis ja ilmselt saab ka alla kirjutatud. Ja seal on ette nähtud, et ka üleplaaniisest tulumaksust, mis laekub ettevõtetelt, jääb 35% kohaliku eelarve käsutusse. Ega me tegelikult vahest ei võigi rääkida üleplaaniisest ja plaaniisest tulumaksust, räägime ikka vaid tegelikult laekunud tulumaksust.

J. Põld

Minu küsimus ei ole hr. Millerile, vaid hr. Leimannile. Kuid kahjuks teda ei ole saalis. Nii et võib-olla annan ta kirjalikult edasi.

J. Liim

Mul on kaks küsimust. Kõigepealt puudutan ETKVL-i 350 000-t. Minu arusaamise järgi peaks ETKVL olema isemajandav organisatsioon ja sealsed hinnad on olnud alati tunduvalt kõrgemad kui riiklikud. Kas te ei kommenteeriks seda? Ja teiseks on projektis olemas tsiviilkaitse staap 872 500 rublaga. Me teame, et siiani on nende töö ideoloogiline suund ja personal olnud üsna vastuvõetamatu. Peale esimest kvartalit muutub ta nimetus päästeteenistuseks. Kas see eeldab seda, et I kvartali jooksul jätkub töö vanas stiilis, ja millega hakkab tegelema päästeteenistuse staap? Tänan!

R. Miller

ETKVL-i 350 000 rubla ei ole ette nähtud ETKVL-ile endale, vaid elanikkonnale, kes ostab ETKVL-i kaudu. Maaelanikud ostavad näiteks ETKVL-i kaudu briketti ja puud ning nende hinnavahede väljamaksmiseks ongi see summa mõeldud. Nii et ETKVL ise ei saa sealt ühtegi kopikat, aga väljamaksed elanikkonnale toimuvad ETKVL-i kaudu. Tsiviilkaitse staabi finantseerimise kohta tahaksin öelda niipalju, et ülalpidamiskulud on talle ette nähtud I kvartaliks ja valitsus on seisukohal, et I kvartali jooksul formeeritakse ta ümber päästeteenistuseks. Seda ei ole võimalik teha nii, et täna lõikame kohe paugupealt noaga katki, peab olema teatud üleminekuajad.

Juhataja

Üks kirjalik küsimus on hr. Millerile veel ja sellega küsimused lõpetame. Hr. Miller, palun veel!

R. Miller

Kirjalik küsimus on pr. Bergilt, kes palub informatsiooni, milliste kulutuste tarbeks nõuab 65 milj. rubla Liidu eelarve. Ma tahaksin öelda, et Liidu eelarve ei ole riiul, kus ühed rahad pannakse ühele riiulile ja teised teisele. Liiduline eelarve on üks suur rahakott, kus kõik summad üheskoos sees on. Milleks neid kasutatakse? Kui teile huvi pakub, võiksin tuua järgmise aasta Liidu eelarve projekti näitajad. Proportsionaalselt neile kulutatakse ka meilt ülekantud raha.

Juhataja

Aitäh! Lugupeetud saadikud! Me oleme ära kuulanud rahandusministri vastused küsimustele eelarve kohta. Ja nagu me otsustasime, me viime läbi eelarve lugemise § 16 järgi. Me järelikult saame esimesel lugemisel asuda ka eelarve arutamisele. Ma teen ettepaneku

katkestada praegu esimene lugemine kuni järgmise istungjärgu 1. istungini, s.t. esmaspäevani. Peale päevakorra kinnitamist hakkaksime siis esmaspäeval eelarvet arutama. Kes on selle poolt, et katkestada eelarve 1. lugemine kuni esmaspäeva, 10. detsembrini? Kohaloleku kontroll ka, palun! Kohal on 63 saadikut, puudub 37. Ja nüüd asume siis hääletama. Kes on poolt? Riigieelarve esimene lugemine on katkestatud 67 poolthäälega, vastu ei olda, üks on erapooletu. Tänan! Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu omandireformi alustest teise lugemise jätkamine

Juhataja

Ja nüüd läheme edasi eile katkestatud küsimuse arutamisega, s.o. kõne alla tulevad omandireformi alused, otsus omandiõiguse järjepidevuse taastamisest.

Vaheajal pidas nõu omandireformi komisjon laiendatud koosseisus. Ma paluksin kõigepealt komisjoni esimehel meid töö tulemustest informeerida!

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Vaheaeg oli liiga lühike selleks, et komisjon oleks koos juurdearvatud liikmetega suutnud vaidlusalused probleemid lahendada. Seetõttu tahaksin täiskogult veel tänaseks aega paluda ja teha ettepaneku selle otsuse projekti teine lugemine katkestada. Aitäh!

Juhataja

Meil ei ole põhjust kohe lugemist katkestada, sest me ei ole ära kuulanud juba registreeritud kõnesoovijaid. Aga kui me oleme nad ära kuulanud, siis otsustame, kuidas edasi talitame. Eile olid kirjas ja ma palun nüüd uuesti ennast kõnesoovijatena registreerida: härra Made, härra Parder, härra Sirendi, härra Raig ja härra Koha. Kui nad soovivad täna kõnet pidada, palun registreerida ennast uuesti! Ma annaksin kohe kõnetooli härra Madele.

T. Made

Omandi- ja maareformi komisjon on pikka aega koos olnud ja seda asja arutanud. See töö on olnud ränk, sest pidevalt on olnud vaja olla valvel, et täna otsustatu ei oleks homme mingil põhjusel muudetud, et see paber, mis täna vastu sai võetud, ei oleks homme üllatuslikult meie laual teisenäolisena. On olnud ideoloogilist võitlust, võitlust põhimõtete pinnal, millest härra Uluots siin eile poole häälega ja väga täpselt rääkis. Lisan oma arvamused sellele, mida härra

Uluots eile ütles. Mõned komisjoni liikmed on pidanud oma arvamust nii tähtsaks, et selle kõrvale mõni teine arvamus ei ole sobinud. See on meie tööd pikendanud. Härra Telgmaa küsis eile, kumb nendest kahest otsusest aluseks võeti. Komisjonis hääletati ja võeti aluseks 4. detsembri, mitte 5. detsembri projekt, mis teile välja jagati. Ja sellesse 4. detsembri projekti tehti redaktsioonilisi parandusi, mida eile paistis olevat väga raske siin saalis välja öelda. Niisiis, sellest otsuse projektist. Mina saan asjast aru niimoodi, et jurist peab tegema oma tööd kõrge vastutustundega ja tooma Ülemnõukogu ette kõik asjaga seotud faktid. Selle seaduseelnõu ettevalmistamisel aga, on mõneti domineerinud erakondade ja üksikisikute subjektiivsed arvamused ja seetõttu on mõned väga olulised asjad jäänud meile selgusetuks. Inimesed, kes juuraga ja seaduste ettevalmistamisega kokku ei ole puutunud, pidid selle komisjoni töös operatiivselt ümber orienteeruma ja uurima, kuidas need asjad 1940. aastatel tegelikult olid. Nüüd ma siis tahaksin siit kõnetoolist üht-teist küsida. Minu usaldus mõne juristist-kolleegi vastu kahanes, sest põhimõttelistes küsimustes jäi väga palju musti auke. Näiteks, mis aktide alusel toimus 1940. aastal see traagiline omandi kokkukorjamine, mis meil tänaseks on teada? Kas see kõik kajastub punktis nr. 1?

Võtsin vaevaks seda asja uurida ja leidsin, et teps mitte, ainult need kolm olulist dokumenti, mis siin on üles loetletud, ei olnud traagilise asjade käigu aluseks. Näiteks keskmike vara võõrandamine, selle kokkukorjamine algas pärast Eesti NSV konstitutsiooni vastuvõtmist 25. augustil 1940. aastal. Selle alusel hakati rahva käest vara ära võtma. Selle alusel konfiskeeriti, võõrandati näiteks mänguautomaadid, autod, sõiduautod ja muu väiksem vara. Mitte siis ainult nii, nagu on 1. punktis öeldud.

Edasi. Enne kui me selle seaduse vastu võtame, peame ilmselt minema asjas põhjani, vundamendini, leidma üles algdokumendid ning need ära muutma, muutma kehtetuks või õigustühiseks kõik selle, mis selle segaduse põhjustas. Selles seaduses on täiesti kajastamata 1939. aasta baaside lepinguga seotud vara võõrandamine, see, mis toimus Peipsi taga, mis toimub Narva taga jne. Peale selle on olemas 8. juulist 1940 leping Ždanoviga, millega anti ära saared ja rannikualad ning kohustuti majadest välja viima 2 nädala jooksul. Edasi, oleks ilmselt naiivne arvata, et kui me tühistame siin Ülemnõukogus Riigivolikogu otsused pankadele ja suurtööstuse natsionaliseerimisest, samuti deklaratsiooni maa kuulutamisest kogu rahva omandiks ja kuulutame suurte majade natsionaliseerimise õigustühiseks ja ebaseaduslikuks, et sellega on siis asjad paika pandud. On ju veel alles 1940. aasta 21. juuli deklaratsioon Eesti kuulutamisest nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks ja 1940. aasta 22. juuli deklaratsioon Eesti NSV astumisest Nõukogude Liitu. Kas Moskva ei pea peenikest naeru, öeldes meile: "Hea küll, kuulutasite

natsionaliseerimise küll õigustühiseks, aga jätsite kehtima oma nn. astumise Nõukogude Liitu"?

Tähendab, see seadus, mida me täna siin kavatseme hakata vastu võtma, on rohkem propagandistlik. Asi käib põhimõttel, et jookseme ja saame natuke sooja. Kui me seda asja hakkame lahendama, siis peame alustama ikkagi nurgakivist. Mul on kokkuvõtteks kaks mõtet. Esiteks, see otsus ei lahenda mitte midagi. See külvab ainult pingeid, nagu härra Uluots väga õigesti ütles. See ei tekita Moskvast isegi mitte mingit ärevust. Teiseks, me peame lahendama omandireformi, maareformi, privatiseerimisküsimused ühekorraga, koos selle otsuse projekti vastuvõtmisega. Kui hakkame seda näksimise poliitikat jätkama, mida selle otsuse tegemine tähendaks, siis toome kaasa ainult risti ja viletsust ja seame ennast naerualuseks.

Seepärast on mul ettepanek mitte seda otsust sellisel kujul vastu võtta, vaid võtta vastu korraga kõik otsused, mis reguleerivad omandisuhted Eesti Vabariigis nullist peale. Ja siis arvatavasti õnnestub meil pisut neid pingeid taandada, mida see otsus endaga kaasa toob. Aitäh!

E. Parder

Lugupeetud esimees! Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Hr. Made rääkis siin palju minu plaanitud jutust ära, aga mitte ka kõik. Arvatavasti olete kõik minuga nõus, et me oleme selle omandireformiga nii palju venitanud, kui vähegi on andnud ja enam vist kuhugi minna ei ole. Meid on kritiseeritud küll ajakirjanduses, küll televisioonis, rääkimata juba meie valijatest. Vaieldud on palju ja meie kätest ja silmade eest on läbi käinud mitmed projektid. Aga need projektid on olnud kuidagi salajased. Mul on praegu siin käes üks, mille on koostanud hr. Varul. Ma ei saa aru ja mulle pole ka keegi seletanud, miks ei lastud seda projekti meie sekka, et saaksime seda arutada. See on üks asi. Kuluaarides on saanud suure kriitika osaliseks meie omandi- ja maareformi komisjon. On isegi mindud nii kaugemale, et kogu venitamises on süüdistatud Rahvarinnet.

Mis siis edasi saab? Meie lugupeetud juristid ei ole suutnud leida omavahel ühist keelt, ma mõtlen siin Tartu mehi ja pealinna mehi. Ja sellest on kahjuks saanud suur probleem. Me kõik mõistame, et me ei saa vastu võtta sellist omandireformi seadust, mis rahuldaks kõiki meie soove, kõigi meie valijate soove, seda lihtsalt meie tingimustes ei ole praegu võimalik teha. Ja ka praegune meile esitatud projekt, nagu hr. Made juba ütles, ei rahulda meid, ka selles on väga palju vigu. Meie lugupeetud juristid peaksid koos maha istuma. Nende hr. Made nimetatud deklaratsioonide tühistamine ei ole nii võimatu asi, et seda ei saaks ilusti paika

panna. Meie juristid peaks vahest ära unustama selle oma suure algustähega Mina ja mõtleme üldiselt. Mina ei ole kompetentne ja meist paljud ei ole juriidilistes küsimustes kompetentsed, aga ka meie oleme nõus teid aitama. Ja kui te ütlete, et me ei suuda seda, siis tuleb abi otsida meie lõunanaabritelt, et ka hr. Uluots saaks teada, mis asi on omand ja mis asi on vara. Tänan tähelepanu eest!

A. Sirendi

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Meie siit vaadates äärmine parempoolne saaliosa on peaaegu tühi, aga selle eest teine pool on hästi esindatud. Eile võtsime vastu otsuse, et kui näiteks NKVD-lane või KGB-lane, pealekaebaja või käsilane omandas võileivahinna eest, kuid siiski tasu eest küüditatu elamu heauskselt või heas lootuses, et nii jääb igavesti ja nii on õige, siis seda ei tule iialgi tagasi anda.

Me tegime seda sellepärast, et ühelt poolt ebaõiglust vähendada, sest kui me seda otsust poleks vastu võtnud, siis oleks ka need inimesed tulnud välja tõsta, kes tõepoolest ei ole küüditamisega mitte mingil määral seotud. Ma kasutasin siin russitsismi – KGB-d, sest meil pole eesti rahvuslikku KGB-d. Ei ole isegi ürgeestiliku sõna selle tähistamiseks. Ma tahtsin öelda, et kõik suured sotsiaalsed protsessid on maailmas käivitatud teatud vägivalla ja sunniga ning alati on sellega kaasnenud ebaõiglus. Sotsialistlik revolutsioon oli neist suurim ja juba Marx pani uue ühiskondliku korra sünnitamisel ämmaemandaks vägivalla. Mil määral on võõrandamisel mängus majanduslik, poliitiline, ideoloogiline või lihtsalt toore jõu sund, sel määral on tegemist võõrandamise üleminekuga sundvõõrandamiseks. Praegu, mil me endist võõrandamist vastassuunas käivitame, tuleb meil tunnistada, et see ei ole kaugelki vaba, ühtaegu toimib nii ideoloogiline, majanduslik kui poliitiline surve. Hr. Veetõusme väitis eile, et mida vaesem on ühiskond, seda suurem peab olema võrdsus. See on arenguiimpulss, kuid see on ühtlasi ka ohtlik süsteemi ja protsessi purustav impulss. Idamaades oleks see ilmselt võimalik, läänemaailmas vaevalt. Võib-olla tõepoolest on meie vaesus nii suur, et kogu omand võiks kuuluda vaid ühele, kusjuures teistel ei oleks mitte midagi. See oleks maksimaalne ebavõrdsus, kuid meile tuleb see tuttav ette, sest seni oligi just nii. Nüüd võib-olla oleks vaja leida eraomanik sellele suurele omandile, ja asi läheks palka. Suurima Marxi-järgse mõtleja Murphy seaduste järgi on keerulistel probleemides lihtsad ja, ütleme, valed vastused. Maa- ja omandireform on kindlasti keerulised probleemid. Mulle tundub, et vastastikuse agitatsiooni ja enesesugestiooni abil oleme juba jõudnud järeldusele, et nende reformide lahendused võivad ka head olla ja päästa eesti rahva. Järelikult me oleme otsustamiseks enam-vähem vajaliku küpsuse saavutanud. Järgmine faas

oleks juba tühimuse faas, mille puhul me võtaksime vastu igasuguse otsuse, peaasi, et saaks selle ülesandega maha. Valitsuse põhimõte oli, et omand tuleb privatiseerida ja endiste omanike õigus taastada nii, et ei tekitaks uut ülekohut. Muidugi, see on väga hea, aga omandi ümberjagamine on võimatu uut ülekohut tegemata. See on võimalik minu arvates ainult kolmel juhul. Esiteks, kui ülekohtu heastavad süüdlased ja nende järglased. Meie puhul Venemaa ja Saksamaa – koos liitlastega või ilma nendeta. Niisiis, ühest võimatust saab võimalik teise võimatu toel. Teine võimalus on, kui ülekohtu heastaksid kõik Eestimaa ülekohut taunivad inimesed vabatahtlike annetustega. See teeb elanike kohta umbes 20 000 rubla annetusena ja annab kokku 30 miljardit. Sellest fondist piisaks tänapäevaste hindade puhul umbes 100 000 talu taastamiseks. Kõik peaksid maksma, saajaid oleks umbes 400 000 ning maksta tuleb pere kohta 60 000 kuni 100 000 rubla, kohe või järelmaksuga. Osa meist ei pea seda õiglaseks, et ühe põlvkonna patud nuheldakse ka nende kolmandat ja neljandat põlve järglaste kaela, olgu siis oma otseste vanemate pattudega, kuidas on. Tol põhjusel on päris kindel, et sellel teel vajalikku summat kokku ei saa, kui üldse midagi eriti kokku tuleb. Teisi maksjaid aga tegelikult ei ole. Me oleme juba aru saanud, et kui tuleb maksta, siis saab maksta ainult elanikkond. Mitte mingisuguseid abstraktseid ja üldiseid maksjaid ei ole isegi sellel juhul, kui me võtaksime selle raha asutuste tuludest või leiaksime mingit uut liiki maksu. Kolmas võimalus oleks tõepoolest see, mille Karlsson katuselt välja pakkus, s.t. tuleks asja ajada nii, et inimesed ei märkakski, kuidas nad paljaks riisutakse. Ja ka seda on praktiliselt võimatu teostada. Niisiis, reaalne on osaline hüvitamine, s.o. suure ülekohtu väike kinnimaksmine või suure ülekohtu vähendamine väikese ülekohtu tekitamise teel. Nende võimaluste vahel tuleb valida, ja ega ükski neist ei ole meeldiv. Just sellepärast rääkisin ma algul sellest vastuolust, mis sisaldus meie eilses otsuses. Ma saan väga hästi aru, et ükski inimene ei tohiks saada alusetult karistada, on ju selles protsessis osalisi väga mitmesuguse süüastmega, kusjuures paljud on hoopis süütud. Ühegi süütu inimese karistamine ei ole õigustatud, ka siis, kui sellega ka hulgaliselt süüdlasi oma palga saab. Niisiis, eeltoodud variantide sisu on erinev ja seda eelkõige kvalitatiivselt, sest makstav rahasumma on suurusjärgu võrra erinev. Niisiis, kas me kuulutame välja moraalse õiguse kompenseerimist nõuda või võtame endale kompenseerimise kohustuse või kuulutame selle välja ja jätame tegemata? Ilmselt on maaomandi puhul lahendus kergem, sest maa on realselt olemas, seda pole keegi ära viinud ning ainult omandiõiguse muutmisega on võimalik ühte kui teist hüvitada. Ma olen selle poolt, et me ei peaks looma illusioone ja neid siis kohe purustama. Ja olen ka muidugi tõe poolt, olgugi et see ei ole alati meeldiv.

Lõpuks tahaks öelda, et niisuguste suurte pöörete puhul tuleb kehtestada arenguvabadus, kuid säilitada sündmuste käigu edasise kontrolli võimalus. Ma olen põhimõtteliselt nõus hr. Parderiga, et aeg on küps ja venitada enam ei saa. Kuid ma tuletan siiski meelde, et meil on praegu ees vähemalt viies, eelmistest põhimõtteliselt erinev variant. See näitab seda, et me oleme ise arengu läbi teinud, arenemisvõimelised ja läheme järjest targemaks. Kas me oleme nüüd oma tarkuse tipus ja võime asuda otsustama? Või äkki oleme sellest kaugel? Igatahes soovitan endal ja ka kõigil teistel sellele mõelda. Tänan tähelepanu eest!

I. Raig

Austatud spiiker! Austatud rahvasaadikud! Ma tahaksin jätkata sealt, kus hr. Sirendi lõpetas. Nimelt sellest, et kunas me siis targaks saame. Ma arvan, et me õpime seni, kuni me elame. Kui asjale nii läheneda, siis me ei saa iialgi targaks ja meil jääbki see otsus vastu võtmata. Ometi tuleb seda teha tõepoolest juba lähemal ajal, sest rahvas meile ei andesta, kui me kavatseme elu lõpuni aina targemaks saada. Me peame kuskil paratamatult peatuma ja ma arvan, et see paras moment on just praegu käes, täna või hiljemalt järgmisel nädalal. Tahaksin tuua teieni neli argumenti, miks nimelt on vaja poliitilist kokkulepet omandiõiguste taastamiseks. Esiteks see, et omandiõiguste taastamist tahab meie rahvas, meie valijaskond. Selle kohta viis 23. septembrist kuni 3. oktoobrini 1990 põhjaliku uurimise läbi aktsiaselts "Emor", eesti turu- ja avaliku arvamuse uuringute keskus. Privatiseerimisse suhtutakse positiivselt ja suurem osa eestlastest peab vajalikuks alustada seda just nimelt natsionaliseeritud vara tagastamisest endistele omanikele. Ka omanikele õiguste taastamist toetab valdav osa eestlasi, muulastest aga väiksem osa, umbes kolmandik. Kuid kaugeltki kõik neist ei ole eitaval seisukohal. Kuni omandiõigusi ei ole võimalik taastada, siis eelistatakse hüvitamist sularahas. Mina eelistaksin osakutes hüvitamist.

Ma arvan, et ka ühiskondlik teadvus jõuab peagi selleni, et sularahas hüvitamist ei saa prevaleerivaks pidada. Vara tagasi saada on 21% eestlastest ja 5% muulastest. Seega on selge, et omandiõiguste taastamine on ikkagi põlisrahva huvides, eelkõige maarahva, talunike huvides. Nendest, kes omandiõigusi tahavad tagasi saada, on just üle 60% endised või praegused talunikud. Edasi tulevad majaomanikud jt. Siinkohal ma esimese argumendiga piirdungi, ainult lisaksin, et valitsuse ja ettevõtete juhtide, ka majandijuhtide suhteliselt eitav suhtumine omandiõiguste taastamisele ei tohiks meid kui rahvaesindajaid häirida. Majandusjuhid pole omandiõiguste taastamisest eriti huvitatud ka seetõttu, et neil tuleb sellega väga palju tööd juurde. Meil tuleb see vaev ära näha, sest ainult nii on võimalik avada meie rahva ettevõtluspotentsiaal ning ainult nii me võime jõuda eraomandi prevaleerimise ja

turuni.

Ja nüüd teine argument, mis puudutab seda, kuidas me jõuame turuni. Me teame, et meil on olemas põhiliselt vähevarakas elanikkond ja teiselt poolt tohutu hulk mahatallatud riiklikku omandit. Enne aga kui astuda mingeid samme privatiseerimise teel, tuleb endale selgeks teha kaks asja. Esiteks, me ei saa oodata, kuni meil aastakümnete või isegi aastasadade jooksul eraomand prevaleerivaks kujuneb, nagu see kujunes arenenud maades, kus turumajanduse kiht on 100-aastane. Meil ei tule täisväärtuslikku turgu, kui me ei lähe välja radikaalsete otsuste peale. Ja teiseks, privatiseerimine täidab oma ülesande, kui ta haarab valdava osa majandusest. Omandi riiklikul valdamisel on teatud efektiivsuse piir. Kui see piir ületatakse, algab majanduses seisak ja selles me praegu olemegi. Enamikus riikides on selleks piiriks 30%. See tähendab seda, et omandiõiguste taastamise ja privatiseerimise käigus on vaja rahvale anda vähemalt 70% kogu riigi territooriumil olevast varast. Seda on Eesti tingimustes umbes 20 miljardi rubla ulatuses. Kuid rahval on raha ostmiseks ainult maksimaalselt 2 miljardi ulatuses. See tähendab seda, et me lükkame turu või eraomandi prevaleerimise aastakümneteks edasi, kui me ei taasta omandiõigusi. Ja mõnedes sfäärides, näiteks põllumajanduses, on arenenud maades eraomandi osa 90 ja rohkem protsenti. See on teine argument, miks meil on vaja omandiõigused taastada.

Kolmas argument on õigusliku järjepidevuse printsiibi järgimine ja rahvusvahelise tunnustamise saamine. Seda on vaja selleks, et väliskapital tuleks meile sisse, et välisinvesteeriijatel oleksid garantiid. Kui me taastame omandiõiguse järjepidevuse alusel, on see peamine garantii, et ei kordu enam see, mis tehti natsionaliseerimisega sõja ajal ja peale sõda, mil ka välisinvesteeriijatelt võeti lihtsalt vara ära. Kui me aga nende omandiõigused taastame, ei usu, et nad hakkavad nõudma omandi füüsilist tagastamist, küllap nad saavad aru meie raskest majanduslikust olukorrast. Kuid uue kapitali sissevooluks avab see kindlasti tee. Neljas argument on see, et sellise printsiipiaalse otsuse taga on kõik eestimeelsed erakonnad. Võeti ju vastu erakondade ühisavaldus omandireformi kohta ja seal on selgelt öeldud, et omandireform haarab nii omandiõiguste taastamist kui ka nõukogude võimu ajal akumulieritud põhivahendite erastamist ja muul viisil lahtiriigistamist. Peamise erastamismehhanismina nähakse riigi valduses oleva vara üleandmist Eesti Vabariigi kodanikele rahaliste ekvivalentide alusel ja alles täiendava eraldamise viisina nähakse ette eritingimustega sularahalist väljaostu. Ja siit on mul järgmised ettepanekud: 1. Vastu võtta käesoleva esitatud otsuse projekt 1. lugemisel ja lisada sinna märkus, mille Riigivarade Ameti poolt tegi hr. Kamratov selle kohta, et on vaja kohe alustada omanike registri koostamist.

2. Moodustada omandireformi seadustiku edasiseks väljatöötamiseks Ülemnõukogu erikomisjon, kes teeks koostööd valitsuse vastava komisjoniga ja sinna on vaja lülitada ka spetsialistid. Kui me selle poliitilise otsuse oleme täna või hiljemalt järgmisel nädalal ära teinud, siis peavad edasise otsustama juba spetsialistid. Võiks olla ka kolm alakomisjoni omandiõiguste taastamiseks, privatiseerimiseks ja maareformi ettevalmistamiseks. Ja lõpuks oleks vaja ilmselt teha valitsusele ettepanek, et kogu selle protsessi läbiviimiseks on tarvis asutada portfelli ministri ametikoht. Mitmes riigis, näiteks Poolas ja Ungaris on see ametikoht olemas. Minister koordineerib kogu tegevust omandireformi, omandiõiguste taastamise ja muudes majanduse ümberstruktureerimise küsimustes. Ta peab tegema tihedalt koostööd kõikide ametkondadega.

Täna tähelepanu eest! Need kolm ettepanekut paluksin panna ka hääletamisele.

Juhataja

Paluks kirjalikult! Kalju Koha, palun!

K. Koha

Lugupeetud juhatus! Kallid kolleegid! Mind ajendas siia kõnepulti tulema hr. Uluotsa (omandi- ja maareformi komisjoni aseesimehe) eilne sõnavõtt. Piltlikult öeldes nõudis hr. Uluots laua katmist toiduga, ja siis on ta nõus meiega koos lõunastama. Mulle on põhimõtteliselt vastuvõetamatu selline viis oponeerida ja kritiseerida, seejuures ise konstruktiivseid ideid pakkumata (ükskõik, kas need ideed meile meeldiksid või ei meeldiksid). Uut ma hr. Uluotsa ja ka hr. Made suust täna ei kuulnud. Meil valitseb praegu riigi majanduses kollektiivne vastutamatus, kuna omanik on üks, see on riik, ja samas mitte keegi. Kuidas me ikkagi jõuaksime selleni, et kollektiivne vastutamatus muutuks konkreetseks omaniku vastutuseks? See on meil vaja lahendada. Isiklikult olen veendunud, et peame lähimal etapil 30% sellest varast, mis kuulub praegu meile kõigile ja samas mitte kellelegi, andma konkreetsete omanike kätte. Siis on lootust, et turul, mida täna pole olemas, hakkab tekkima mingisugune konkurents. Millised on variandid: müüa, jagada ja taastada omandiõigus. Vähemalt nii palju oleme targemaks saanud.

Hakkaksin pihta sellest esimesest, müümisest. See on täiesti õigustatud nõudmine – müüa vara, ostu-müügitehingu kaudu tekib peremees-omanik, kes vastutab kõige oma vallasvaraga selle eest, et see omand ei kaoks, ei lahustuks. Kuid see protsess on pikaajaline, meie rahvas on vaene, meil on vähe raha. Raha on koondunud teatud väikese grupi kätte ja on oht, et see vara, mida eesti rahvas peaks valdama, ei tule tema kätte, vähemalt selle kodanikkonna kätte,

kes sellel territooriumil elab. See müümine on üks võimalusi, kuid ta ei anna meile seda efekti, mis oleks vajalik.

Teiseks jagamine. Selle puhul tekib küsimus, mis alusel jagada. Ja on oht, et ei teki peremehetunnet.

Nüüd see viimane võimalus, õiguslik järjepidevus. Härrased! Me oleme deklareerinud õiguslikku järjepidevust, me oleme otsustanud taastada Eesti Vabariik. Me oleme otsused teinud. Kas see kehtib ainult riikluse küsimustes või ka muudes küsimustes? Teiseks, kui me tunnustame õiguslikku järjepidevust omandiküsimustes, tunnustame ka rahvusvahelist õigust. Ning see annab garantiid ka nendele meestele, kellel ei ole mitte midagi saada, kuid kes on ettevõtlikud ja julged, ning saavad olla kindlad, et nende poolt täna loodud vara on ka homme nende ja järglaste oma. Rahval on hirm veel veres, mis toimus 50 ja 40 aastat tagasi, ei lähe meelest ära, see antakse verest verre edasi. Ühtlasi lahendaks see variant probleemi kiiresti. Meil tuleb teha poliitiline valik. Kui oma valijate keskel olen, öeldakse mulle alati: "Lahendage see põhiküsimus ära, kas siis nii või naa." See otsus tuleb meil langetada. Mina ei ole jurist ega oska juristidele nõu anda, kuid mõistlik oleks omandiõiguse järjepidevus taastada riiklikul tasemel ja korrektses vormis. Aitäh tähelepanu eest!

L. Hänni

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Diskussioon omandiõiguse ja järjepidevuse üle on kestnud juba küllalt kaua. Me alustasime seda kevadel omandiseaduse arutelul ja kui te mäletate, kirjutasime omandiseaduse preambulasse järgmise väite: "Eesti Vabariigi omandiseadus on ettevõtluse arendamise, omandi privatiseerimise ning ebaseaduslikult võõrandatud vara endistele omanikele või nende õigusjärgsetele tagastamise või kompenseerimise õiguslikuks aluseks üleminekuperioodil. Omandi privatiseerimist, denatsionaliseerimist ning endistele omanikele tagastamist või kompenseerimist reguleerivad eraldi seadused ja muud normatiivaktid, mis töötatakse välja kooskõlas käesoleva seadusega." Me ei ole nende aktide väljatöötamiseni veel jõudnud. Praegu oleme järgmise valiku ees ja see valik läheb samuti väga raskelt. Siin on väga palju põhjusi. Ilmselt ei saa tõesti 50 aastat elust maha kustutada ja seda ka keegi ei kavatse. Aga küsimuse omandiõiguse järjepidevuse tunnustamisest peame ometi lahendama. Ja siin ilmselt on põhilised isegi mitte niivõrd juriidilised, kuivõrd moraalsed kriteeriumid.

Me oleme poliitilise valiku ees ja iga poliitiline valik on oma olemuselt kõlbeline valik. Kui me leiame, et õigus on kestev, tuleb endiste omanike õigused taastada nii suures ulatuses kui võimalik. Praegu on probleem kujunenud suurel määral puhtjuriidiliseks; on vaieldud selle

üle, missugust formuleeringut me peaksime kasutama ja milliseid tagajärgi üks või teine formuleering võib tuua. See on ka oluline, aga mitte kõige olulisem. Kõige olulisem on aru saada sellest, et ühepoolses korras me praegu siin saalis ei saagi seda küsimust lahendada. Me peame ära kuulama ka teise poole – endised omanikud ja nende õigusjärglased. See tähendab, me peame alustama nende arvelevõtmist, peame teada saama, kui suured pretensioonid nendel riigile on. Ja me peame arvestama ka seda, et kui me praegu võtame vastu otsuse alustada privatiseerimist, riigivara müümist, siis paratamatult peame kindlaks määrama, kui suur osa selles riigivaras kuulub õiguspäraselt endistele omanikele. Ja nendel on õigus sellele pretendeerida. Kui tahame luua õigusriiki, siis sellest küsimusest me mööda ei saa. Praegune otsus on eelkõige tõesti poliitiline otsus ja moraalne valik, ta ei võimalda veel homme endistel omanikel seda õigust isegi mitte taotleda, sest me ei ole praegu veel fikseerinud, kes seda võivad teha, me ei ole kindlaks määranud, kes on pärijad. Aga me peame seda kiires korras tegema, et inimesed teaksid, kellel on õigus ennast omandi taotlejana registreerida. Ja ma arvan, et me peaksime sellega ka hakkama saama. Peaksime suutma vabaneda sellest sotsialismi ajal külgepoogitud arusaamast, et riigivara, see ongi meie kõigi omand, et me oleme kõik kohutavalt rikkad. Tegelikult praegu sellele varale omanikke otsides me ei jaga ju privileege, eelkõige me jagame inimeste vahel kohustusi. Aitäh!

K. Sergij

Lugupeetud eesistuja! Austatud rahvasaadikud! Me oskame väga hästi vanu seadusi kritiseerida, neid muuta või vanu seadusi ebaseaduslikuks tunnistada, ise samas midagi uut välja mõtlemata. Mul on väga kahju, et me ei valinud eile uut omandireformi komisjoni, sest mina lihtsalt keeldun selles komisjonis töötamast. Kogu meie töö seal on seisnenud vaid omandiõiguse taastamise arutamises. Muul teemal ettepanekuid komisjon arutusele võtnud ei ole. Toetan Ü. Uluotsa arvamust, et omandiõiguse taastamine tähendab kodusõda. Mingi must jõud aga tirib meid sellesse. Võib-olla eksiilvalitsus? Ent see asub ju kaugel, meie aga läheme kaasa mingi hirmsa avantüüriga. Vabandage, võib-olla pole mul õigus, aga ma tunnen selle vastu tohutut protesti. Ma kuulasin paljude teadlaste ja praktikute ettekandeid, meie ees esinesid ameeriklased. Küsima peaks rahvalt: kas ta on nõus sellise aktsiooniga? Me ei liigu edasi, vaid püüame taastada 50 aastat tagasi olnut. See viib meid ummikusse. Me ühtselt peame arvestama tänaseid reaale, muidu me ei nihku paigast. Venemaa võttis samuti vastu seaduse omandireformi kohta ja asus selle protsessi kallale. Meie aga räägime endiste omanike registrist, mida me kavatsime koostada 1992. aastani. Aga nii kaua pole meil õigust omandireformiga tegelda, sest ilmub välja omanik, kellele me peame tema omandi tagastama.

Vastasel juhul peame hakkama muutma seda, mis me täna vastu võtame. Me oleme täiesti unustanud, mis eesmärgi nimel me omandireformi kallale asusime, me ei arvesta ei valitsust, et teadlasi ega ka Lääne spetsialistide soovitusi, rääkimata Nõukogude Liidu spetsialistide arvamustest, mida me täiesti ignoreerime. Valitsus on esitanud üldise privatiseerimise ja maaomandireformi kontseptsiooni, paljud saadikud on teinud vastavad ettepanekud, sh. ka meie saadikurühm. Tegime Tartu juristile Varulile ülesandeks valmistada ette seaduseelnõu. Ta tegi selle valmis. Meie aga pole seda näinudki. Ometi on tegu väga asjatundliku juristiga, kes valmistas ette ka rendiseaduse.

Lugupeetud rahvasaadikud! Õelge palun, milleks me siin oleme. Mina saan asjast nii aru, et meile on antud vabadus luua humaanseid seadusi, mis vastaksid iga ausa inimese huvidele. Ja seda on võimalik teha, tuleb ainult väga tahta ja pidada silmas iga inimest. Kui igal inimesel on hea, on ka ühiskonnal hea. Tegeldes seadusloomega, peame teadma, kuidas koostatav seadus mõjub igale meie ühiskonna liikmele. On vajalik, et see mõju oleks positiivne, et iga inimene näeks, et teda pole unustatud. Siis võib oodata edu ühiskonna arengus. Selles olen ma võinud korduvalt isiklikult veenduda tööstust juhtides, seda näitab meile ka välismaine kogemus. Elu välismaal me küll kadestame, kuid ise töötada nii ei soovi. Ma toetan saadik Junti ettepanekut luua omandireformi komisjon, kes peaks kiiremas korras hakkama omandireformi seaduse eelnõu välja töötama. Või muidu viime vabariigi oma retoorilise poliitikaga täieliku kaoseni. Täna tähelepanu eest!

A. Mölder

Austatud spiiker! Austatud kolleegid! Täna arutatava probleemi lahendamist on kogu Eestimaa Ülemnõukogult kaua oodanud. Kahjuks on ettevalmistus lünklik olnud ja ka eeltöö pole korrektne olnud. Me oleme viimastel aegadel rääkinud privatiseerimisest, reprivatiseerimisest ning oleme seejuures mõelnud ja rõhutanud üksi ainult jagamist. Me ei ole sõnagi rääkinud ettevõtlikkusest ega ole endale aru andnud, et meie tänane olukord ei võimalda niivõrd jagamist, kui võrd meie vara andmist kapitalina tegelikule ettevõtjale, kes meie ressursse suudaks suurendada. Selle poliitilise otsuse langetamise ees on meie rahvas kindlasti kahte jagunenud. Ühed, kellelt on kas 1940. aastal või peale seda midagi ära võetud, ja need, kellel ei ole täna midagi loota. Viimaste arvu peaks vähendama ka see, et oleme rääkinud ka osakutest ja neid on meist peaaegu kõigil õigus saada. Ausalt öelda viimastel päevadel enam osakutest suurt ei räägita, see-eest oleme nendel päevadel rohkem juttu teinud varast. Ometi ei ole keegi selgelt öelnud, ka Ivar Raig mitte, mida meil siiski praegu jagada on. Tuleviku seisukohalt peaks eelkõige olema võimaldatud töö uue väärtuste loomiseks.

Tammsaare on kunagi öelnud ilusad sõnad, et kui inimene teeb tööd, ei riku ta teisi. Ja ma usun, et kui me töö oleks väärtustatud, siis oleks ka kõikidel neil represserituil, kas täna elavad sellistes tingimustes, nagu me kõik, kindlasti tagatud inimväärsed vanaduspäevad. Meil oleks vaja endale aru anda, mil määral on üldse võimalik meie vabariigi taasrajamise ajal võtta enda kanda mineviku ülekohus ja ebaõiglus. Poliitilise otsuse tegemisel tuleks siiski silmas pidada majanduslikku kasu või kahju meie riigile, niipalju kui seda riiki täna on. Võib-olla siin asjast rääkides keegi ei julge välja öelda, et hea oleks, kui represseritutele vara tagastamine oleks meile võimalus, mitte kohustus. Keegi ei vaidle ju vastu, et tagastada tuleb see vara, mis on säilinud esialgsel kujul ja mille saab tagasi anda nii, et ei teki uus sotsiaalne ebaõiglus. Kahjuks ei ole me välja öelnud, et me oleme viimase aasta jooksul teinud suure vea represseritutele juba raha välja makstes. Esialgu jagasime liidueelarvest nagu võõrast raha, mis iga päevaga on aina osutunud siiski meis oma rahaks, mida meil ei jätku. Nii olemegi väljamaksmise juba peatanud. Kas me tõesti soovime, et algab uus linnastumisprotsess, mis korra juba on olnud? Tänapäevase poliitika tagajärg see kindlasti on. Kaks esimest punkti selles dokumendis on täiesti arusaadavad ning see on ka korduvalt välja öeldud. Kaks või kolm järgmist aga ainult pikendavad meie inimeste segaduses oleku aega. Võib-olla me aasta pärast deklareerime mõne seadusega, et oleme võimelised selle vara tagastama 50 või 100 aasta pärast, kusjuures meie keskel ei ole siis muidugi enam ühtegi represseritut, kellelt see vara otseselt ära võeti. Oleme siin saalis rääkinud koera saba raiumisest kas jupiviisi või tervikuna ja oleme tõdenud, et tervikuna raiumine on parem. See tähendab seda, et tunnistame täna üles, et me oleme võimetud ligemas tulevikus represseritutele vara tagasi andma, ja suuname kõik jõupingutused sellele, et me ettevõtlikkuse arendamise kaudu garanteeriksime neile parema ligema tuleviku. Täna!

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Ülemnõukogu liikmed! Kuulates neid sõnavõtte, selgub, et alles täna oleme tõsiselt hakanud mõtlema nende probleemide üle ja alles täna on jõudnud meie teadvusse kogu selle probleemidegamma ülim keerukus. Ja ilmselt ka põhjusel, et paljud komisjoni liikmed ei ole suvatsenud selle tööst osa võtta, on tekkinud äärmiselt palju väga teravaid küsimusi. See näitab veel kord, et antud probleem nõuab väga suurt ja väga põhjalikku tööd. Mul on mõned ettepanekud. Esimene oleks selline, et me otsustaksime põhimõtteliselt ära, kas me aktsepteerime pakutud lähenemisviisi või mitte. Sest meie ees on valik, kas me otsustame minevikku heastada või mitte. Kui me oleme selle otsuse teinud, siis on meil kaks teed. Kui me vastame eitavalt, siis lõpetame muidugi selle arutelu ära. Kui me

vastame jaatavalt, siis on järgmine küsimus, kuidas me seda teeme. Hr. Parder juba viitas ühele projektile. Ma tahan selle kohta lisada, et ma ei tea, kust tema selle projekti sai, igatahes see ei olnud levitamiseks määratud ja ka autor ise ei tahtnud seda. Mina pean vajalikuks, et Ülemnõukogu Presiidium looks omandireformi aluste projektide edasiseks arutamiseks töögrupi, mis koosneb majandusteadlastest, juristidest ja Ülemnõukogu saadikutest. Seda esiteks. Ja teiseks, Klavdia Sergij mõtet toetades teen ettepaneku, et Ülemnõukogu Presiidiumi või Ülemnõukogu ise pakuks valitsusele välja moodustada spetsiaalne privatiseerimisinstiitutsioon. Põlve otsas sääraseid küsimusi lahendada ei ole võimalik. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Mis puutub viimastesse ettepanekutesse, härra Junti, siis neid on siin sõnavõttes suuliselt esitatud. Kirjalikku otsuse projekti meil ei ole. Seepärast saame selles suhtes otsuse võtta vastu alles hiljem, kui vastavad tekstid on juba olemas. Mis puutub laialijagatud projekti, siis selles osas, nagu kuulsime, lähivad seisukohad tõepoolest põhimõtteliselt lahku. Samuti on kahtlusi konkreetsete punktide osas. Näiteks vähemasti neljanda punkti sisu on kahes projektis esinev. Lähtudes härra Junti poolt räägitust, on mul niisugune ettepanek. Kuna Ülemnõukogu poolt loodud ajutine komisjon ei ole suutnud langetada põhimõttelist otsust, missugune peaks alusprojekt oma täismahus olema, võiks Ülemnõukogus ära hääletada selle aluseks võtmise. Seejuures hääletaksime punktide kaupa läbi mõlemad projektid. Komisjon peab niikuinii oma tööd jätkama, me peame arutelu katkestama ja oleks hea, kui komisjon saaks juba lähtuda Ülemnõukogu seisukohast, mitte alustada järjekordset ringi omavahelistes vaidlustes. Härra Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Kas aja kokkuhoiu mõttes ei oleks parem, kui kõik need märkused, mis siin välja öeldi, komisjon omavahel läbi arutaks? Ta püüaks jõuda üksmeelele ja tuleks välja ühe uue projektiga, mis siis ilusasti ära trükitaks ning paljundatuna igaühel lauale pandaks. Nii peaks aega raiskama iga üksiku punkti hääletamisele. Võib-olla oleks praegu parem see lugemine katkestada. Aitäh!

Juhataja

Jaa, ka see on võimalik, muidugi juhul, kui komisjon pärast nüüdset arutelu oma kriisist üle saab – alles tund aega tagasi ta ei suutnud ju otsust teha. Härra Prii.

A. Prii

Komisjon hääletas neljanda punkti läbi ja leidis, et aluseks tuleb võtta 4. kuupäeval esitatud neljas punkt. Aitäh!

Juhataja

Nagu me näeme, ei ole komisjoni liikmete ja komisjoni esimehe seisukohad selles küsimuses päris ühesed. Härra Junti veel kord.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Täname arutelu ei andnud otsest tulemit kahel põhjusel. Esiteks ei olnud aeg selleks piisav ja teiseks kerkis üles uusi probleeme. Antud projekti kallal on kindlasti vaja veel töötada. Kuid see on võimalik vaid siis, kui kõik komisjoni liikmed on nõus täna veel tööd tegema. Vähemalt kaks juurdearvatud liiget on minu teada täna aga presiidiumi istungil ega saa ilmselt osaleda. Nende kui värskete arvamustega inimeste kohalolek oleks aga hädavajalik. Kuid kui nemad on nõus ja aega on ka teiste komisjoni liikmetel, siis võiksime täna seda tööd jätkata.

R. Veidemann

Proua juhataja! Mina panen ette teie enda poolt tehtud ettepanek kõnesoleva otsuse aluseks võtmise kohta siiski hääletusele panna. Sellega lööksime kaks kärbest ühe hoobiga. Esiteks paneksime hääletusele, kas me usaldame komisjoni ja tegeleme selle otsusega edaspidi. Ja teiseks hääletaksime, kas see ideoloogia, mis on nüüd võtnud sellise otsuse kuju, on ikka õige. Tänan!

L. Annus

Lugupeetud asespiiker! Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek katkestada siiski tänane aruelu seniks, kuni me saame komisjoni liikmete käest uue trükitud variandi. Kui see ettepanek ei ole vastuvõetav, siis võib-olla läheksime hoopis teist teed. Nimelt, avaldame siis komisjonile umbusaldust, kuna ta ei ole võimeline oma tööd lõpule viima, ja moodustame uue komisjoni, kes seda suudaks. Täna igatahes tundub kogu see asi väga toores olevat. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Minuni on jõudnud ka härra Raigi ja proua Hänni kirjalik ettepanek omandiõiguse järjepidevuse taastamise kohta esitatud otsuse projekt koos parandustega, mis Riigivarade Amet esitaks omandi registreerimise kohta, teisel lugemisel vastu võtta. Nüüd ma paneksin need ettepanekud järgmises järjekorras hääletusele. Kõigepealt ettepanek praegu lugemine

katkestada, panemata projekti ka alusena hääletusele. Kui see ei leia toetust, panen hääletusele projekti võtmise aluseks. Härra Allik.

J. Allik

Lugupeetud proua juhataja! Siiski tahaks täpsustamist, milline projekt hääletusele pannakse. Ma olen jälginud kogu seda arutelu ja lugenud need mõlemad otsuse projektid läbi umbes viis korda. Pean ütleva, et mittejuristina ja ka mitte majandusinimesena ei saa mina aru nende kahe projekti sisulisest vahest. Mulle tundub, et 5. detsembri projekt on lihtsalt selge, natuke parem, aga ma ei näe sisulisi probleeme, mille üle üldse peaks vaidlema. Ka ei mõista ma härra Veidemanni ettepanekut otsustada ideoloogia üle. Seda ei saa ju teha neid kahte põhimõttelist samasugust projekti omavahel hääletades.

Juhataja

Härra Allik! Ma kohe selgitan, kuidas ma asja mõtlen. Ma paneksin alusena hääletusele 4. detsembri projekti variandina selle muudatuse 4. punktis, mis on tehtud 5. detsembril, pluss veel selle täienduse, mille tegi härra Kamratov. Ma vaataksin seda kõike kokku kui alust, millega komisjon peaks edasi töötama. Kontrollime nüüd kohalolekut. Kohal on 65, puudub 40 saadikut. Kes on selle poolt, et katkestada antud päevakorrapunkti käsitlemine kuni järgmise istungjärguni? Palun hääletada! Poolt on 50, vastu 12, erapooletuid on 3. Otsus on vastu võetud. Komisjon saab tööd edasi teha ja loodame siis, et järgmisel istungjärgul on meil projekt, mis komisjonis endas enam vaidlusi esile ei kutsu. Härra Kois, palun!

V. Kois

Aitäh! Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Praegu arutatava küsimuse juures jäi mul üht-teist selgusetuks ja ma tahaksin, et komisjon seletaks järgmisel istungil järgmist probleemi. Me räägime pidevalt õiguste taastamisest, kuid õigusi pole ilma kohustusteta. Täpselt samuti, nagu sageli pole pärandust ilma võlgadeta. Valitsuse seletuskirjas oli öeldud, et nende deklaratsioonidega kustutati talupoegade võlgu mitmesaja tuhande marga ulatuses. Täielikult oli maa välja ostetud vähem kui 10% taludest. Võla suurus oli 50 ha talul umbes 1437 krooni. Mul on tekkinud lihtne küsimus. Kas on üldse midagi, mida peaks tagastama? Kas on teada mingi arv, kui palju tuleb tagastada?

Juhataja

Aitäh! Me katkestasime arutelu ja ma palun komisjonile tehtavad ettepanekud esitada talle.

Härra Pohla, kas te soovite päevakorraväliselt sõna? Nii, me oleme päevakorra ammendanud ja läheme päevakorraväliste teadete juurde. Härra Pohla, palun!

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Et edasine arutelu selles küsimuses oleks viljakam ja et me saaksime küsimusele asjatundlikumalt läheneda, teen ettepaneku, et järgmiseks istungjärguks valmistatakse ette järgmised materjalid. 1. Lühikene ülevaade professor Jüri Uluotsa poolt pika aja jooksul koostatud Eesti tsiviilseadustikust, omandisse puutuvatest mõistetest, et meil oleks üldse võimalik orienteeruda, selle poliitilise küsimuse n.-ö. praktilises tagapõhjas. Väike õiend selle kohta, kuidas nimetatud küsimus on lahendatud Lätis, Leedus ja endistes sotsialismimaades. Ma pean seda äärmiselt vajalikuks, muidu venib see asi meil ikkagi veel edasi ja me ei jõua seda küsimust kunagi lahendada. Tänan!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Ma tahtsin umbes samasugust ettepanekut teha, sest mulle tundus, et peale härra Uluotsa, kes tunnistas, et ta ei tea, mis on omand, on meie hulgas veel teisi, kes seda ei tea. Kuna me otsustame praegu sõlmküsimust, peaks tõesti igäüks selles küsimuses nii targaks saama, et ta suudaks oma peaga otsustada, mida peaks tegema. Meile kõigile oleks võib-olla vaja 1-, 2- või 3-tunnist seminari meist targematelt meestelt. Me peaksime selles küsimuses nendega enam-vähem võrdseks saama.

Juhataja

Aitäh! Sellega on tänane istung lõppenud.